

Редакційна колегія:

БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
кандидат історичних наук,
заступник Міністра закордонних справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових
наук України, член-кореспондент НАН України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом
Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології, заступник директора Університету
Рутгерс (Нью-Джерсі, США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;
ПОДАЛЯК Н.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ПОТАШНИК С.І.,
професор, Герой України, голова Правління
ВАТ "Укргідроенерго"
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ШВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор
Дипломатичної академії України при Міністерстві
закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України
протокол № 03 від 23.12.2009 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся
Савчин, Лариса Аврамчук, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал

грудень 2009, № 12. Виходить щомісяця.

Засновники – Міністерство закордонних справ України,
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал
Міністерства закордонних справ України "Політика і час".
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.tauchach@mfa.gov.ua
www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП "Політика і час"

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР

від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ "Вістка".

Тираж 1000 примірників.

Відпускна ціна редакції – 10 гривень.

Передплатний індекс: 74402.

"Зовнішні справи", 2009.

На наших обкладинках:

1 стор. – малюнок Михайла Шлафера, керівника міжнародного
конкурсу карикатуристів «Карлюка» (м. Полтава)

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Коли це число журналу вийде друком, результати вибору, який зробила більшість українських громадян, вочевидь, не тільки стануть відомі, а й наберуть чинності. Приблизно чверть тих, хто брав участь у голосуванні, відносить себе до так званого середнього класу, тобто має дохід від 300 до 2000 доларів США, має квартиру та автомобіль, дозволяє собі відпустку за кордоном.

Згідно з дослідженнями GfK Purchasing Power Europe 2007–2008 років, купівельна спроможність українців опинилася на передостанньому місці в Європі (останньою стала Молдова) і становила 1487 євро на одну людину на рік. У середньому мешканці 40 європейських країн, включно з Україною, Молдовою і Білоруссю, мають можливість витратити отримані прибутки сукупним розміром у 8 мільярдів євро. Однак середньостатистичний німець, який займає 10-ту сходинку рейтингу купівельної спроможності, багатше за середньостатистичного українця більш ніж у 12 разів. За підрахунками українських соціологів, мінімальний споживчий кошик для українського представника середнього класу – класу, який в усіх європейських державах є головним гарантом демократії та інноваційного розвитку, становить 1200–1600 доларів США на місяць. Такі доходи дозволять українцю вписатися у структуру витрат середньостатистичного східноєвропейця, котрий витрачає на харчування 23–29% своїх доходів. В Україні цей показник, за даними Держкомстату, тримається на рівні 64%.

Отже, який він – середньостатистичний виборець України? Лише 11,9% наших співгромадян можуть собі дозволити відпочинок на українських курортах і 3,4% – за кордоном, 52,2% відпочиває вдома. 21,1% дозволяє собі платні послуги у сфері освіти, 45,2 – у сфері медицини. Здоров'я є нашим головним пріоритетом – на перше місце його поставили 69% українців. Свобода слова важлива для 35% громадян України, цікава робота – для 29,5, а право вибору – для 40,1%. Саме для цієї частини виборців – цей урок Соломона про вибір.

– Кожного разу, коли мені доводиться робити вибір, я не можу спокійно спати, – поскаржився один чоловік царю Соломону. – Я мучуся, страждую та розмірковую, чи правильно я вчинив. Допоможи мені, царю!

– Вибору немає, – відповів мудрий цар. – Скажи, ти врятував би дитину, яка тоне?

– Безумовно, – відповів прохач.

– Ось бачиш, вибору не існує. Адже кожного разу ти знаєш, як вчинив би, ще до того, як починаєш діяти. І кожного разу ти обиратимеш найкраще для себе. Тільки коли ти зміниш себе, зміняться і твої вчинки. Отже, йди з миром і знай, хоч би що ти робив, це було для тебе найкращим із можливих, – сказав Соломон.

Від того часу прохач став спати спокійно.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи” ви можете у наших партнерів:

- ДП „Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74
- ТОВ „НВП „Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22
- ООО Фірма „Періодика” Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі “24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com
- АТЗТ „Самміт” (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75
- ТОВ „Самміт-Кременчук” (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755
- філія ТОВ „Самміт-Кременчук” (Полтава, 0532), 63-68-40
- ДП „Самміт-Дніпропетровськ” (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12
- АТЗТ „Самміт-Харків” (Харків, 0577), 142-260, 142-261
- ДП „Самміт-Крим”, (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356
- філія ДП „Самміт-Крим” (Ялта, 0654), 32-41-35

або придбати в роздріб у редакції журналу „Зовнішні справи” за адресою:
01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 10 гривень.

5

8

14

10

22

26

34

42

47

50

ПОЛІТИКА

5 Новий етап історії Європейського Союзу

8 Давос–2010: Rethink, Redesign, Rebuild

ГЕОПОЛІТИКА

10 Східна Європа в європейській системі міжнародних відносин

14 Річниця діяльності президента США Б. Обами: перемоги та поразки

18 Є різні дати в нашій історії

ЕКОНОМІКА

22 Світова система після кризи: кінець гегемонії США?

26 Туреччина: інноваційна переорієнтація економіки в умовах світової фінансово-економічної кризи

30 Центральноевропейська ініціатива – 20 років існування

БЕЗПЕКА

34 Виявлення та нейтралізація загроз національним інтересам

ЕНЕРГЕТИКА

38 Альтернативна енергетика як фактор підвищення конкурентоспроможності України на світовій арені

ОСВІТА

42 Болонський процес і фах дипломата

ДОСЛІДЖЕННЯ

47 Мир у політичній доктрині Святого Престолу

50 Українські інтереси в Іраку – втрачені можливості та перспективи

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

56 Нові видання

5 o'clock

58 «Україні дипломатичний» – 10 років

АРХІВАРІУС

60 Ad fontes

КУЛЬТУРА

62 Гітара – інструмент всесвітній

Новий етап історії Європейського Союзу

Ігор ГОРОБЕЦЬ, кандидат історичних наук, доцент кафедри глобальних і регіональних систем Дипломатичної академії України при МЗС України

Андрій МАРТИНОВ, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України

1 грудня 2009 року набув чинності «Лісабонський договір про внесення змін у Договір про Європейський Союз і договір про створення Європейської спільноти», який був підписаний 13 грудня 2007 р. у португальській столиці. Цей документ став важливим етапом в історії Європейського Союзу. Фактично він завершив період правової кризи, в якій після провалу влітку 2005 р. на референдумах у Франції та Нідерландах процесу ратифікації першої спільної Конституції, перебував Євросоюз. Адже вперше «старі» та «нові» країни-члени ЄС підписали спільну угоду та зобов'язалися її послідовно виконувати.

Ще на початку 2009 р. Лісабонський договір ратифікували 24 з 27 держав-членів Євросоюзу. Бундестаг та Бундесрат ФРН завершили цю процедуру лише напередодні вересневих парламентських виборів. Зрештою, остаточний позитив-

ний вердикт щодо зазначеного договору виніс Конституційний ФРН. Водночас найбільш запеклі внутрішньополітичні дебати з цього питання тривали в Ірландії та Чехії. Більшу частину періоду головування Чехії в Європейському Союзі в першому півріччі 2009 р. було витрачено на внутрішньополітичне погодження ратифікації Лісабонського договору. Опозиційна «Комуністична партія Чехії, Богемії та Моравії» наполягала на проведенні загальнонаціонального референдуму з цього питання. Власне це вмотивувало запеклих опонентів із Соціал-демократичної партії Чехії та правочентристського «Громадянського союзу» прискорити досягнення домовленості щодо підтримки Лісабонського договору. Зрештою, палата депутатів парламенту Чехії нарешті проголосувала за ратифікацію. Проти голосували лише комуністи, які вбачають у єв-

ропейській інтеграції спосіб встановлення наднаціонального контролю над Чехією. Власне, у цьому питанні позиції лівих та ультраправих збігаються. Попри це ратифікація Лісабонського договору пройшла чеський сенат. Однак президент Вацлав Клаус заявляв, що підпише ратифікаційну грамоту лише після рішення ірландців.

2 жовтня 2009 року ірландці проголосували на повторному референдумі з питання ратифікації Лісабонського договору. (Під час першого, 12 липня 2008 року, 53,4% ірландців висловилися проти ратифікації Лісабонського договору). Підставою для проведення другого референдуму стали соціологічні опитування в Ірландії. Вони показали, що внаслідок світової економічної кризи позиція більшості ірландців щодо європейського проекту змінилася.

Річ у тім, що Ірландія після здобуття членства в Євросоюзі у 1973 році отримала чимало переваг. Упро-

довж 1980–1990 років Ірландія перетворилася на країну з найбільш ліберальним режимом для іноземних інвестицій. Внаслідок такого підходу стрімкий розвиток економіки на початку XXI століття давав підстави називати Ірландію «кельтським тигром». У вільних економічних зонах країни успішно розвивалися високотехнологічні галузі новітньої інноваційної економіки. Черговий поштовх іноземним інвестиціям дало запровадження спільної європейської грошової одиниці євро. Однак такі вагомі економічні успіхи посприяли тому, що ірландці більш егоїстично почали ставитися до потреби нести великий тягар спільних витрат у рамках Євросоюзу.

Стріли критики полетіли на адресу націоналістичної ірландської партії «Шин фейн». Її активісти наголошували, що Лісабонський договір становить загрозу національному суверенітету Ірландії. Основою аргументації супротивників Ліса-

Лісабонський договір передбачає ряд інституційних реформ Євросоюзу та новий порядок формування Єврокомісії, який вступить у силу з 2014 року

бонського договору були посилення на традиційні католицькі цінності. Ірландців залякували, що «після Лісабону» країну змусять легалізувати одностатеві шлюби та аборти. Крім того, посилення спільної зовнішньої та безпекової політики Євросоюзу розглядалося як виклик традиційному нейтралітету Ірландії.

Однак на настроях ірландського суспільства позначилася світова економічна криза. Чимало ірландців вважають, що їхньому острову вдалося уникнути дефолту лише завдяки співпраці в рамках спільного ринку Євросоюзу. Тож позиція ірландських європейських скептиків не посилювалася навіть після того, як напередодні ірландського референдуму стало відомо, що праві чеські парламентарії звернулися до Конституційного суду з позовом щодо визначення відповідності Лісабонського договору Конституції Чехії.

У підсумку за ратифікацію Лісабонського договору на повторному референдумі проголосували 67,1 відсотка громадян Ірландії. Це означало перемогу прибічників поглиблення процесу європейської інтеграції. Результат ірландського референдуму став вагомим аргументом на користь посилення тиску на європейських скептиків у Польщі та Чехії.

Після того, як ратифікаційну грамоту від імені Польщі підписав президент Лех Качинський, чеський президент Вацлав Клаус поступив аналогічно, хоча й зазначив, що його особисте негативне ставлення до зазначеного договору не змінилося. Таким чином, майже дворічна епопея процесу ра-

тифікації Лісабонського договору завершилася. Щоправда, лідер британських консерваторів Девід Камерон запевнив, що в разі перемоги навесні 2010 року на парламентських виборах торі винесуть на референдум питання щодо доцільності виконання Лісабонського договору. Зокрема, консерватори ставлять під сумнів потребу часткового передання британського суверенітету Європейському Союзу.

Утім, наразі Лісабонський договір став правовою основою діяльності та розвитку Європейського Союзу. Цей акт складається з преамбули, 7-ми розділів, 13-ти протоколів та 59 декларацій. Зазначений документ диференціював рівні компетенції

Президент ЄР Герман ван Ромпей та Віце-президент ЄК Кетрін Ештон

з половиною роки з правом на одне повторне обрання. Внаслідок цього змінено модель ротаційного головування держав-членів ЄС. Президент Європейської Ради має забезпечити послідовність її роботи. Іншою новацією договору є впровадження посади Верховного представника ЄС у зовнішніх справах і з політики безпеки. Високий представник стає одним із віце-президентів Європейської комісії. Причому, починаючи з 2014 р. кількість європейських комісарів дорівнюватиме не 27 (за кількістю держав-членів), а відповідатиме двом третинам кількості держав-членів ЄС. Європейський парламент отримав статус рівний Європейській Раді. Однак із 2014 р. кількість депутатів має бути скорочено до 750 парламентаріїв.

Лісабонський договір прописав нову процедуру ухвалення рішень. Починаючи з 1 листопада 2014 р., голосування з питань, які не є пропозиціями Європейської комісії або Верховного представника Євросоюзу із закордонних справ та політики безпеки, потребуватиме більшості в 72% голосів членів Європейської Ради,

котрі мають представляти 65% населення ЄС. Блокувальна меншість становитиме 35% населення держав-членів ЄС. Утримання під час голосування не перешкоджатиме прийняттю рішення, яке потребує одностайності. Правом вето володітимуть не одна, а не менше чотирьох країн-членів¹.

Лісабонський договір збільшує коло галузей, у яких Євро-

пейський парламент матиме вирішальне слово, зокрема, аграрний сектор, юстиція та координація роботи служб безпеки. Додано клаузулу солідарності, яка передбачає спільні дії Євросоюзу та його держав-членів у разі терористичних атак.

Договір розширює право голосу й самих європейців. Так, будь-яка громадська ініціатива, під якою підпишеться не менше мільйона громадян країн-членів ЄС, зобов'яже Європейську комісію прийняти офіційне рішення з цього питання. Кожен громадянин матиме право звернутися до європейського Омбудсмена.

Не менш серйозною є ще одна новація, яка надає можливість для будь-якої країни Євросоюзу вийти з його складу. Правда, конкретні умови для цього кроку не уточнюються, тому в будь-якому випадку питання вирішуватиметься всіма країнами-членами.

Поки що невідомо, наскільки послідовно країни Євросоюзу дотримуватимуться положень Лісабонського договору. Запровадження норм Лісабонського договору в повсякденне життя європейців буде ще більш складною справою, ніж ратифікація цього договору.

19 листопада 2009 року першим Президентом Європейської Ради було обрано колишнього прем'єр-міністра Бельгії Германа ван Ром-

3 листопада 2009 р. Конституційний суд Чехії визнав Лісабонський договір про реформування Євросоюзу таким, що відповідає Конституції країни

у різних сферах політики між державами-членами та Євросоюзом за трьома категоріями: виключна, спільна та допоміжна. Водночас Договір визнає Європейський Союз юридичною особою, суб'єктом міжнародного права. Відповідно до зазначеного договору створено посаду президента Європейської Ради (як інституту ЄС), який обирається на два

пея, а Міністром закордонних справ та Віце-президентом Європейської комісії стала представниця Великої Британії баронеса Кетрін Ештон. Обрання на впливові керівні посади в Євросоюзі політиків «другого ешелону» засвідчило, що національні еліти держав-членів ЄС не готові будувати нову Вавилонську вежу у вигляді наддержави.

Для держав, які співпрацюють з Європейським Союзом, важливим є факт закріплення у Лісабонському договорі положення про європейську політику сусідства. Втім, посилення інтеграційних зв'язків в Євросоюзі ускладнюватиме подальший процес його розширення. Цю тезу 7 травня 2009 року підтвердив установчий празький саміт «Східного партнерства». Європейська комісія запропонувала залучити до тіснішої співпраці з Євросоюзом найближчих сусідів, тобто Білорусь, Молдову, Україну, а також кавказькі країни – Азербайджан, Вірменію та Грузію. Зокрема, проект «Східне партнерство» передбачає розвиток усіх напрямів співробітництва, включно зі створенням зони вільної торгівлі, але без перспективи членства для східноєвропейських та кавказьких держав, які беруть у ньому участь.

Особливу позицію щодо «Східного партнерства» зайняла Росія. Насамперед, Кремль, невдоволений спробами Євросоюзу поширити свій вплив на «пострадянський простір», який Росія традиційно вважає «близьким зарубіжжям» та зоною своїх виняткових національних інтересів. Окрім того, Москва стурбована появою альтернативного щодо Співдружності незалежних держав інтеграційного проекту. У заяві Міністерства закордонних справ Російської Федерації з приводу започаткування проекту «Східне партнерство» йшлося про вимогу поважати російські інтереси в Східній Європі та на Кавказі. Водночас наприкінці заяви висловлювалося сподівання, що у віддаленій перспективі європейська та євразійська інтеграція перетворяться на єдиний процес.

Утім, не пояснюється, як таке взагалі можливо, зважаючи на протилежні ціннісні принципи, на основі яких розвиваються два згаданих типи інтеграції. Адже не випадково Росія відмовилася від прямої участі в проекті «Східне партнерство». Формальним приводом стала участь Росії у іншому проекті Євросоюзу «Північний вимір». Він за своєю суттю є майже аналогічним до «Східного партнерства».

Утім, Росія остаточно не відкинула й можливість співпраці в рамках «Східного партнерства», що було підтверджено 18 листопада 2009 р. за підсумками стокгольмського 24-го саміту Росія – Європейський Союз. Зрештою, російський проект «Договору про європейську безпеку», зокрема, передбачає сприяння співпраці всіх міжнародних структур, які діють на Євразійському просторі².

Правда, досвід реалізації «Північного виміру» у вигляді співпраці Росії передусім із скандинавськими державами засвідчив, що основною проблемою є традиційний дефіцит фінансових ресурсів, які виділяються на спільні заходи. За умов світової фінансової кризи, «Східне партнерство» ризикує успадкувати цю ваду «Північного партнерства». Адже задекларована сума, яка на «сусідство» виділяється з бюджету Євросоюзу до 2013 року, ледь дотягує до 500 мільйонів євро. За наступні чотири роки цих коштів має вистачити якраз на оплату роботи експертів. Тому «Східне партнерство» буде іспитом на справжнє бажання держав-учасників здійснювати внутрішні перетворення не для Євросоюзу, а заради інтересів власних народів. Зрештою, досягнення славнозвісних європейських стандартів є справою народів Білорусі та Молдови, України та Грузії,

Азербайджану та Вірменії. Адже за них Євросоюз це завдання не вирішить.

Хоча зазначений формат не зовсім відповідає неодноразово декларованим амбіціям України, але можлива відмова від участі навряд чи сприяла би порозумінню з європейськими партнерами. Водночас європейські партнери вважають символами поглиблення співпраці між Україною та Євросоюзом вступ України до Світової організації торгівлі та укладання угоди про співробітництво в процесі модернізації української газотранспортної системи.

Однак, зважаючи на деклароване українське прагнення вступу до Євросоюзу, він критикує Україну за відсутність структурних економічних реформ і внутрішньополітичну нестабільність. Зокрема, не можна назвати успішним хід конституційної реформи. Кепські справи Україна має з судовою реформою. Немає світла у кінці тунелю в процесі боротьби з корупцією. Не вдосконалюється виборче та податкове законодавство. Перелік цих проблем був і в центрі уваги київського саміту Україна – Євросоюз 4 грудня 2009 року, який став ще однією віхою на шляху підготовки угоди про асоціацію. Різноманітність форм співпраці сприятиме включенню України до Великої Європи.

¹ Гладченко О. Лісабонський договір 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу // Вісник Центральної виборчої комісії – №1. (11) 2008. www.cvk.gov.ua/visnyk/pds/2008.1

² Проект «Договора о европейской безопасности» // www.kremlin.ru/news/6152

Саміт Україна – Євросоюз 4 грудня 2009 року

Давос-2010: Rethink, Redesign, Rebuild

Щороку в швейцарському Давосі проходить традиційний Міжнародний економічний форум. Єдиний у світі такого високого рівня неформальний саміт збирає на кілька днів під одним дахом політичну та бізнес-еліту, щоб обговорити глобальні проблеми сьогодення та знайти шляхи їхнього вирішення.

Цьогорічне гасло Давоського форуму: «Поліпшити стан планети: переосмислити, перепланувати, перебудувати світ» («Rethink, Redesign, Rebuild»). Близько 2500 високопоставлених осіб з 90

країн світу впродовж п'яти днів обговорювали найрізноманітніші теми – від фінансових, економічних, енергетичних і соціальних питань перебудови світу, трагедії на Гаїті до культового фільму «Аватар» та творів Коельо.

Особливістю Давоса-2010 є повернення його справжнього статусу – економічного. Цього року на форум повернулися банкіри та фінансисти. Серед політиків були лідери Франції, Іспанії, Бразилії, Польщі, ПАР, Мексики, Ізраїлю, Азербайджану, Колумбії, Словенії та ряду інших країн.

Клаус Шваб, швейцарський економіст, засновник і президент Міжнародного економічного форуму в Давосі

Клаус Шваб, легендарний засновник Економічного форуму в Давосі, зауважив, що нинішнє зібрання світової еліти відрізняється від попередніх самітів: «На зміну свята прийшов час серйозних роздумів». Він вважає, що саме 2010 рік стане переломним моментом у світовій історії, оскільки «майбутнє вимагає від нас переосмислення цінностей, перебудови систем і перетворення інститутів». У своїй статті, опублікованій напередодні в кількох провідних виданнях, Шваб звернув увагу на зміщення акцентів у мінливому світі: від «глобалізації можливостей» до «глобалізації проблем».

Ювілейний 40-й Міжнародний економічний форум, який пройшов в Давосі з 26 по 31 січня, ще раз підтвердив, що всесвітня криза триває. А дехто пророкує й другу хвилю рецесії. Професор Нью-Йоркського університету **Нуріель Рубіні**, який передбачив світову кризу за рік до її початку, вважає,

що говорити про економічне зростання зарано. «Найближчі перспективи розвинених економік дуже слабкі», — заявив він у перший день форуму. На його думку, масштабні вливання бюджетних грошей в економіку допомогли розпочати процес відновлення, але вже в другій половині поточного року прогнозується чергове падіння економік США, Японії та Європи.

Американський бізнесмен **Роберт Кіосакі** вже встиг спрогнозувати в одній зі своїх нещодавніх статей, що 2010 рік може бути складнішим за попередній. За його словами, якщо першу хвилю світової глобальної кризи було спровоковано невилатою іпотеки американським середнім класом, то наступна може бути пов'язана з невилатою іпотеки більш заможними людьми, які вирішать не сплачувати два чи більше кредитів на нерухомість, якщо вартість цієї нерухомості віднедавна — значно менша за суму іпотеки. На його думку, панічним настроєм на світових ринках також може посприяти різке обмеження Штатами імпорту з Китаю, що, у свою чергу, відіб'ється на скороченні сировинного імпорту не лише з азіатських країн, а й, скажімо, з Австралії та Бразилії.

Тому план Обами з реформування фінансо-

вої системи став однією з головних тем зустрічі в Давосі. Причиною цього послужила оприлюднена тижнем раніше програма президента США про посилення державного контролю за фінансовою системою. Барак Обама впевнено пообіцяв, що «ніколи більше американські платники податків не стануть заручниками банків, які надто великі, щоб зруйнуватися (too big to fail)». Так, американський президент запропонував зменшити розміри банків — як превентивний захід перед можливими подальшими падіннями.

Ідею Обами підтримали європейські лідери. Президент Франції **Ніколя Саркозі**, який відкрив Давоську зустріч, заявив: «Надмірні надприбутки терпіти більше не можна». Він вкотре запропонував ввести податок на фінансові транзакції, з яких фінансувалася б боротьба з бідністю. Саркозі

Під час засідання форуму

Президент Франції Ніколя Саркозі під час виступу

підкреслив, що в питанні обмеження банківського бізнесу країнам «великої двадцятки» слід виробити спільну позицію: «Якщо ми не змінимо законодавство в банківській сфері, то ми продовжимо створювати нестерпні ризики для економіки та сприяти спекуляції». Схвально відгукнувся про запропоновану реформу глава Європейського центробанку **Жан-Клод Тріше**, зауваживши, що такої самої позиції дотримуються в Європі, але з її впровадженням поки що зачекають.

Зовсім протилежною була реакція банкірів та фінансистів. На думку банківського товариства, жорстке регулювання економіки навпаки буде лише гальмувати вихід з кризи.

«Сумно, якщо запропоновані Бараком Обамою заходи щодо регулювання банківського сектору США базуватимуться на популізмі», – заявив керівник світової аудиторської компанії Pricewaterhouse Coopers **Денніс Наллі**, попередивши про можливі «непередбачувані наслідки» таких заходів. Також піддав критиці ідеї Обами й президент британського банку Barclays **Боб Даймонд**. Останній зазначив, що в нього немає упевненості в тому, що скорочення розміру великих банків буде вирішенням проблеми. Натомість відомий американський фінансист **Джордж Сорос** підтримав ініціативу лише в частині обмеження інвестиційної діяльності комерційних банків. А запровадження податку на залучення короткострокових кредитів вважає передчасним заходом, оскільки для компенсації втрат від кризи банки сьогодні потребують максимального прибутку.

Та попри те, що учасники форуму так і не виробили загальної

стратегії виходу з кризи, всі сподіваються, що дискусія дасть новий поштовх розробці нових єдиних правил існування фінансового ринку. Поки що, начебто, всі погоджуються, що банкам необхідно у сприятливі часи накопичувати більше капіталу «на чорний день».

Водночас для економік, що розвиваються, за круглими столами Давоського форуму пролунали більш оптимістичні прогнози. Засновник одного з найуспішніших інвестиційних фондів Carlyle Group **Девід Рубінштейн** вважає, що сьогодні «найпривабливіше» місце для інвестицій – країни, що розвиваються, оскільки вони виходять із кризи набагато швидше. Як приклад він назвав Індію, Китай, Туреччину, Південну Корею, Бразилію.

Україну в Давосі вкотре рекламував Віктор Пінчук, який влаштував українські ланч-конференції для політиків та бізнесменів у дні Всесвітнього економічного форуму. І хоч ці заходи не мають нічого спільного з офіційною програмою Давосу, представницький рівень учасників засвідчив їхню популярність. Цього року був проведений круглий стіл «HI-TEACH = Hi-tech + Філантропія + Освіта». В обговоренні останніх тенденцій у сфері філантропії взяли участь автор всесвітньої вебмережі **www.Тімоті Бернерс-Лі**, дружина Білла Гейтса **Мелінда Гейтс**, президент Ізраїлю **Шимон Перес**, експрезидент США **Білл Клінтон**, експрезидент Польщі **Олександр Квасневський** та ін. Тут говорили про те, як, наприклад, забезпечити кожного школяра персональним ноутбуком і доступом до Інтернету. До речі, Нігерія та Уругвай в цьому напрямі випереджають Україну. До речі, ступінь ін-

Джордж Сорос, американський фінансист

тернетизації Білорусі також є вищим, ніж у нас.

Традиційний український ланч цього року був присвячений президентським виборам-2010. Зустріч під назвою «Президентські вибори: що чекає Україну?» зібрала за українським столом світовий та вітчизняний політи-

(Зліва направо): экс-кандидат у президенти України Сергій Тігіпко, голова правління YES Стівен Баєрс та экс-президент Польщі Олександр Квасневський під час українського ланчу в Давосі

кум і бізнес. Своїм баченням майбутнього країни, процесу реформ поділилися з гостями фіналісти виборів **Юлія Тимошенко** та **Віктор Янукович** в режимі телеконференції. Особисто відповіли на запитання європейців кандидати в президенти **Сергій Тігіпко** та **Арсеній Яценюк**, які перебували в Давосі.

Утім, теледебати не сильно вплинули на загальний тон світової громадської думки, основний зміст якої зводиться до того, що хоч би хто став би президентом, на нього чекає величезна робота в усіх сферах державного життя.

Підготувала Леся САВЧИН

Фото з сайту Міжнародного економічного форуму та Фонду В.Пінчука

Ніколас Негропonte, Мелінда Гейтс, Джон Секстон, Шеллі Еск'ю та Джиммі Вейлз під час круглого столу з питань благодійності

Східна Європа в європейській системі міжнародних відносин

Олександра ШАПОВАЛОВА,
кандидат політичних наук,
викладач кафедри
зовнішньої політики та
дипломатії Дипломатичної
академії України
при МЗС України

Остання хвиля розширення ЄС і НАТО на Схід призвела до розшарування умовного поняття «Центрально-Східна Європа» і виокремлення не менш умовного поняття «Східна Європа», до якого у сучасній науковій літературі відносять європейські пострадянські країни, які не входять до західних інституцій, окрім Росії. Попри те, що політична спільність між цими країнами є доволі відносною, разом вони утворюють на європейському континенті певний геополітичний простір, наділений власними визначальними характеристиками, структурними особливостями та специфічним значенням для оформлення сталої конфігурації системи відносин в Європі. Україна, вочевидь, займає централь-

не місце в цьому просторі, тому розуміння поточних структурних імперативів європейської системи міжнародних відносин, які зазнають динамічних змін в останні роки, є надзвичайно актуальним науковим і практичним завданням.

Європейська система міжнародних відносин являє собою складну гетерогенну багаторівневу конструкцію, комплекс відносно окремих, але взаємопов'язаних функціональних та інституціональних площин, які подекуди накладаються одна на одну, переплітаються одна з одною, але не утворюють політично цілісну структуру. В рамках європейської системи відбуваються політичні процеси, які можна умовно розподілити на чотири структурні рівні: загальноконтинентальний, регіональний, субрегіональний та міждержавний.

На загальноконтинентальному рівні спостерігається відсутність стійких структурних рамок, інституційного закріплення і уніфікованого нормативного контексту. Тому структурні параметри даного рівня визначаються динамікою взаємодій між найбільш потужними акторами даної системи – Європейським Союзом, Сполученими Штатами Америки та Російською Федерацією. Це зумовлює значний ступінь варіативності – схильності до модифікації системної конфігурації під дією ситуативних факторів.

Основні структуруючі процеси в європейській сис-

The article examines key factors influencing the role of Eastern Europe in European system of international relations in post-bipolar age and its geopolitical significance for main European powers. It argues that Russia-EU interaction is the principal process setting basic parameters for Eastern Europe today.

темі відбуваються на регіональному рівні, де простежується оформлення двох окремих угруповань – НАТО і ЄС, з одного боку, та ініційованих Росією ОДКБ і ЄврАзЕС, з іншого. Це дозволяє деяким дослідникам робити висновок про своєрідну біполярність європейської системи, в якій Росія та ЄС виступають двома базовими центрами впливу. Однак, вести мову про оформлення нової біполярності на європейському континенті є недоречним. По-перше, нинішня ситуація характеризується збільшенням кількості акторів, здатних здійснювати вплив на перебіг подій в Європі, а також збільшенням можливих конфігурацій відносин між ними. Слід згадати й про політичну лінію США в європейських справах, яка

здійснюється автономно від лінії Євросоюзу загалом чи західноєвропейських держав окремо. По-друге, дані угруповання не є замкненими; ступінь консолідації в їхніх рамках не є достатнім для фіксації їх остаточних контурів і констатації жорсткого поділу європейських держав на дві групи. Навпаки спостерігається посилення диференціації країн як в межах СНД, так і в межах ЄС. По-третє, існує ряд держав, які наразі не належать до жодного з об'єднань і є об'єктами впливу всіх трьох провідних потуг.

Утім, не можна заперечити, що події останнього десятиліття сприяли рекомпозиції зв'язків по лінії Схід – Захід в Європі внаслідок диверсифікації стратегії Заходу по відношенню до пост-соціалістичного простору.

На установчому саміті ініціативи Євросоюзу «Східне партнерство» (Прага, травень 2009 р.)

Утворення двох подібних регіональних угруповань, істотно відмінних за своєю природою, на даному етапі є свідченням тенденції до політичної поляризації європейського континенту, конфігурація якого може набутися вигляду біполярної структури в разі, якщо ця тенденція посилюватиметься до появи ознак системної конфронтації.

Структуралізація європейської системи на субрегіональному рівні носить вибіркоковий і обмежений характер. За виключенням Балтійського субрегіону, внутрішні імпульси до формування субрегіональних об'єднань не є вагомими. Рушійною силою цих процесів є зовнішні стимули, які виходять, як правило, від Європейського Союзу. Одним із проявів таких зовнішніх стимулів є субрегіон Східної Європи, який поступово окреслюється внаслідок політичної волі ЄС розглядати країни даного простору в єдиних політичних рамках Східного партнерства. Але консолідованість подібних субрегіонів є вельми умовною, тому субрегіональний рівень європейської системи є недостатньо впорядкованим і виступає, швидше, похідним від регіонального рівня.

Організація міждержавного рівня європейської системи зазнає суттєвого впливу структур вищих рівнів. Але саме на цьому рівні утворюються більш чи менш формалізовані механізми системного регулювання, які компенсують недостатність чи неефективність відповідних механізмів вищих рівнів.

Ряд факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру обумовлюють піднесення значимості Східної Європи в європейській системі міжнародних відносин в останні роки. Насамперед це розширення Європейського Союзу на схід, яке суттєво змінило геополітичну картину навколо Східної Європи.

По-перше, цей процес визначив загальний вектор еволюції європейської системи. По-друге, він сприяв становленню окремої групи держав – нових членів ЄС як самостійних акторів на європейській арені, які мають безпосередній інтерес та вплив на Східну Європу. По-третє, в результаті розширення ЄС держави Східної Європи перетворилися на безпосередніх сусідів Союзу, що означає суттєве підвищення ролі цього простору для підтримання безпеки євроінтеграційної спільноти. І останнє, розширення призвело до зростання зацікавленості США та ЄС у даному просторі, який став основним об'єктом їхньої європейської політики після інтеграції країн Центральної Європи. Внаслідок цього вплив у Східній Європі перетворився на один із головних об'єктів конкуренції між провідними акторами європейської системи.

Ще одним важливим фактором, який зумовлює місце Східної Європи в європейській системі міжнародних відносин, є інтенсифікація політичних процесів у межах самого цього простору, загострення протиріч як між державами, що належать до нього, так і у відносинах з зовнішніми потугами. Ці протиріччя є джерелом істотного конфліктного потенціалу, акумульованого в Східній Європі впродовж постбіполярного періоду, що становить серйозну загрозу європейській безпеці й робить даний простір чутливим до зовнішніх впливів.

У просторі Східної Європи жодний із ключових гравців – Росія, США чи ЄС – наразі не володіє ані монополією на визначення векторів політичного розвитку, ані гарантованим стратегічним домінуванням. Це робить даний простір особливо чутливим до зміни балансу в даній конфігурації, чегальне послаблення позицій США в глобальному та європейському масштабі.

«Політика у дусі «твій сусід – жебрак» неприпустима», – заявив чеський прем'єр Мірек Тополанек

рез що він потребує додаткових механізмів регулювання. Тому східноєвропейським державам не варто будувати свою стратегію на односторонній орієнтації на будь-який з цих центрів сили, так само, як і на односторонньому дистанціюванні від будь-якого з них, а треба проаналізувати, яка конфігурація зв'язків між ними є найбільш оптимальною з точки зору забезпечення належних важелів впливу на власне оточення та створення умов для внутрішнього розвитку.

Ступінь зацікавленості цих великих світових потуг у встановленні бажаної моделі організації цього простору не є рівнозначним і обумовлюється різними чинниками.

Для США політика у Східній Європі, беззаперечно, має інструментальне значення, оскільки вона є похідною від загальної динаміки відносин з іншими акторами європейської системи та від низки міркувань ціннісно-ідеологічного характеру. На даному етапі очевидними є дві тенденції, які впливають на політику Вашингтона по відношенню до Східної Європи. Перша – це «перезавантаження» відносин з Росією. Друга – за-

гальне послаблення позицій США в глобальному та європейському масштабі.

Що ж до «перезавантаження», то на сьогодні воно носить вузький і вельми вибіркоковий характер. Загалом позитивні зміни в кліматі російсько-американських відносин безумовно сприяють більш конструктивній взаємодії між цими глобальними центрами впливу та зниженню загального рівня напруги в Європі, але сьогодні ще до кінця не зрозуміло, які структурні зрушення в політичній організації континенту в стратегічній перспективі (не) тягнуть за собою ці зміни. Це пов'язано насамперед з тим, що американсько-російські відносини вже не задають структуру політичних зв'язків на європейському континенті, хоча продовжують виступати однією з системних змінних в цій структурі. Ці відносини вже не представляють собою самоціль, а надають обом сторонам важливі канали впливу на інші проблеми їх зовнішньої політики. Для російсько-американських відносин Східна Європа – це лише один із елементів широкого діапазону двостороннього діалогу, значення якого варіюється в залежності від поточної

кон'юнктури та загальних тенденцій у взаєминах.

Водночас загальне послаблення позицій США на континенті може стимулювати американське керівництво якщо не до зміцнення, то принаймні до збереження існуючих важелів впливу, ключові з яких ґрунтуються на привілейованих зв'язках США з рядом держав Центральної та Східної Європи. Але в нинішній ситуації загальна невизначеність відносно характеру взаємодії з іншими провідними європейськими потугами вимагає більш збалансованого курсу, за якого підтримка даних держав не стимулювала б посилення ознак конфронтації з іншими центрами впливу й

дозволяла утримати власну свободу дій. Тому можна констатувати, що єдиним однозначним елементом політики адміністрації Обами щодо держав Східної Європи наразі є прагнення уникнути твердих зобов'язань по відношенню до цих держав.

Цілі політики Європейського Союзу у Східній Європі можна сформулювати у вигляді тріади «безпека – стабілізація – європеїзація». Європейський Союз має безпосередній інтерес у стабілізації цього простору та у зниженні його конфліктного потенціалу. Також наявність спільного кордону, посилення взаємозалежності та анонсування рядом східноєвропейських країн намірів набутти в майбутньому членства в ЄС зумовлюють зростання зацікавленості Союзу в поступовій європеїзації даного простору, тобто впровадженні в ньому більшості норм і правил, які діють в Євросоюзі. Але при цьому ЄС прагне мінімізувати власні політичні та матеріальні витрати на стабілі-

зацію Східної Європи. Тому цей інтерес не є настільки нагальним, щоб вимагати прямого включення держав цього простору до ЄС, на відміну від нових держав-членів з Центральної Європи чи балканських країн. До того ж, держави-члени ЄС чітко заявляють про те, що розширення інтеграційної спільноти не може розглядатися як самоціль заради стабілізації зовнішнього оточення. Цим пояснюються особливості політики Євросоюзу у східному сусідстві – обмежене політичне залучення, здійснення впливу в кризових ситуаціях, але без абсолютизації власного впливу та без протиставлення його позиціям інших ключових гравців.

Стратегія ЄС заснована на застосуванні так званої нормативної сили – здатності здійснювати вплив на зовнішнє оточення і стимулювати бажані трансформації шляхом поширення власних норм і цінностей та досягнення якнайбільшого ступеню конвергенції третіх держав із нормативним регулюванням ЄС. Превалювання асиметричних двосторонніх відносин між ЄС та державами, що залучені до проекту Східного партнерства, означає подальшу централізацію даного простору навколо Євросоюзу і, що найголовніше, посилення безпосередньої ролі ЄС у внут-

рішньому реформуванні цих держав.

Загалом, попри високий авторитет ЄС в даному просторі та посилення обсягу залучення ЄС до процесів стабілізації у Східній Європі з ініціюванням Європейської політики сусідства та Східного партнерства, політичний вплив ЄС у даному просторі не відповідає його потенціалу як головного атрактивного центру. Це пояснюється перш за все деполітизацією нормативного впливу ЄС, який направлений на конвергенцію внутрішніх норм держав-сусідів в окремих функціональних сферах без конкретних політичних стимулів.

Для Росії Східна Європа представляє абсолютну політичну, стратегічну та економічну цінність. Причому задля отримання якнайбільших важелів впливу в даному просторі Росія готова докладати значних політичних і практичних зусиль. Однак вона не має легітимних можливостей для відігривання аналогічної до ЄС ролі. Її важелі впливу на внутрішні процеси в країнах «близького зарубіжжя» ґрунтуються на неформальних зв'язках між політичними елітами, участі у врегу-

люванні «заморожених конфліктів», розміщенні власних військових баз і засобах економічного та енергетичного тиску. Всі ці важелі не дають змоги ефективно сприяти підвищенню авторитету Росії, не забезпечують закріплення на структурному рівні її домінуючих позицій і в багатьох випадках не дозволяють уникнути загального дрейфу сусідніх держав у бік інших провідних центрів сили або ситуативного зближення з ними.

Водночас у відносинах між Росією та Європейським Союзом Східна Європа набуває дедалі більшого значення. Взаємна заціка-

леність Росії та ЄС у стабілізації простору Східної Європи пояснюється як об'єктивними факторами, – потребою у забезпеченні безпеки у прилеглому просторі та спільною залежністю від його транзитного потенціалу – так і політичними мотивами, адже від здатності затвердити свій вплив в Східній Європі залежать, хоча й неоднаковою мірою, статусні характеристики обох цих потужних акторів. Саме динаміка взаємодій між Росією та ЄС в більшості аспектів визначає сьгодні структурні параметри політичного простору Східної Європи.

З одного боку, така спільна зацікавленість створює підґрунтя для конкуренції між ними, та з іншого, відмінна природа їхніх стратегій може, за певних умов (насамперед за наявності політичної волі) дозволити їм реалізувати власні цілі без послаблення позицій один одного. Передумовами для цього є те, що, по-перше, Євросоюз не прагне поширити свою «експансію» на держави Східної Європи (принаймні на даному етапі), по-друге, він ставить за мету становлення сталого кооперативного порядку у відносинах з Росією, а по-третє, пов'язаний з нею зв'язками тісної взаємозалежності. Тому Росія може допустити певний ступінь залучення ЄС у даний простір за умови, якщо це не призводитиме до послаблення власних позицій в ньому. Сприятливим фактором також виступає тимчасове зниження активності США в цьому просторі на даному етапі та відхід на другий план перспектив розширення НАТО за рахунок східноєвропейських країн. Це надає суттєву свободу дій Європейському Союзу, від стратегії якого та від форм і змісту взаємовідносин, які він запропонує державам Східної Європи, в першу чергу Україні, без перебільшення залежить вся

геополітична ситуація в даному просторі.

Досягнення системного компромісу з Росією є необхідним також для ЄС з міркувань утвердження власної політичної суб'єктності. Для Європи існують два сценарії – конфронтаційний, коли зростання протиріч між Росією та США призведе до радикального посилення напруги на континенті, його фактичної ремілітаризації, необхідності у зміцненні НАТО в її первинній функції колективної оборони та, як наслідок, до

підвищення стратегічної залежності європейських держав від США та маргіналізації Євросоюзу як автономного політичного актора; і кооперативний, за якого відбуватиметься налагодження належного ступеня довіри між всіма голов-

ними учасниками європейської системи, рушійною силою якого може стати дипломатична діяльність ЄС.

Головним стримуючим фактором для цього виступає усталена преференція обох сторін до односторонніх дій в просторі спільного сусідства і відсутність в них наразі механізму координації власних зовнішньополітичних зусиль. Політика Росії та ЄС у Східній Європі розвивалася відносно автономно одна від одної, згідно з власною внутрішньою логікою, тому до вагомих спільних ініціатив сторони не вдавались. Водночас, увесь цей час розходження між ними в окремих питаннях регулювання даного простору не призводило до серйозних конфліктів між Росією та ЄС. Фігурально висловлюючись, вони займали різні ніші й спрямовували свій вплив на різні об'єкти в межах даного

простору. З ініціюванням Європейської політики сусідства, а згодом і Східного партнерства, джерел для потенціальних протиріч між ними побільшало, оскільки сторони намагаються в односторонньому порядку поширити на даний простір взаємовиключну логіку власних інтеграційних проєктів.

Відсутність традицій спільного прий-

няття рішень істотно далася взнаки в умовах російсько-української газової кризи січня 2009 року. Її результатом стало не посилення координації дій Росії та ЄС у сфері, яка становить обоюдоцікавий стратегічний інтерес, а односторонні кроки з намаганням убезпечити себе від наявних ризиків у даному просторі, знизити ступінь власної вразливості, але при цьому мінімізувати свої витрати на цей процес. Ще однією цікавою особливістю поведінки двох потуг в посткризовий період було вдавання до відмінних методів при досягненні вказаних цілей: якщо Росія продовжує робити упор на міждержавні контакти з Україною, то ЄС намагається застосувати свою нормативну силу та змусити Україну запровадити європейські норми регулювання енергетичної сфери. Внаслідок цього протиріччя між Росією та ЄС

посилилися, а Україна перетворилася на об'єкт їхніх різнонаправлених політичних зусиль.

При цьому самі східноєвропейські країни,

особливо ті, хто прагне інтеграції до Європейського Союзу, схильні розглядати процес адаптації до європейських норм під геополітичним кутом зору в контексті приєднання до західної спільноти загалом, хоча ані ЄПС, ані Східне партнерство не несуть подібного значення. Звідси походить негативна оцінка проєкту Східного партнерства російським керівництвом, яке реагує на це, намагаючись протиставити нормативному впливу ЄС власний порядок денний, який не пов'язаний з таким масштабним реформуванням. Росія заперечує не проти залучення ЄС до цього простору як такого, а проти перетворення ЄС на єдину рушійну силу його структуралізації, проти монополізації впливу ЄС у практичних сферах і в політичній площині.

У цьому полягає головне

потенційне джерело політичних протиріч між Росією та Євросоюзом у Східній Європі. В цьому процесі саме від Європейського Союзу залежить здатність виробити таку стратегію, яка включала б як Росію, так і східноєвропейські країни, і паралельно дозволяла розвивати диференційовані функціональні проєкти з окремими учасниками, залежить політична консолідація континенту та уникнення його поляризації і фрагментації. Головна проблема для ЄС в цьому контексті пов'язана з тим, що вироблення і реалізація подібної стратегії вимагає від нього відповідної модифікації власних принципів зовнішнього позиціонування і, що найважливіше, засад внутрішньої організації в напрямі послаблення політичної диференціації держав за критерієм членства в ЄС. Ратифікація Лісабонського договору створює умови для подібної модифікації, оскільки знижує вірогідність порушення інституційної цілісності ЄС і спрошує ті чи інші форми залучення держав Східної Європи до інтеграційних процесів без ризику ерозії ЄС.

Річниця діяльності президента США Б.Обами: перемоги та поразки

Микола ФЕСЕНКО,
старший науковий
співробітник Інституту
світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України

Тетяна РИБЧЕНКО,
аспірантка Інституту
світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України

The article titled as «One Year of US President Barak Obama activity: victories and misfortunes» is being presented by Senior Research Fellow of Transatlantic Department of the Institute of World Economy and International Relations (WEIR) of National Academy of Science, PhD. in international relations Mykola Fesenko and Aspirant of Transatlantic Department of WEIR. The analyses is dedicated to one year of B. Obama's presidency from the point of view of his achievements, both in foreign and home politics as well as disappointments concerning promises the new president failed to fulfill. The phenomenon of «relations reloading» with many important actors of the international system is thoroughly examined.

Минуло небагато більше року від того моменту, як Барак Обама був обраний президентом США. Того самого дня він став ідолом у рідній Кенії. За деякий час «Обама-манія» поширилася всією планетою. Його ім'ям назвали кілька гір і навіть один із видів лишайника. А у жовтні 2009 року Обама одержав найпочеснішу нагороду Нобелівської академії – премію миру¹. Слід зазначити, що це на жодного зі своїх президентів американці не покладали таких надій, як на Бараку Обаму. Він став виразником надій цілого покоління, яке чекає від влади змін на краще – логічної, вивіреної, сучасної політики, не скутої стереотипами минулого.

Обрання на пост президента США Барака Обами породило як у самих Сполучених Штатах, так і за їхніми межами хвилю ейфорії, пов'язану з надіями на зміну політичного курсу провідної світової держави, а також, на зміну, у зв'язку з цим, загального політичного

клімату на планеті. Але зустрівшись з об'єктивними труднощами, політика Обами починає зазнавати різкої критики як в Америці, так і в інших країнах світу. У спадщину від попередника Б.Обамі дісталися тривалі війни в Іраку та Афганістані, кризова національна економіка, яка страждає від рецесії, та безліч надзвичайно важливих проблем.

Серед власних досягнень Б.Обама виділяє поліпшення економіки США. Розпочаті рік тому антикризові заходи дають певні результати. Приводом до оптимізму президента послужили попередні дані щодо зростання ВВП країни в III кварталі 2009 р. на 3,5%, представлені Міністерством торгівлі США. Власне сам Б.Обама заявляє, що це найкращі показники зростання економіки США й вона рухається у вірному напрямі. Однак радуватися ще зарано, зазначив Б.Обама. На його думку, найближчим часом у країні спостерігатиметься скорочення робочих

місць. Раніше Б.Обама вже заявляв, що дані по безробіттю в США є ознакою того, що в американській економіці ще багато проблем. Водночас, за словами глави Білого дому, зайнятість, як правило, виявляється найпізнішим показником виходу з рецесії.

Економічні проблеми Америки в короткостроковій перспективі слугують стримуючим фактором у її зовнішній політиці, але якщо вони поглиблюються й затягнуться до критичного рівня – ефект буде прямопротилежний. У цілому при відсутності надійної загальносвітової системи безпеки світова криза різко збільшує зовнішньополітичні ризики². Якщо криза затягнеться, Америка може перейти

до відверто егоїстичної політики, до спроби перекласти якнайбільше наслідків кризи на інші країни. Агресивність зовнішньополітичних дій у цьому випадку мотивуватиметься вже не відчуттям, що в країні досить економічних і військових ресурсів, щоб дозволити вести дві локальних війни одночасно, як це було за часів правління Буша, а відчуттям, що колосальну військову перевагу США над іншим світом треба перетворити на перевагу для проблемної економіки.

Серед інших досягнень Б.Обами можна назвати обіцяну ним у ході передвиборної кампанії підтримку вітчизняної науки. Зокрема, було знято заборону на державне фінансування дослід-

Барак Обама під час вручення Нобелівської премії миру, 2009 р.

жень стовбурових клітин. У такий спосіб президент США підтвердив підтримку державою вчених, які займаються цією проблемою. Він зазначив, що дане питання залишається суперечливим, і пообіцяв, що наукова праця в цій галузі проводитиметься з максимальною відповідальністю.

Завищені очікування від діяльності Б.Обами роблять його роботу незадовільною для більшості американських громадян і меншою мірою – для світової громадськості. А найпомітнішим фактом відносно зовнішньої політики Б. Обами є те, наскільки вона зіставляється з політикою колишнього президента Дж. Буша. У багатьох випадках вона є послідовною політиці попередньої республіканської адміністрації саме через її структурні обмеження. Це пояснюється тим, що президенти діють у світі обмежень і варіанти їхніх дій обмежені. Структурні обмеження можливостей діяльності Б.Обами зазначають багато науковців. Зокрема, український вчений-американіст Є.Камінський зауважує, що «президентські вибори в США дали чітку відповідь на питання про ставлення обох кандидатів до ролі Америки у міжнародній системі. Власне, Б.Обама не менше за свого республіканського опонента стверджував, що Сполучені Штати не відмовляться від гегемонізму»³.

Обама казав, що Ірак став відволікаючим фактором, і що основні зусилля важливо витратити в Афганістані. Він додавав, що Сполученим Штатам в Афганістані знадобиться підтримка союзників з боку НАТО. Він заявляв, що його адміністрація надасть допомогу Європі, відновить зв'язки й одержить із їх боку підтримку.

Не можна не погодитися з українським вченим Є.Камінським, який вважає, що дилемою залишиться для

нового президента США погодження між задіяністю в Ісламському світі та стримуванням російського гегемонізму. Поки що у США немає належних сил для блокування цієї тенденції на теренах колишнього СРСР. Якщо ж Америка почне виходити з Близького Сходу або не робитиме там нічого, то загроза великої війни стане реальністю. Отже, Америка постала перед вибором нової глобальної стратегії⁴.

Серед невиконаних обіцянок Б.Обами, які найбільше впадають в око, виділимо такі:

- вирішувати всі проблеми на Близькому Сході за змогою мирним шляхом;

- Конгрес, де більшість за демократами, однопартійцями Обами, відмовляється виділяти гроші на закриття в'язниці Гуантанамо в Іраку, а отже встигти у терміни, які повідомив президент у перший день свого правління, не вдається;

- в Іраку тривають теракти, що робить виведення військ США звідти проблематичним;

- війну в Афганістані не завершено, але поки ніхто навіть не знає, які нові війська президент готовий перекинути в Афганістан і взагалі як надалі підтримувати корумпований режим Хаміда Карзая;

- Обама оголосив про відмову від європейської системи ПРО адміністрації Дж. Буша, але замінює її на «власну», не тільки європейську, а навіть глобальну;

- проблеми клімату не вирішені;

- заборони на неподобства ФБР і ЦРУ немає;

- реформи охорони здоров'я не до вподоби американцям. Обама пропонує поліпшити умови медичного страхування для тих, у кого є страховка, обмеживши свавілля страхових компаній, створити біржу для страховиків, що дозволить знизити ціни на страховки, ввести обов'язкове медичне

страхування за прикладом автострахування, щоб застраховані американці не платили за тих, у кого полісу немає.

З приводу безпекової політики США на світовій арені серед аналітиків також немає консолідованої єдності. Багато хто вважає, що Нобелівська премія миру Бараку Обамі присуджена авансом. Відповідно до проведеного опитування стало зрозуміло, що понад 64% респондентів вважають, що президент США Барак не заслуговує на неї за «зусилля в зміцненні міжнародної дипломатії, за створення світу без ядерної зброї». З'ясувалося, що 7% респондентів взагалі не знає того, хто такий Обама⁵.

З приводу очікувань від діяльності президента США заслуговує на увагу думка самого Б.Обами. З його виступу на Генеральній Асамблеї ООН 23 вересня 2009 року виділимо такі тези: «Ці очікування не відносяться конкретно до мене. За моїм переконанням, у їхній основі криється невдоволення існуючим станом справ, що дозволяє нам дедалі більше асоціювати себе з нашими розбіжностями та запізнюватися у вирішенні наших проблем. Але в них є й надія – надія на те, що реальні зміни можливі, і на те, що Америка стане лідером у

здійсненні цих змін... Я став президентом у момент, коли багато хто у світі почав ставитися до Америки зі скептицизмом і недовірою. Частково це було обумовлено неточними поданнями й невірною інформацією про мою країну. Почасти – неприйняттям певних політичних рішень і думкою про те, що з деяких ключових питань Америка діяла в односторонньому порядку, незважаючи на інтереси інших. І це стимулювало майже рефлексивний антиамериканизм, який надто часто слугував виправданням для нашої колективної бездіяльності. Як і всі ви, я зобов'язаний діяти в інтересах моєї країни і народу, і я ніколи не вибачатимуся за те, що захищаю ці інтереси. Але, на моє глибоке переконання, у 2009 році більше, ніж будь-коли в історії людства, країни та народи об'єднують спільні інтереси»⁶.

З початку свого президентства Обама проголосив «перезавантаження» відносин з багатьма країнами, у тому числі з РФ. Зокрема, нині США переглянули свої плани щодо розміщення системи ПРО в Європі й висловлюють готовність тісно співробітничати з РФ з іранського питання. Крім того, американці ведуть інтенсивні переговори з Росі-

19 січня Барак Обама взяв участь в організації благодійного обіду для бездомних жителів Вашингтона на честь Дня Мартина Лютера Кінга. Jim Watson, AFP/Getty Images

єю стосовно нового договору щодо обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО). Але заступник директора Інституту США та Канади РАН Віктор Кременюк радить не поспішати радіти з приводу потепління російсько-американських відносин. «Переговорний процес стосовно СНО ще не завершився, – зауважує він. – От підпишуть договір, можна буде сказати, що це гарний початок перезавантаження, не підпишуть – тоді не має про що розмовляти».

Одна з місій нового американського президента – сприяння ядерному роззброєнню в світі та його нерозповсюдженню, що зробить світ безпечнішим. На саміті «двадцятки» навесні 2009 р. в Лондоні та днем потому – на форумі США–ЄС у Празі він заявив про необхідність повного ядерного роззброєння та закликав усі «ядерні» держави позбавитися смертоносної зброї. З приходом нової адміністрації Б. Обама новий поштовх може отримати також прийняття договору про цілковиту заборону ядерних випробувань.

Адміністрація Обама вже дала зрозуміти, що глобальний порядок денний в ядерній сфері буде одним із пріоритетів при підготовці до Конференції з перегляду Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, намі-

ченої на весну 2010 р.

Модифікацію планів щодо ПРО у Вашингтоні пояснили новими розвіданими, згідно з якими іранські ракети малої та середньої дальності на сьогоднішній день представляють актуальнішу загрозу, ніж потенційні міжконтинентальні ракети. У цьому контексті необхідно подивитися на заяви американського президента та міністра оборони. Вони повідомили, що «ми змінюємо конфігурацію ПРО в регіоні, і нова архітектура базуватиметься на новому аналізі тих небезпек, які виникають від Ірану». США домагаються інтеграції в єдину систему ПРО ракет-перехоплювачів і радарів, розміщених і розташовуваних на суші й на кораблях по всій планеті, від Аляски й Каліфорнії до Японії, Англії, Норвегії та Польщі. Потрібно також зазначити деякі побоювання лідерів Східної Європи у зв'язку з відмовою від розміщення системи ПРО на їхній території. Це пов'язано з послабленням інтересу США щодо цих держав, які стали на вірний шлях демократичного розвитку й побоюванням останніх можливими гегемоністськими зазіханнями Росії на їхній суверенітет. Президент США Барак Обама, обіймаючи посаду, обіцяв поліпшити відносини з багатьма країнами світу, зокрема, з

Росією. Ця обіцянка відносно Москви викликала тривогу в Східній Європі. Там занепокоїлися, що Вашингтон може пожертвувати підтримкою країн регіону заради кращих відносин із Кремлем. А ще виникли сумніви, чи отримає нова політика Обама необхідну підтримку в Західній Європі, де ставлення різних країн до Росії дуже різні⁷.

Схильність Б.Обама до багатобічної координації політики має свої системні межі. Б.Обама не зможе радикально відійти від зміцнених концептуальних засад американської зовнішньої політики. Одночасно з конструктивними заявами про необхідність пошуку міжнародного консенсусу на основі балансу інтересів Б.Обама наполягає на обов'язковості збереження американського лідерства у світі та посилення інструментів його підтримки. Так, Б.Обама заявляє про наміри збільшувати й у подальшому військовий бюджет США, нарощувати особовий склад збройних сил, оснащувати їх новими сучасними видами озброєнь, зберігати розгалужену мережу американських військових баз по всьому світу заради збереження військової переваги США над будь-якою іншою країною або групою країн. Його концепція багатосторонньої взаємодії містить у

собі подальшу експансію НАТО на європейському континенті, а також встановлення формальних зв'язків із взаємними зобов'язаннями між Альянсом та іншими союзними країнами, такими як Австралія та Нова Зеландія. Хоча Б.Обама не є переконаним прибічником деяких традиційних постулатів ідеології Демократичної партії, які наділяють Америку «месіанською» місією просування демократії у світі, його програма містить у собі суперечливі ініціативи відносно «прогресивного» впливу на країни, які викликають занепокоєння в Сполучених Штатах з погляду рівня їхньої демократичності⁸.

У відносинах США зі своїми європейськими союзниками після певного періоду «медового місяця» обов'язково дадуть про себе знати старі та нові протиріччя, головне з яких полягає у відмінності поглядів на майбутню архітектуру європейської безпеки та місця в ній США. Сполучені Штати не готові відмовлятися від свого глобального лідерства та очікують від Європи підтримки в цьому, а Європа не готова беззаперечно підтримувати геополітичні амбіції Вашингтона. В Європі усвідомлюють, що ступінь готовності США до вироблення конструктивних підходів визначатиметься здатністю

країн-членів ЄС виробляти спільну позицію зі спірних зі США питань. Від нового американського президента Євросоюз очікуватиме більш систематичного залучення європейських партнерів у процеси врегулювання регіональних конфліктів, зменшення бойовничої риторики по відношенню до Росії, більш активного залучення США у міжнародні зусилля щодо боротьби з кліматичними змінами тощо.

У сфері зовнішньої політики Обамі дісталася надзвичайно складна спадщина. Упродовж останніх восьми років Америка проводила надто затратну зовнішню політику, позначену двома регіональними війнами, спонсоруванням процесу розширення НАТО, розгортанням нових систем озброєнь, фінансовим заохоченням лояльних партнерів. Нині, в умовах економічної

кризи, коли однією з головних проблем майбутньої адміністрації стане радикальне скорочення бюджетних видатків, Обама не зможе дозволити собі розпорошувати ресурси на задоволення завищених зовнішньополітичних амбіцій Вашингтона та втручати в усі міжнародні справи. Тому, протягом найближчих років Америка увійде у період зосередження та накопичення ресурсів.

Отже, нова американська адміністрація продовжуватиме в більшому або меншому ступені егоїстично захищати свої національні інтереси за допомогою всього арсеналу «м'якої» та «жорсткої» сили. Першим підтвердженням цьому стали заяви Б.Обами про наміри застосовувати

суворі протекціоністські обмеження в зовнішній торгівлі з європейськими партнерами, які він пропонує в рамках пакету антикризових заходів. Відтак, у стратегічному плані Б.Обама не зможе радикально відійти від ключових концептуаль-

них основ американської зовнішньої політики, проте він буде мати значно більше простору для маневру у виборі підходів і диверсифікованості арсеналу інструментів реалізації американських інтересів.

¹ Обама празднует годовщину президентства. – [Електронний ресурс]: / 05.11.2009. – Режим доступу: www.for-ua.com/world/2009/11/04/135056.html#. 009.

² Там же.

³ Федяшин А. Год Барак Обаме: Америка трезвеет вместе с президентом. – [Електронний ресурс]: // Аналітика і коментарії. – 03.11.2009 – Режим доступу: www.rian.ru/trend/Year_Obama_03112009/

⁴ Б.Обама: Економіка США на пути к восстановлению, но радоваться рано. – [Електронний ресурс]: // Вести. – 01.11.2009. – Режим доступу: <http://www.ves.lv/article/99361>.

⁵ Привалова М. Годовщина избрания Обамы президентом США: успешное начало с неясной перспективой. – [Електронний ресурс]: Инвестор.Уа. – 01.11.2009. – Режим доступу: <http://www.investor.ua/analytics/browse-2979html#>.

⁶ Миллер А. Новые внешнеполитические условия: «фатальные» угрозы для России/ Стратегии социально-экономического развития России: влияние кризиса. Часть 1. – М.: Институт современного развития. – 2009., – С.76–103, 279.

⁷ Камінський Є. Американський гегемонізм у контексті трансформації світоустрою / Глобалізація і глобальне управління: історичний, соціальний та політологічний виміри. Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції / Відп. ред. С.О. Шергін /. – К: Центр вільної преси, 2009. – С.31. – 153 с.

⁸ Внешняя политика Обамы: конец начала. – [Електронний ресурс]: 25.08.2009. – Режим доступу: <http://www.inosmi.ru/world/20090825/251920.html>

⁹ Камінський Є. Американський гегемонізм у контексті трансформації світоустрою / Глобалізація і глобальне управління: історичний, соціальний та політологічний виміри. Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції /

Відп. ред. С.О. Шергін /. – К: Центр вільної преси, 2009. – С.33–153 с.

¹⁰ Гусейнов Р. Шокирующие итоги интернет-опроса «Заслуживает ли Обама Нобелевской премии?» – [Електронний ресурс]: – 05.11.2009. – Режим доступу: <http://www.1news.az/world/20091105105553461.html> 1NEWS.az

¹¹ Выступление президента Барака Обамы на Генеральной Ассамблее ООН Штаб-квартира ООН г. Нью-Йорк, штат Нью-Йорк. – [Електронний ресурс]: – 23.09.2009. – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/assets/documents/0923ObamaUNGA_Russian.pdf

¹² Россия рада отказу США от системы ПРО в Европе, но остаются вопросы по глобальной мобильной системе. – [Електронний ресурс]: Новый регион-Москва. – 29.10.2009. – Режим доступу: <http://www.nr2.ru/moscow/255038.html/print>.

¹³ Наш ядерный кошмар. – [Електронний ресурс]: // Щоденна всеукраїнська газета «День», – №31, вівторок, 24 лютого 2009. – Режим доступу до газети: <http://www.day.kiev.ua/264985/>.

¹⁴ Кожокін Є. Договір з Обамою: чи захоче Москва закріпити стратегічний дисбаланс. – [Електронний ресурс]: / 05.05.09. – Режим доступу: <http://news-ru.trend.az/cis/russia/1465798.html>.

¹⁵ Драчук С. «Перезавантаження» між США й Росією: суперечливий початок. – [Електронний ресурс]: / 30.10.2009. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1816868.html>.

¹⁶ Раздорожний Є., Шинкарук К. – [Електронний ресурс]: // Зовнішньополітичний спектр, №5. – Жовтень–грудень. – 2008. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/docs/spectr/Political%20Spectre_5.pdf.

Є різні дати в нашій історії

(до чергової річниці СНД)

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук

Після розпаду СРСР на пострадянському просторі виник союз наново заявлених держав, які об'єдналися у Співдружність Незалежних Держав (СНД). СНД мала забезпечити поступовий перехід країн, що об'єдналися, до нової форми існування. Це, як передбачалося, дало б змогу провести політичні та економічні реформи, докорінно перебудувати економічні засади державного розвитку. Рівень міждержавних домовленостей мав убезпечити від будь-яких загроз, гарантувати внутрішньодержавну стабільність і протистояння сепаратистським тенденціям. СНД як механізм безпеки на пострадянському просторі покликаний був сприяти мирному розв'язанню міжнародних конфліктів. Одним із гучно заявлених принципів Співдружності є гарантування учасникам безпечового існування, хоча не всі вони ввійшли під ядерну парасольку Російської Федерації.

СНД об'єднувала 12 держав колишнього єдиного геополітичного простору, які взяли на себе зобов'язання розвивати рівноправне взаємовигідне співробітництво, формувати спільний економічний простір, митну політику, захищати навколишнє середовище, взаємодіяти в гуманітарній та інших сферах. Країни СНД мають могутній природний, виробничий і науково-технічний потенціал, хоча не всі з них змогли ним відповідно скористуватися.

Процес утвердження України в СНД був тривалим і характеризувався особливою позицією держави у ставленні до наддержавних структур, утворених у рамках Співдружності. 1 грудня 1991 р. в країні відбувся Всеукраїнський референдум, у результаті якого Україна була проголошена незалежною державою. 8 грудня 1991 р. керівники трьох держав — Росії, Білорусі та України — на саміті під Мінськом у с. Віскулі підготували і підписали Біловезькі домовленості: Заяву глав держав (про припинення існування СРСР) і Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав. Документи підписали Голова Верховної Ради Республіки Білорусь С. Шушкевич, Президент РРФСР Б. Єльцин і Президент України Л. Кравчук. Верховна Рада України 10 грудня 1991 р. ухвалила спеціальний документ «Про ратифікацію Угоди про створення СНД» із застереженнями. Серед них були питання про єдиний (спільний) контроль над ядерною зброєю до її повної ліквідації; створення на паритетній основі координаційних інститутів у рамках СНД; вирішення спорів

шляхом переговорів на засадах міжнародного права; гарантування територіальної цілісності та недоторканості кордонів країн — учасниць СНД та ін. Таким чином, застереження свідчили, що Україна, спираючись на норми міжнародного права, намагалася всіляко протидіяти перетворенню СНД у наддержавну структуру.

21 грудня 1991 р. із приєднанням до СНД азійських республік (другий саміт) за Алматинською декларацією склад СНД було значно розширено. Учасники третього саміту (Мінськ, 30 грудня 1991 р.) обговорювали документи про стратегічні сили, про спільну діяльність у дослідженні та використанні космічного простору, про збройні сили та прикордонні війська, про власність колишнього СРСР, яку вирішили розподілити відповідно до внеску кожної республіки. У такому разі частка України становила б 16,34 %. Слід віддати належне твердій позиції нашої держави щодо стратегічних питань і поміркованій позиції інших учасників, які визнали право України на власні зброй-

ні сили, захист кордонів своїми прикордонними військами та відмову від спроб командувати ними Головнокомандувача спільних збройних сил.

Наступні саміти СНД (16 січня 1992 р., Москва і 14 лютого 1992 р., Мінськ) мали чітко військове спрямування. Розглядався проект Договору про колективну безпеку (прийнятий 15 травня 1992 р.), інші угоди, більшість з яких Україна не підписала або підписала із застереженнями. Україна не підписала Статут СНД (22 січня 1993 р.), вбачаючи в ньому загрозу для самостійного розвитку держави, а також положення, що суперечать законодавству України.

На розвиток інтеграційного процесу Співдружності на найближчу перспективу було розроблено конкретні заходи з поглиблення співробітництва в шести основних сферах: економічній, військовій, з питань миротворчості, прикордонних питань, у гуманітарній і соціальній галузях, координації зовнішньополітичної діяльності. З метою формування і розвитку загального еконо-

Саміт Ради глав держав-учасниць СНД 9 жовтня 2009 року – саме сюди як керівник зовнішньополітичного відомства здійснив свій перший робочий візит Міністр закордонних справ України П. Порошенко. Він зазначив, що переговори з Молдовою в рамках саміту, на якому були розглянуті питання двосторонньої проблематики, дозволили розібрати роками накопичені проблеми

мічного простору та поглиблення всебічних і взаємовигідних економічних відносин 24 вересня 1993 р. глави дев'ятох держав Співдружності підписали Договір про створення Економічної ради. Грузія і Туркменістан стали її повноправними учасниками в грудні 1993 р., а Україна приєдналася до Економічної ради як асоційований член 15 квітня 1994 р. Отже, позиція України залишалася незмінною: вона послідовно виступала противником утворення наддержавних виконавчих структур СНД. Дещо схожу політику на перших етапах становлення Співдружності здійснювали Білорусь і Туркменістан. Білорусь категорично ухилялася від формування військово-політичного союзу СНД доти, доки новий президент країни О. Лукашенко не прийняв позитивного рішення щодо участі країни у згаданих структурах. А Туркменістан врешті-решт офіційно оголосив свій постійний нейтралітет.

Водночас на Україну чинився тиск щодо ядерної зброї через структури СНД. Одним із перших докумен-

тів у цій площині стала Угода про спільні заходи країн СНД щодо ядерної зброї (Алмати, 21 грудня 1991 р.). Суть документа полягає в тому, що рішення про необхідність застосування ядерної зброї (ст. 4) прийматиме Президент Росії за узгодженням з главами держав-учасниць Угоди. До 1 липня 1992 р. держави-учасниці угоди – Республіка Білорусь, Республіка Казахстан і Україна – забезпечать вивезення тактичної ядерної зброї на центральні передзаходські бази (Росія) для її розукомплектування під спільним контролем (ст. 6). Наступним кроком у цьому питанні стала домовленість із країнами СНД про те, що в період до повного знищення ядерної зброї, яка розташована на території України, перебуватиме під контролем об'єднаного командування Стратегічних сил СНД з метою її невикористання і розукомплектування до кінця 1994 р., у тому числі тактичної зброї – до 1 липня 1992 р. Україна передала Росії і тактичну, і стратегічну ядерну зброю (більш як три тисячі одиниць боєприпасів) і оголо-

сила про свій неядерний статус.

Економічна взаємодія країн СНД є яскравим показником їх взаємозалежності. Торговельно-економічний оборот з країнами Співдружності стабільно перевищував 60% усього товарообороту України зі світом. Країни СНД, насамперед Росія і Туркменістан, є основними постачальниками Україні газу та нафти. Крім енергоносіїв, українська економіка залежить від ввезення із країн СНД кольорових металів, автомобілів, верстатів, інструментів, хімічних волокон і фарб, бавовни, лісоматеріалів, устаткування для різних галузей промисловості тощо. Доволі широкий перелік товарної продукції Україна експортує в країни Співдружності.

Система інституційних структур СНД включає: головні – Раду глав держав і Раду глав урядів, що виконують функції координаторів політичної та законодавчої взаємодії; та допоміжні – Раду міністрів закордонних справ, Економічну раду і Економічний суд, на які покладено розв'язання політичних і економічних проблем. Військову складову СНД утворюють Організа-

ція Договору про колективну безпеку, Рада міністрів оборони СНД, Рада командувачів Прикордонних військ (СКПВ) тощо. Рішення Ради глав держав і Ради глав урядів приймаються за загальною згодою – консенсусом. Будь-яка держава може заявити про свою незаінтересованість стосовно того чи іншого питання, але це не має розглядатися як перешкода для ухвалення рішення. Основою міждержавних відносин у рамках Співдружності є багато- і двосторонні угоди в різних галузях.

Попри спільне рішення щодо почерговості (за алфавітом) керування головними органами СНД, за всі роки її існування вищі органи Співдружності очолювали російські президенти. Тільки у січні 2003 р. напередодні президентських виборів в Україні Головою Ради глав держав ненадовго було затверджено Президента України Л. Кучму, а з 2004 р. – знову В. Путіна.

Економічний суд має забезпечувати поліпшення розрахунків між господарськими організаціями країн – учасниць. Економічна рада була створена для координації зовнішньополітич-

Київ, 27 січня 1992 року. Міністр закордонних справ Канади Барбара МакДугал і Міністр закордонних справ України Анатолій Зленко обмінялися нотами про встановлення дипломатичних відносин. Певний час тоді А. Зленко обіймав посаду Голови Ради Міністрів закордонних справ країн СНД

ної діяльності. 2 квітня 1999 р. затверджено нову редакцію Положення про Раду міністрів закордонних справ СНД, де останню визначено як основний виконавчий орган, що забезпечує співробітництво в зовнішньополітичній діяльності держав-учасниць СНД з питань, що становлять взаємний інтерес, у період між засіданнями Ради глав держав, Ради глав урядів Співдружності і за їхнім дорученням приймає рішення. Головою Ради міністрів закордонних справ деякий час був Міністр закордонних справ України А.Зленко, пізніше К.Грищенко. 2 квітня 1999 р. Рада глав держав реорганізувала низку виконавчих структур у єдиний постійно діючий виконавчий, адміністративний і координаційний орган — Виконавчий комітет СНД.

Міжпарламентська співпраця започаткована Міжпарламентською асамблеєю СНД (МПА СНД) з 27 березня 1992 р. У 1999 р. до Алматинської угоди приєдналася Україна. МПА СНД опікується підготовкою і проведенням спостереження за виборами, що закріплено Конвенцією «Про стандарти демократичних виборів, виборчих прав і свобод у державах СНД» від 24 листопада 2001 р. Інший напрям роботи МПА — миротворча діяльність, що передбачає миротворчі акції в гарячих точках країн Співдружності і розробку правових основ для послідовного здійснення цієї діяльності. У попередні роки Асамблея намагалася сприяти Раді глав держав СНД, а також ООН і ОБСЄ у розв'язанні регіональних конфліктів, зміцненню миру в Нагірному Карабаху, Придністров'ї, Абхазії, а також у Таджикистані — на зовнішніх кордонах Співдружності з Афганістаном. Ця робота принесла певні результати, як, наприклад, підписання у травні 1994 р. Бішкекського

протоколу, який забезпечував припинення вогню в Нагірному Карабаху. У жовтні 1999 р. і січні 2000 р. група депутатів МПА працювала в районі Північного Кавказу РФ (Чечня, Інгушетія, Дагестан) з метою одержання відповідної інформації. Підсумки роботи депутатської групи доведено до відома депутатів Парламентської асамблеї Ради Європи, Парламентської асамблеї ОБСЄ та Європарламенту. На просторі СНД не вгасають кризові протистояння: до вже відомих конфліктів додалося розчленування Грузії, загострені ситуації навколо Абхазії та Південної Осетії; зважаючи на румунський фактор не виключені ускладнення в Молдові; українську сторону намагаються залякати кримською проблемою тощо. Опосередкованим фактором напруги є те, що спроба залучення міжнародних миротворців у зазначені регіони під егідою ООН або ОБСЄ напштовхнулася на жорстку протидію Росії.

Договірно-правова база СНД за кількістю прийнятих документів попереду порівняно з багатьма іншими міжнародними організаціями. Тільки за перші п'ять років існування (грудень 1991 р. — грудень 1995 р.) відбулося 17 засідань Ради глав держав СНД, під час яких розглянуто близько 600 документів: з них 261, тобто більшість, — з економічних та соціальних питань, 155 — з військово-політичних, 178 — з організаційно-правових. Із зазначених документів Україна підписала 442, у тому числі понад 60 із застереженнями. Не підписано 152 документи: з них 74 військово-політичного характеру (формування сил та органів колективної безпеки, миротворчих об'єднань, з прикордонних проблем), 22 — економічного і соціального, 56 — організаційно-правового характеру. Однією з проблем,

Засідання Ради Міжнародної асоціації академії наук (МАН), а також IV Форум творчої та наукової інтелігенції країн-учасниць СНД (24-25.09.2009, м. Кишинів)

через яку низка угод і рішень СНД «не працює», є неузгодженість законодавств країн простору та відсутність парламентської підтримки.

Серед питань, що є актуальними для СНД й нині, переважають гуманітарні. Особливу увагу країни приділяють проблемам дотримання прав людини на всьому пострадянському просторі. Наскільки ефективна така співпраця, ми бачимо за її результатами. Водночас консульська служба МЗС України та більшості країн СНД намагаються узгоджувати найскладніші питання цієї сфери роботою Консультативної ради керівників консульських служб міністерств закордонних справ держав — учасниць СНД з виконання положень Мінської конвенції про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. Цей інструмент спільної роботи ще є далекий від досконалості, але завдяки йому можливо вдасться виробити критерії з таких загрозливих питань, як запобігання нелегальній міграції. У зв'язку з цим ініційовані українською стороною і частково реалізовані ідеї про запровадження на

двосторонній основі домовленостей щодо реадмісії з метою створення на території країн СНД єдиного реадмісійного простору, можна тільки вітати. Складнощі додає той факт, що лише деякі угоди в рамках СНД було визнано всіма державами. Більшість документів підписано із застереженнями або з винятками.

Дезінтеграційні й децентрові процеси в СНД дедалі більше даються взнаки. Підтвердженням цьому стали торговельні війни (Росія — Білорусь, Росія — Україна, Росія — Грузія, азійські республіки), шантаж енергоносіями (РФ — РБ, РФ — Україна, РФ — Грузія тощо), посилення конкуренції. До гальмівних чинників віднесемо і те, що й до сьогодні не вироблено концепції існування Співдружності, не знайдено важелів для її зміцнення. Різновагові можливості учасників, різнопланові інтереси, багатовекторність зовнішньої політики, патерналістські дії «старшого брата» — все це не сприяло розбудові відносин між учасниками формування. У двосторонніх відносинах країн СНД досі не вирішені проблемні питання геополітичної пострадянської спадщини: територіальної ціліс-

ності та суверенітету, державних кордонів, ядерних гарантій, пострадянської власності тощо. Про слабкість мотивації функціонування СНД свідчить позиція Туркменистану, країн ГУАМ, а також порушення договорів та угод у межах СНД.

Різноманітність політичних векторів, боротьба за лідерство призвели до виокремлення в рамках Співдружності кількох об'єднань. Навколо Росії згруппувалися Білорусь, Казахстан, Киргизстан та Узбекистан. Ці країни поза Узбекистаном домовилися про утворення Митного союзу (1995 р.), який пізніше перетворили на Євразійське економічне співтовариство (2002 р.). Туркменистан займав виважено-відокремлену позицію зі значної більшості спільно обговорюваних в рамках СНД проблем, офіційно оголосивши нейтралітет. Азербайджан і Молдова більшість рішень ігнорували: парламенти цих країн не ратифікували Угоду про утворення СНД. До іншого кола країн, які намагалися вивільнитися з-під російської опіки, тяжіли, окрім України, Азербайджан, Грузія, Молдова, до яких пізні-

ше приєднався Узбекистан. Вони утворили субрегіональне об'єднання ГУУАМ, яке з виходом з нього Узбекистану повернулося до аббревіатури ГУАМ. У 1997 р. Казахстан, Киргизстан і Узбекистан дійшли висновку про непотрібність дублювати одне одного (розвивати паралельні виробництва) і створили Центральноазіатське економічне співтовариство. Внаслідок прийнятих рішень Киргизстан мав забезпечувати країни-учасниці електроенергією, Казахстан — нафтою та нафтопродуктами, Узбекистан — природним газом. Тісна економічна співпраця між ними мала сприяти також урегулюванню проблеми питної води. Водночас, аналізуючи здобутки згаданих формувань, можна дійти висновку, що всі вони виявилися неповноцінними структурами. Одним не вистачає правової основи для розвитку всеосяжної діяльності та утвердження у світовій системі міжнародних відносин, іншим — економічної і політичної могутності, що вивело б об'єднання на міжнародний простір інтеграційного

спілкування на паритетних засадах.

Для України СНД — міжнародний переговорний механізм. Як показав час, обережне ставлення України до деяких російських кроків в СНД було виправданим, що підтвердила концепція, закріплена у документі «Стратегічний курс Росії з державами-учасницями СНД», затвердженого указом президента Росії від 14 вересня 1995 р. Йдеться про особливі інтереси Росії в СНД, про підпорядкованість країн Співдружності інтересам Росії. Про намагання РФ утворити з СНД колишній СРСР також свідчать постанова Держдуми Росії про невизнання ліквідації СРСР («Про денонсацію Договору про утворення СРСР від 12 грудня 1991 р.») та інші парламентські рішення Російської Федерації щодо незаконності і нелегітимності СНД.

Практично всі країни-учасниці критикують СНД, але тільки Грузія після відомих подій прийняла офіційне рішення про вихід з цього формування. Недієздатність СНД свідчить про те, що це об'єднання поступово перетворюється на формальну організацію. Не зважаючи на гучні заяви перших осіб РФ щодо розвитку в межах Співдружності інтеграційних процесів на кшталт європейських, ефективність від реалізації укладених країнами СНД кількох ти-

сяч документів є досить низькою. Така ситуація ставить під сумнів наявність об'єктивних причин щодо необхідності існування Співдружності. Це підтверджує і поява в її межах регіональних і субрегіональних союзів — азіатського, європейського, євразійського. Ймовірно, створення СНД в грудні 1991 р. поза об'єктивними факторами було зумовлене зародковим станом незалежного державного мислення тодішніх керівників республік колишнього СРСР, невмінням господарювати поза рамками союзу, ухиленням від відповідальності за самостійний розвиток власних держав.

Творці СНД фактично нав'язали Співдружність зверху. Ігнорування законів суспільного розвитку підтвердили неминучість негативних наслідків і провалів нереалізованої концепції — рудименту колишнього СРСР. Тут знаходять прояв великодержавницькі амбіції, російські інтереси превалюють над іншими, а втручання у внутрішні справи сусіда проголошується ледь не аксіомою розвитку двосторонніх відносин. Сьогодні СНД, за певними спостереженнями, — це ілюзорність російської міцності на пострадянському просторі, від якої декому неможливо відмовитися. З іншого боку, створення та існування СНД — це доволі недешева данина минулому із російською проекцією на майбутнє.

Під час засідання Ради Глав держав-учасниць СНД.
26 серпня 2005 року

Світова система після кризи: кінець гегемонії США?

Максим ЯЛІ,
кандидат політичних наук,
старший науковий
співробітник ІСЕМВ НАН
України

Наталія ТІТЕНКО,
здобувач ІСЕМВ НАН
України

In the article, titled «World-System after Crisis: the End of the USA' hegemony», the authors analyze the consequences of the global economy crisis for the states, which even theoretically can challenge the leadership of the United States and to transform the hierarchy of the modern international system.

Пошуки відповіді на запитання про те, яким чином відіб'ється глобальна економічна криза на світовій системі, закономірно виводять на інше запитання, ще більш складне, але від того більш цікаве – яким чином наслідки цієї кризи відіб'ються на взаєминах між головними суб'єктами міжнародних відносин, а також на ієрархії світової системи?

Очевидні ознаки того, що вони призведуть до подальшого послаблення економічних позицій США та Західної Європи порівняно з азійськими економіками, в першу чергу з Китаєм, які зберігають перспективи динамічного зростання.

На роль «полюсів» посткризового світу окрім Сполучених Штатів, які й надалі матимуть значний вплив на формування та підтримку світового порядку завдяки значному запасу міцності та потужності в кожному з основних параметрів міжнародної сили, теоретично мо-

жуть претендувати **Росія та Китай**.

«Полюсні» амбіції цих двох країн базуються на поєднанні зусиль, спрямованих на ініціювання вироблення нових міжнародних правил із використанням механізмів регіонального та двостороннього співробітництва для створення кола союзників у різних частинах світу.

Окрім наявності й досі першого за кількістю та другого за якістю ядерного потенціалу, амбіції Росії закріпити за собою статус якнайменше регіонального центру сили підкріплені суттєвими

запасами енергоносіїв, які на початку ХХІ століття стали вагомим чинником впливу на міжнародній арені. Москва вже активно використовує їх як для створення нових (зокрема системи координації країн – виробників газу), так і для більш тісної взаємодії зі вже існуючими в цій галузі (ОПЕК) механізмами. Необхідно також згадати створений нею регіональний механізм економічної співпраці на пострадянському просторі ЄвразЕС, а також поки ще існуючу, але все менш привабливу для всіх учасників регіональну політико-економічну співпрацю СНД.

Крім того, 27 листопада 2009 року в Мінську були підписані угоди поміж Росією, Білоруссю та Казахстаном про започаткування митного союзу. Як зазначив на прес-конференції, присвяченій цій події, президент Росії Д.Медведев, головним наслідком цієї угоди стане наднаціональний орган, який встановлюватиме та контролюватиме митні ставки поміж трьома державами.

Тим самим Росія дала зрозуміти, що попри відмову України, проект СЕП має майбутнє. І це був важливий крок для його практичної реалізації.

Взагалі, якщо говорити про амбіції сучасного керівництва РФ повернути державі втрачений статус «наддержави», то слід визнати, що завдяки сприятливій кон'юктурі на світових ринках енергоносіїв, яка дозволила за дуже короткий строк акумулювати значні (особливо порівняно з 1990 роками) кошти, і диктувати власні умови вже не тільки найближчим сусідам по СНД, а й відкрито висловлювати невдоволення сучасним світовим порядком (згадаємо лише відому «Мюнхенську промову» В.Путіна).

Тому не дивно, що лише за рік до початку світової економічної кризи експерти та публіцисти знову заговорили про небезпеку виникнення російсько-американського конфлікту, зокрема, про «обмежену» війну із застосуванням «мініатюрних» ядерних боєприпасів. Сам

факт обговорення гіпотетичного військового зіткнення поміж двома великими державами слугує доказом того, що російсько-американські відносини досягли апогею загострення після останнього піку «холодної війни», датованого початком 1980 років – кризи навколо розгортання ракет середньої та малої дальності в Європі.

Переломними моментами, які змінили в Росії ейфорію «стратегічного партнерства» із Заходом на ворожість та недовіру, була агресія НАТО проти Югославії в 1999 р., вихід США з договору про ПРО в 2002 р., військове вторгнення до Іраку в 2003 р., а також визнання незалежності Косова в 2008 році. І все це відбувалося на тлі трьох етапів розширення НАТО на схід (1997–2007) і спроби четвертого – приєднання до Альянсу Грузії та України.

До того ж ні в Росії, ні в Сполучених Штатах, за час, що минув із розпаду Радянського Союзу, не з'явилося жодної значної групи впливу, зацікавленої в підтримці позитивного вектора розвитку російсько-американських відносин. Натомість в Росії постійно збільшується кількість організацій, політиків та «експертів» (на кшталт Дугіна), які за рахунок нагнітання антиамериканських настроїв намагаються сконструювати та пояснити широкому загалу «цивілізаційну ідентичність» Росії, під якою розуміється постійне лавірування поміж Сходом та Заходом і постійна боротьба з негативним впливом останнього.

Дедалі частіше таким чином намагаються пояснити невдачі власної зовнішньої та внутрішньої політики, або хоча б відвернути від них увагу. Зокрема, підвищена військова активність Росії після грузинсько-абхазького конфлікту 2008 р. стає контрпродуктивною.

Йдеться про демонстративні польоти до Латинської Америки застарілих стратегічних бомбардувальників (хоча вони призначені для зовсім інших цілей), парадні походи в Карибське море бойових кораблів (без прикриття з повітря), про почастішання випробувань балістичних ракет (не завжди вдалих) у супроводі з загрозливими застереженнями «ймовірного агресора».

Професійними американськими стратегами ці акції сприймаються лише як спроби зіграти на патріотизмі всередині Росії з застосуванням неадекватних військових засобів. Понад те, у Сполучених Штатах дедалі більше поширюється думка, що військове командування РФ вводить в оману своє політичне керівництво, роздуваючи міфи про зростання зовнішньої військової загрози та про підвищення обороноздатності країни. І все це робиться лише для того, щоб відволікти увагу від стагнації російської військової реформи та пробуксовки державної програми озброєння, від корупції та злочинності у військах.

Щодо наслідків світової фінансово-економічної кризи для економіки Росії, слід визнати, що РФ внаслідок стрімкого падіння цін на нафту постраждала серед найвпливовіших країн чи не найбільше. Падіння цін на нафту одразу призвело до різкого обвалу російського фондового ринку, а також до девальвації рубля, на підтримку якого було використано приблизно половину державного валютного резерву, який до початку кризи становив приблизно півтрильйона доларів.

Згідно з попередніми оцінками Мінекономрозвитку Росії, падіння ВВП за десять місяців 2009 року становило 9,6%.

Російський прем'єр В.Путін зазначив, що на 2010 р. доходи бюджету плануються на рівні 16% ВВП, або 6,9

трлн. рублів, видатки – 9,8 трлн. рублів, дефіцит становитиме 2,9 трлн. рублів. «Тобто він буде приблизно на 1% ВВП менше, ніж в поточному, 2009 році, за нинішніх умов вважаю цей рівень прийнятним», – заявив В.Путін. Після цього засідання міністр фінансів РФ А.Кудрін додав, що в 2011 р. дефіцит запланований на рівні 4%, а в 2012 не більш як 3% ВВП. Він також зазначив, що бюджетний дефіцит покриватиметься за рахунок Резервного фонду, з якого в 2010 р. буде витрачено 2,187 трлн. руб. А це означає, що впродовж цього року він буде повністю вичерпаний і припинить своє існування до тих пір, поки знов не почне наповнюватися. А це, за словами того ж Кудріна, відбудеться не раніше за 2013 рік.

За базовим прогнозом соціально-економічного розвитку на 2010–2012 рр., при стабілізації нинішньої ціни на російську нафту повернення на докризовий рівень російської економіки очікується в 2012 році. Тобто світова фінансово-економічна криза якнайменше на чотири роки відкинула розвиток Росії назад, продемонструвавши їй досі величезну залежність від світових цін на енергоносії та інші природні ресурси.

Набагато більш оптимістичними, порівняно з Росією, виглядають перспективи Китаю.

Як відомо, впродовж останніх трьох десятиріч Китай демонструє найвищі темпи економічного зростання – в середньому 10% на рік. За період із 1978 року ця країна двічі подвоїла власний ВВП і вийшла за його розмірами на друге місце в світі. Хоча слід визнати, що ще напередодні початку іпотечної кризи в США в 2006 році, яка дуже швидко переросла у фінансову, а потім і у світову економічну, обсяг ВВП КНР становив лише 77% ВВП США, і в цілому розрив й досі залишається значним. І все-таки Китай наблизився до світового лідера значно ближче, ніж інші країни: ВВП Японії становить не більше 37% від американського, а ВВП Росії взагалі не перевищував 14%.

У новому тисячолітті Китай став двигуном зростання світової економіки. Починаючи з 2000-го вже за перші п'ять років експорт з Китаю зріс втричі – з 225 до 660 млрд. дол., забезпечивши близько 12% приросту світової торгівлі. До початку кризи він ще раз подвоївся, досягнувши свого піку – в 2008 він становив вже 1,46 трлн. дол., ставши другим у світі. А за підсумками кризового 2009 року, враховуючи втрати від падіння попиту на зовнішніх ринках, він хоча й трохи знизився – 1,2 трлн. дол., але все одно дозволив Китаю вперше в історії вийти на перше місце се-

ред світових експортерів, обійшовши Німеччину з показником 1,175 трлн. дол.

Серед головних «козирів» окрім, звичайно, демографічного, для подальшого зростання власного впливу на світову систему, зокрема в механізмах регулювання міжнародного економічного порядку, слід зазначити розширення власної квоти в МВФ і створення найбільшої в світі зони вільної торгівлі із країнами АСЕАН, яка має остаточно оформити статус Китаю як провідного «гравця-регулятора» у «неамериканській» частині Тихоокеанського регіону. Паралельно з цим на двосторонньому рівні Китай активно впроваджував у докризовий період стратегію інвестиційної експансії – як в енергетичній галузі, так і в ключових секторах промисловості та сфери послуг.

Темпи зростання китайської економіки за минулий кризовий рік хоча й трохи зменшилися, проте і досі залишаються досить високими. Згідно із статистичними розрахунками загальне зростання ВВП Китаю за 2009 рік становитиме 8%.

Зберегти високий рівень економічного зростання вдалося завдяки вчасним антикризовим заходам і значній державній допомозі, за обсягами якої Китай не

поступається провідним західним країнам. Уряди Великобританії, Японії, Китаю та країн єврозони виділили для підтримки своїх економік відповідно 690, 610, 586 і 380 млрд. доларів.

Звичайно, це набагато менше, ніж допомога фінансовому та реальному секторам економіки, заявлена і реалізована урядом Сполучених Штатів, яка, за даними агенції Bloomberg, з кінця 2007 по березень 2009-го становила 3,8 трлн. дол. і вже з надлишком компенсувала збитки банків і промислових компаній. Однак негативні наслідки від кризи для Китаю, завдяки відносно невеликій присутності в світовій фінансовій системі, були не настільки великими.

Однак, попри вражаючі економічні, науково-технічні та інші вагомні досягнення, й досі існують значні проблеми та перешкоди, які заважатимуть Китаю найближчими роками, і навіть, можливо, десятиліттями, кинути реальний виклик гегемонії США у побудові нового світового порядку. Наведемо лише кілька головних із них.

На сьогоднішній день Китай залишається серед країн із найменшими доходами на душу населення. Для КНР характерним є п'ятиразовий

розрив у рівні доходів поміж мешканцями приморських провінцій і бідними західними провінціями – дуже небезпечна соціальна поляризація, яка, враховуючи наслідки глобальної економічної кризи, лише має тенденцію до збільшення. Десять західних районів країни навіть за даними китайської статистики залишаються на рівні «абсолютної бідності», або «забезпечення лише найнеобхіднішого». Це означає, що більш як 415 млн. китайських громадян живуть менше ніж на 2 дол. на день.

Маючи лише чотирнадцяту частину орних земель, Китай годує одну п'яту населення планети.

Більш ніж у ста містах численність населення вже перевищила мільйон, і в кожному з них розростаються нетрі, переповнені біженцями з селищ.

Криза виявила й іншу проблему. Коли наприкінці 2008 року попит на китайські товари внаслідок розгортання світової фінансово-економічної кризи почав різко скорочуватися, це призвело до масових звільнень на фабриках і заводах, продукція яких не мала попиту на зовнішніх ринках. Як наслідок мільйони людей втратили роботу. Якби не вчасна державна допомога, а також великі державні проекти з розбудови інфраструктури, наслідки могли б бути набагато гіршими.

Населення Китаю швидко старіє, держава не має стабільного ресурсу для забезпечення пенсійного та медичного страхування, а також інших елементів системи соціального захисту старшого покоління. До 2020-го в КНР проживатимуть більше 400 млн. пенсіонерів старших за 65 років [1].

Ще однією перешкодою для підтримки економічного зростання Китаю може стати недостатність енергоносіїв та інших ресурсів. Навіть

за оцінками китайських фахівців, їх країна лише до 2050 року зможе вийти на рівень середньорозвинених країн світу.

Тому не дивно, що зовнішньополітичний дискурс Китаю, на відміну від Росії, напередодні початку кризи побудований навколо запевнень у повазі до світового порядку, що склався після розпаду біполярної міжнародної системи, адже КНР лише виграла від участі в економічній глобалізації.

Китай більш ніж Росія інтегрований у світову економіку та торгівлю як цех збирання транснаціональних корпорацій. Для Пекіна дуже важливі зовнішні ринки – як для збуту власної дешевої низькоякісної продукції, так і для закупівлі сировини та складного обладнання. Це формує в китайській еліті навички лавірування в межах існуючих правил, насамперед СОТ, використання міжнародних норм для захисту від протекціонізму західних партнерів.

Конкурентоспроможна завдяки своїй дешевизні китайська продукція дедалі більше, особливо з початком кризи, наштовхується на обмеження на ринках західних країн, які занепокоєні постійно зростаючим торговельним дефіцитом, адже Китай не потребує такої кількості західних товарів. У відповідь вони запроваджують обмеження, що нервує Китай, однак у нього не має іншого виходу, ніж сідати за стіл переговорів і домовлятися про взаємні поступки, а також знаходити нові ринки в країнах Третього світу. Як наслідок формується конкурентне, і водночас спрямоване на досягнення компромісів середовище відносин Китаю із Європою та США.

Тому сьогодні, замість конфронтації із Заходом, Китай зосередив власні зусилля на пропаганді привабливих гасел створення «гармонічного світу» і «сумісно-

го процвітання», а також на формуванні позитивного іміджу країни шляхом розповсюдження китайської культури.

Справжнім проривом у досягненні поставленої мети стали літні Олімпійські ігри в Пекіні в серпні 2008 року. Впродовж майже місяця під час їх проведення вся увага світової спільноти була спрямована на Китай. Як і було задумано, найвищий рівень їх проведення, а також перша за всю історію абсолютна перемога Китаю у неофіційному медальному заліку, стали символами загального успіху та піднесення Китаю останніх десятиліть.

Підбиваючи підсумки аналізу ролі Китаю в світовій політиці у найближчому майбутньому, слід зазначити, що його зовнішньополітичні ресурси є все ще досить обмеженими і сконцентровані на небагатьох пріоритетних напрямках. Його дипломатія носить поки що здебільшого регіональний характер, здобуваючи риси глобальної по мірі зростання загальносвітової ролі самого регіону Східної Азії. Для власного міжнародного статусу з 2006 року Китаєм було запропоноване наступне визначення – «відповідальна велика держава, що розвивається».

Пекін не руйнує існуючий міжнародний порядок, а намагається вмонтуватися у нього, при цьому гнучко, неконфронтаційно, але енергійно – прилаштувати його під себе. І тому світова економічна криза, а головне, шанси які вона надає найсильнішим гравцям, можуть бути використані Китаєм для збільшення власного впливу як в межах Азійсько-Тихоокеанського регіону, так і у світовій системі в цілому.

Натомість шанси інших «нових економічних гігантів», які разом і утворюють аббревіатуру БРІК, а саме Бразилії та Індії, претенду-

вати на «полюсний» статус після завершення кризи принаймні сьогодні виглядають примарними.

Рівень економічних і політичних протиріч поміж країнами південноамериканського континенту, і насамперед поміж **Бразилією** та **Аргентиною**, не дозволяють говорити ані про поживлення регіонального режиму МЕРКОСУР, ані тим паче

про реалізацію ще більш масштабних інтеграційних ініціатив, яких вистачало останніми роками.

Що ж до **Індії**, то її амбіціям, якщо вони й існують, попри стале економічне зростання, окрім внутрішніх проблем заважає тліючий конфлікт із Пакистаном, відносини з яким останніми роками через діяльність терористичних організацій знову загострилися.

Натомість претендувати на світове лідерство **об'єднаний Європі** як в економіці, і тим паче в політиці, заважатимуть значні складнощі, пов'язані з наслідками кризи та подальшою внутрішньою інтеграцією нових членів ЄС, деякі з яких, наприклад Угорщина і Литва, постраждали від кризи чи не найбільше серед усіх країн світу.

Як зазначає провідний український економіст А.Гальчинський, «Найбільша трагедія Європи в тому, що тут, на жаль, усі процеси протікають надто повільно, забирають багато часу та енергії. Для сучасної надшвидкої економіки це дуже істотна вада» [2].

Найшвидше Сполученим Штатам вдасться втримати Європу в зоні власного впливу, адже без неї не можливе лідерство в прийнятті найважливіших для розвитку світової системи рішень

після завершення кризи.

Якщо підбити підсумки впливу світової фінансово-економічної кризи на ієрархію світової системи, то очевидно, що криза в її нинішніх вимірах не зменшує, а навпаки, поглиблює глибину наявної стратифікації. Попри те, що криза вразила головні країни «цивілізаційного центру» (насамперед США і Великобританію), сценарій її перебігу виявився «традиційним» – основний тягар кризи лягає на країни «периферії». Так було і в період світової фінансової кризи 1997–1998 рр. «Бідні країни залишаються бідними через те, що вони бідні», і навпаки – «багаті лишаються багачами, тому що вони багаті» [2].

Не слід забувати, що на сьогодні США й досі виробляють приблизно 20% світового ВВП, а споживають – біля 40% виробленого у світі. Завдяки проведеним антикризовим заходам наприкінці 2009 року вже спостерігалось поживлення американської економіки. У листопаді було зазначено зростання рівня споживання, насамперед це стосується автомобілів і товарів змішаного асортименту. Потроху оживає й ринок житла.

Про поступове подолання першої хвилі кризи свідчать і такі дані. Якщо у IV кварталі 2008 р. – періоду почат-

ку глобальної економічної кризи, за даними ФРС, ВВП США знизився на 6,3%, а в I кварталі 2009 – на 6,1%, то за підсумками року його загальне падіння очікувалось експертами на рівні 1–1,5%. А вже в 2010 році ФРС прогнозує зростання індексу ВВП від 2% до 3%.

А тому можемо погодитися з висновком провідного українського американіста Є.Камінського стосовно найближчих перспектив розвитку світової системи: «Відносно відставання нинішніх глобальних центрів сили від Китаю, Індії та інших азійських держав ще не призведе до нової полюсності в системі міжнародних відносин, якщо розуміти її в традиційних вимірах геополітики. – **Сполучені Штати** перестануть бути єдиною справді глобальною державою, але їхня роль у світових справах залишиться домінантною» [3].

Список використаної літератури

1. CIA World Factbook 2006. – <http://www.cia.gov>.
2. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку. – К., 2009.
3. Камінський Є.Є. Світ переможців і переможених. – Міжнародні відносини і українська перспектива на початку XXI століття. – К., 2008.

Туреччина:

інноваційна переорієнтація економіки в умовах світової фінансово-економічної кризи

Валерій ХРУПА,
радник-посланник
Посольства України
в Турецькій Республіці,
професор, доктор фізико-
математичних наук

Не підлягає сумніву, що високий потенціал науково-технологічної та інноваційної сфери є одним з найважливіших елементів системи національної безпеки. Найпотужніші у світі економіки сформувались як результат технологічної революції.

Провідні країни світу забезпечують протистояння зовнішнім чинникам та сталий розвиток економіки з використанням накопиченого світового досвіду реалізації зовнішньої та внутрішньої інноваційної політики на засадах взаємодії державних, наукових і бізнесових структур, а також переваг міжнародного науково-технічного співробітництва. Важливим при цьому є формування ефективних систем державного управління в ланцюжку нау-

На тлі кризових явищ у світовій економіці саме інноваційний потенціал найбільш розвинених держав світу дозволяє їм демонструвати переваги наукоємних економік над орієнтованими на експорт сировинних матеріалів країн, що розвиваються. Характерним при цьому є те, що розрив між «лідерами» та «аутсайдерами» процесу технологічного розвитку стрімко збільшується в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Для нашої держави вирішення проблеми збереження та розвитку науково-технологічного потенціалу шляхом радикальної перебудови економічної

ковий результат – технології – інноваційний продукт промислового виробництва.

Характер та інтенсивність впливу нинішньої світової фінансово-економічної кризи на економіки різних країн, за висновками фахівців, наглядно підтверджує те, що саме науково-технологічна складова є одним із основних чинників, які визначають ефективність і конкурентну спроможність національних економік за умов глобальних викликів та зростання рівня конкуренції на світових ринках.

Тому не випадково лідери ряду країн, які можна умовно віднести до, так званих ресурсних придатків, дедалі гучніше заявляють про нагальну необхідність інноваційної модернізації структури їх національних економік. Саме з цією метою в СНД 2010 рік оголошено Роком науки та інновацій.

Для нашої держави, яка володіє передовими техно-

політики залишається надзвичайно актуальним.

Як приклад інноваційного розвитку економіки заслуговує на увагу досвід Турецької Республіки. За умов суттєвого негативного впливу світової фінансово-економічної кризи обсяги фінансування сфери освіти та науки в Туреччині збільшуються. Продовжується виконання низки важливих із точки зору національних інтересів міжнародних науково-дослідних проєктів, які наближують реалізацію перспективних планів входження Турецької Республіки до десятки найбільш розвинених країн світу.

логіями в базових галузях промисловості, вирішення проблеми збереження і розвитку науково-технологічного потенціалу шляхом радикальної перебудови економічної політики залишається надзвичайно актуальним. Сьогодні фактично вирішується доля подальшої моделі економічного роз-

витку України в ХХІ столітті, оскільки можливість її швидкого дрейфу в периферійну зону світового науково-технологічного прогресу стає дедалі більш вірогідною.

Так, Голова Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України В.Полохало під час проведення у червні 2009 р. парламентських

П'яте засідання Українсько-Турецького комітету з питань науково-технічного співробітництва та Третє засідання Координаційного комітету з питань діяльності Міжнародної лабораторії високих технологій (Гьєзбе, 2 листопада 2009 року)

слухань «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки за умов глобалізаційних викликів» відзначив дуже низькі показники конкурентоспроможності та інноваційності України за міжнародними рейтинговими оцінками («Global Innovation Index» розмістив Україну у 2008–2009 рр. на 79 місці між Кенією та Уругваєм), що, за його словами, значно ускладнює роботу уряду, українських промисловців і вчених на світових ринках та потребує невідкладного адекватного реагування.

Коротко характеризуючи закономірності розвитку сьогоденної Туреччини варто відзначити, що впродовж останніх років ця країна суттєво підвищила свою роль на міжнародній арені, ставши членом групи країн «Великої двадцятки» та помітно розширивши сфери політичного і економічного впливу в регіонах Близького та Середнього Сходу, Центральної Азії, Південного Кавказу та Північної Африки.

Відчутні результати були досягнуті в ході реструктуризації оборонно-промислового комплексу (ОПК) Туреччини. Протягом останніх років кардинально змінилася стратегія розвитку національного ОПК, яка нині полягає в максимальному використанні потужностей власних виробників у сфері оборонної індустрії. Очікується, що у найближчий перспективі відповідні потреби збройних сил Турецької Республіки в основному

забезпечуватимуться за рахунок місцевого виробництва, а не трансферу технологій. Окрему увагу при цьому приділяють формуванню необхідної бази в перспективних сферах прикладних космічних досліджень, зокрема, розробці супутникових і ракетних систем, інформаційного забезпечення та електронних приладів.

Турецький уряд активно реалізує концепцію використання власної території як потужного енергетичного мосту між багатими на енергоресурси регіонами, які її оточують, та Європою. Триває підготовка масштабних інфраструктурних проектів, програми створення сектора атомної енергетики як одного з механізмів зменшення зовнішньої енергетичної залежності.

Нині Турецька Республіка, збільшивши валовий внутрішній продукт (ВВП) у чотири рази у період з 2002 по 2008 рр. (у 2008 р. ВВП становив близько 742 млрд. дол. США; у 2009 р. – оцінюється у 902,7 млрд. дол. США; ВВП на душу населення – близько 12 тис. дол. США), є сімнадцятою найбільшою економікою в світі та шостою в Європі.

При цьому суттєво покращилася структура турецького експорту за рахунок товарів з високою доданою вартістю. Так, автомобільний сектор промисловості посів шосте місце в Європі. За кількістю замовлень на будівництво кораблів і суден країна вийшла на четверте місце в світі, а такі, наприклад, експортери побутової

електроніки, як «ВЕКО» і «Vestel», упевнено розширюють присутність на ринках ЄС.

За показниками 2008 року, Туреччина зайняла 25-те місце в передовій групі країн світу, які характеризуються високою якістю сектора досліджень і розвитку («Global R&D Report 2008»), та 12 місце серед групи 38 країн, які беруть участь у реалізації європейської програми EUREKA.

Слід зазначити, що світова фінансово-економічна криза негативним чином вплинула на розвиток турецької економіки у 2008 та 2009 роках. Зокрема, помітно знизилися макроекономічні показники, соціально-економічні параметри та характеристики розвитку орієнтованих на експорт автомобільної, текстильної та будівельної галузей. Водночас, за оцінками міжнародних експертів, наслідки світової фінансової кризи на економіку Туреччини будуть не настільки руйнівними, як для ряду інших країн. Це обумовлюється тим, що впродовж останніх 15 років Турецька Республіка пережила три досить глибокі економічні кризи й має відповідний досвід діяльності в непростих економічних умовах. Зокрема, значно зміцнився банківський сектор. Крім того, турецький уряд

наполегливо здійснює низку антикризових заходів.

Європейська Комісія прогнозує, що після скорочення ВВП в Туреччині в 2009 р. на 5,8%, відбуватиметься поступове покращення ситуації (зростання ВВП в 2010 і 2011 рр. на 2,6%, і 3,6%, відповідно), що корелює з іншими прогнозами.

Зазначені позитивні закономірності розвитку економіки Туреччини значною мірою є результатом досить успішної діяльності однопартійного уряду, сформованого восени 2002 р. правлячою Партією справедливості та прогресу (ПСП), лідером якої є Прем'єр-міністр Р.Т.Ердоган.

У програмі ПСП, а також у щорічних державних програмах розвитку Туреччини констатується, що розвиток науки і технологій є однією з найважливіших умов її інтеграції у світову економічну систему, а подолання наслідків фінансової кризи та забезпечення подальшого економічного зростання вимагають, передусім, збільшення кількості висококваліфікованих кадрів і потенціалу науково-дослідних структур, особливо у сфері природничих та інженерних наук.

У Туреччині діє ефективна система управління науково-технологічною сферою, головним виконавчим

Візит до Туреччини офіційної делегації України на чолі з Віце-прем'єр-міністром України Григорієм Немирею (Стамбул, 3 – 8 жовтня 2009 року)

органом якої є підпорядкована секретаріату Прем'єр-міністра Рада з питань науково-технологічних досліджень Туреччини (ТЮБІТАК). Підпорядковані Кабінету міністрів Вища рада з питань науки і технологій і Рада з питань вищої освіти, які очолює Прем'єр-міністр, визначають стратегічні напрями загального розвитку системи наукових досліджень та освіти.

Академія наук Туреччини (ТЮБА), має певну адміністративну та фінансову автономію, але виконує допоміжні функції щодо додаткового фінансування окремих перспективних напрямів досліджень і популяризації наукової сфери на національному і міжнародному рівнях. Патентний інститут забезпечує захист авторських прав та інтелектуальної власності місцевих науковців (у період з 2002 по 2007 рр. кількість патентів збільшилася в 4,4 разу).

Важливо, що ідея інноваційного розвитку держави знаходить широку підтримку в турецькому суспільстві. Про це свідчить, зокрема, процес створення на базі найбільш потужних місцевих холдингів мережі сучасних приватних університетів, лідером серед яких є столичний університет «Бількент». Цей університет активно співпрацює з вищими навчальними закладами та науковими центрами багатьох країн, особливо США, забезпечуючи студентам можливість проходження професійної та

мовної практики за кордоном під час навчання.

За умов суттєвого негативного впливу на економіку країни світової фінансово-економічної кризи заслуговує на окрему увагу чітка позиція керівництва турецької держави щодо фінансування сфери освіти та науки. Рада з питань науково-технологічних досліджень Турецької Республіки є єдиним органом державної влади, бюджет якого не корегувався у бік зменшення впродовж досить важких для економіки країни 2008 та 2009 років.

Так, згідно з офіційною статистикою, бюджет Міністерства освіти Туреччини у 2008 р. сягнув рівня близько 20 млрд. дол. США (є другим за величиною після Міністерства фінансів), а окремий бюджет місцевих університетів збільшено до 6 млрд. дол. США. Загальний обсяг фінансування сектора досліджень і розвитку в період з 2002 по 2007 рр. збільшився у 2,7 разу (у 2008 р. цей обсяг становив понад 5 млрд. дол. США), а бюджет Ради ТЮБІТАК з 2002 р. збільшився більш ніж у 7 разів. До 2013 р. обсяги фінансування сфери досліджень та розвитку Туреччини планується збільшити до 2% від ВВП. Наразі цей показник становить близько 0,71%.

Поступово збільшуються і рівні фінансування науково-технологічної сфери з боку приватного сектора. Більшість провідних турецьких ком-

паній уже мають підрозділи досліджень та розвитку, на фінансування яких передбачається виділення окремих коштів.

У період з 2002 по 2007 рр. кількість персоналу, задіяного в науково-технологічній сфері, збільшилася у 2,2 разу. Планується, що до 2013 р. у секторі досліджень і розвитку Турецької Республіки працюватиме близько 150 тис. осіб (для порівняння, в Україні в період з 1991 по 2008 р. кількість науковців зменшилась в 2,9 разу – до 156,2 тисяч осіб).

Усвідомлюючи, що становлення національної науково-технологічної сфери без відповідного людського потенціалу є неможливим, уряд Туреччини реалізує програми, спрямовані на підтримку студентів і молодих спеціалістів, а також спеціальну програму повернення на батьківщину провідних вчених турецького походження, які працюють за кордоном у відомих науково-дослідних центрах і університетах США, ЄС та інших розвинених країн. Крім того, Міністерство освіти Туреччини виплачує місячну стипендію (1235 дол. США) близько 1000 випускникам місцевих університетів, які підвищують кваліфікацію в 19 провідних університетах світу із зобов'язанням щодо повернення на батьківщину після завершення терміну навчання.

Розвиток підпорядкованого Раді ТЮБІТАК Цент-

Вежа «Ата Куле», м. Анкара

ру «Мармара» (м.Гебзе), як основного державного науково-дослідного комплексу Туреччини, є одним із пріоритетних завдань турецького уряду.

Наразі до структури комплексу входить 8 науково-дослідних інститутів. На базі Центру функціонують вільна економічно-технологічна зона, яка поєднує переваги вільної економічної зони та технопарку, 130 лабораторій, якими щорічно здійснюється близько 50 тисяч різного роду досліджень та аналізів. При цьому з використанням фінансових ресурсів міжнародних інституцій, зокрема Світового банку, проводиться ретельна сертифікація науково-технологічної продукції. Протягом останніх років Центр отримав основні міжнародні сертифікати, що дозволяє більш ефективно співпрацювати із закордонними замовниками та здійснювати трансфер технологій.

Свідченням стрімкого розвитку технічної бази та зростання наукового авторитету Центру «Мармара» є, зокрема, фінансування реалізованих ним проектів. Так, в період з 2002 по 2008 рр. кількість великих проектів збільшилась з 205 до 229, а рівень їх фінансування – з 29 до 234 млн. дол. США. Наприклад, бюджет українсько-турецької «Міжнародної лабораторії високих технологій», що функціонує на базі Центру, в минулому ро-

Технопарк «Технокент» при Середньо-східному технічному університеті (м. Анкара)

Технопарк «Технокент» в Анкарі — центр інноваційних досліджень у сфері електроніки та інформаційних технологій

ці становив близько 3,5 млн. дол. США.

Кількість інноваційних об'єктів при турецьких університетах державної та приватної форм власності поступово збільшується. Відповідно вдосконалюється структура державних і громадських установ, які надають фінансову та технічну підтримку місцевим компаніям, що працюють на базі інноваційних об'єктів: Комітет із питань розвитку та підтримки малого та середнього бізнесу (KOSGEB), Центр досліджень та розвитку експорту (IGEME), Фонд розвитку технологій Туреччини (TTGV), Союз експортерів тощо.

Важливим кроком стали підготовка та прийняття у квітні 2008 р. нового Закону Туреччини «Про підтримку діяльності в сфері досліджень та розвитку», яким встановлюються спеціальний правовий режим пільгового оподаткування підприємств, які здійснюють розробку та виробництво інноваційної продукції.

У результаті, якщо у 2002 р. у Туреччині було тільки два технопарки, нині функціонує вже 37 таких об'єктів. Щорічний прибуток місцевих технопарків від експорту наукомісткої продукції сягнув 1 млрд. дол. США. Розташовані на території турецьких університетів технопарки забезпечують робочими місцями вже понад 12 тисяч осіб (у 2003 р. – всього 200 осіб).

Прикладом досить успішної діяльності місцевих технопарків є «Технокент» при столичному Середньосхідному технічному університеті, в якому функціонує понад 300 підприємств, більш ніж половина з яких працюють у галузі електроніки, програмного забезпечення та комунікації. Технопарк поступово розширює напрямки діяльності. Сьогодні серед фірм, що відкрили «інкубатори» на території технопарку, провідні компанії

та виробничі підприємства ОПК.

У жовтні 2009 року в Анкарі за участю представників профільних державних установ, зацікавлених бізнес-структур та наукових кіл пройшов перший саміт технопарків Туреччини, на якому були представлені та обговорені найкращі приклади науково-технологічної розробки.

Активізації розвитку турецької науково-дослідної сфери суттєво сприяла інтенсифікація міжнародного науково-технічного співробітництва на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, зокрема, участь Туреччини як повноправного (асоційованого) члена в Шостій та Сьомій рамкових європейських програмах.

На двосторонньому рівні останнім часом було започатковано кілька нових масштабних прикладних проєктів з російськими партнерами. Поглиблюється взаємодія з білоруськими, фінськими та литовськими установами. Розвивається також двостороння співпраця Туреччини з такими країнами, як США, Китай, Ізраїль, Велика Британія, Німеччина та Франція.

Активно розвивається й українсько-турецька співпраця у сфері науки і технологій. Для цього створені відповідні передумови: сформована договірно-правова база двостороннього науково-технічного співробітництва, на регулярній основі функціонують спільні комітети; сторони налаштовані на поглиблення взаємодії в різних формах. У жовт-

ні 2007 р. набула чинності угода між урядом України та урядом Турецької Республіки про співробітництво в сфері дослідження та використання космічного простору, а у вересні 2009 р. – угода між Кабінетом Міністрів України та урядом Турецької Республіки про співробітництво в сфері науки та технологій.

З метою подальшої інтенсифікації науково-технічного співробітництва у листопаді 2009 р. були проведені П'яте засідання Українсько-Турецького комітету з питань науково-технічного співробітництва та Третє засідання Координаційного комітету з питань діяльності Міжнародної лабораторії високих технологій, у яких взяли участь делегації Міністерства освіти та науки і Національної академії наук України. Крім того, на базі Науково-дослідного центру «Мармара» було проведено зустріч на експертному рівні за участі представників науково-дослідних структур обох сторін.

У ході проведення цих заходів було детально обговорено стан і перспективи подальшого розвитку науково-технічного співробітництва між Україною і Турецькою Республікою на засадах сформованої на сьогодні двосторонньої договірно-правової бази, а також у рамках міжнародних програм, зокрема, Сьомої рамкової програми ЄС та по лінії ОЧЕС. Сторони здійснили обмін інформацією стосовно параметрів розвитку національних секторів досліджень, пріоритетних напрямів нау-

кової діяльності, що першочергово підтримується державами, погодили плани співпраці на наступний період.

В уряді ТР існує розуміння, що процес створення найсучаснішої науково-

дослідної інфраструктури потребує постійних зусиль. На думку місцевих офіційних чинників нинішня структура національного науково-дослідного сектора ТР все ще далеко не є досконалою та вимагає подальшого значного покращення у рамках реалізації прийнятих раніше програмних документів. Зокрема, збільшуватимуться обсяги інвестицій в дослідження і розвиток, як це передбачено проєктом фіскального бюджету Туреччини на 2010 рік.

У рамках запланованих на найближчі роки програм уряду Турецької Республіки, варто відзначити такі масштабні проєкти, як відкриття Центру ядерних технологій у провінції Сіноп; створення при Анкарському університеті Національного ядерного науково-дослідного центру; розробка та виробництво силами місцевих науково-дослідних установ і виробничих підприємств елементної бази національного супутника.

При цьому формування внутрішнього попиту на наукомістку продукцію здійснюватиметься, зокрема, за рахунок інтенсифікації розвитку місцевого ОПК. Відповідно, замовниками значної кількості перспективних проєктів будуть підрозділи Міністерства національної оборони та інших профільних органів державної влади.

З огляду на викладене можна прогнозувати подальший розвиток науково-технологічної сфери та загальне збільшення інноваційного потенціалу Турецької Республіки, що необхідно враховувати у ході міжнародної взаємодії з турецькими партнерами.

Вирішення аналогічних амбітних завдань у нашій державі потребує послідовної, практичної імплементації аналітичних напрацювань щодо перспектив інноваційного розвитку України та системної реалізації намічених планів.

Центральноевропейська ініціатива – 20 років існування

Павло СУЛТАНСЬКИЙ,
директор департаменту
економічного
співробітництва
МЗС України

Центральноевропейська ініціатива (ЦЕІ) утворилася в період переходу від тоталітаризму до демократії, під час закладення основ міждержавних відносин між новоутвореними демократіями та західними країнами.

Від часу заснування ця регіональна структура відіграє свою особливу роль у формуванні політичної архітектури Європи. Нині до складу ЦЕІ входять 18 держав: Албанія, Австрія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Угорщина, Італія, Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Чорногорія, Україна.

Історія заснування

За дві доби після падіння Берлінського муру Італія, Австрія, Угорщина і тодішня Югославія започаткували чотиристороннє співробітництво з метою забезпе-

чення регіонального розвитку задля розбудови єдиної та без ліній поділу Європи. Ця домовленість була зафіксована у спільній декларації, підписаній міністрами закордонних справ чотирьох країн 11 листопада 1989 року у Будапешті. Об'єднання було названо "Квадрагонале" – за кількістю учасників угруповання.

Склад учасників і геополітичні реалії визначили пріоритетні завдання Ініціативи: терміново вирішити проблеми врегулювання конфлікту на теренах тодішньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, забезпечити підготовку Угорщини та Югославії до майбутнього членства в Європейському Союзі.

Формально Ініціатива мала подвійну мету. У політичному сенсі – шляхом поглиблення співробітництва у субрегіоні закріпити закінчення епохи протистояння блоків держав (Італія – член НАТО і Європейської економічної спільноти, Угорщина – член Варшавського договору, Австрія – нейтральна країна та СФРЮ – член Руху неприєднання). В економічному контексті – підтримати поступову модернізацію соціально-економічної структури країн-членів та наближення їх економік до європейських норм.

Приваблювали у цій структурі демократичні Керівні принципи та Правила

процедури, які відігравали роль статуту та проголошували принцип пріоритету національних інтересів кожної країни-члена в галузі політичного, соціального та економічного розвитку. Відповідно до правил, ротація головування відбувалася на щорічній основі, в алфавітному порядку, який пізніше коригувався зі вступом нових країн. Діяльність ініціативи – як тоді, так і нині – скеровується щорічними засіданнями глав урядів (саміт) і міністрів закордонних справ країн-членів, а також на засіданнях національних координаторів, що відбуваються кілька разів на рік і де затверджується фінансування проєктів, узгоджуються тактичні та стратегічні питання.

Правила забезпечували в цілому ліберальне членство, орієнтували на основоположні принципи фундаментальних міжнародних інституцій та механізмів – статуту ООН, Гельсінкського процесу/ОБСЄ. Характерною рисою Ініціативи є відсутність в її лавах потужних конкурентів, чий інтереси перетиналися б на політич-

ній мапі Європи. Той факт, що у Правилах відсутнє положення про статус спостерігача, говорить про прагнення забезпечити від втручання впливових гравців у регіональний процес співробітництва, що розвивався в рамках Квадрагонале.

Націленість на уникнення заполітизованості надавала Центральноєвропейській ініціативі особливих властивостей, бажаних для регіонального форуму співробітництва та консультацій.

Розвиток

Відсутність зобов'язуючих форм співробітництва, європейська перспектива нехай і віддалена, та заманлива фінансова підтримка (з боку Італії) сприяли тому, що кількість учасників Ініціативи стрімко зростала. У 1990 р. до ЦЕІ вступила Чехословаччина, у 1991 р. – Польща, що обумовило зміну назви організації на "Пентагонале" та "Гексагонале", відповідно. У тому самому році ЄБРР підписує з ЦЕІ угоду про заснування при ЄБРР Секретаріату для проєктів Гексагонале.

Таким чином, ця організа-

Наше суспільство – стіна з каменів, яка обрушилася б, якби один не підтримував іншого.

Сенека

ція, започаткована як механізм взаємодії чотирьох країн, швидко перетворилася на форум багатостороннього регіонального співробітництва та регіональної інтеграції. У 1992 році угруповання стало називатися Центральноевропейська ініціатива.

У лютому-березні 1996 р. було створено постійно діючий Інформаційно-документаційний Центр ЦЕІ з розташуванням у Трієсті, який надавав послуги країнам-членам ЦЕІ з питань діяльності Ініціативи, а також соціально-економічного розвитку країн цього регіону.

Водночас було започатковано міжпарламентське та ділове співробітництво. У наші дні – це Парламентський вимір ЦЕІ та Ініціатива Центральноевропейських торгово-промислових палат, які не входять безпосередньо до системи міжурядового співробітництва ЦЕІ і діють незалежно.

Вищий орган – Парламентська асамблея центральноевропейської ініціативи – проводить засідання щорічно восени, напередодні засідання глав урядів. Правилами процедури передбачено також проведення засідань Парламентського комітету та трьох Генеральних комітетів навесні чи впродовж року. Парламентарії не мають власного постійного секретаріату, його функції виконує відповідний секретаріат парламенту головної країни.

З посиленням ролі Ініціативи у процесі євроінтеграції у 1997 році Інформаційно-документаційний центр ЦЕІ було перейменовано на Виконавчий секретаріат ЦЕІ на чолі із Генеральним секретарем (до 2008 р. – Генеральним директором). Посаду Генсека, як правило, посідає австрієць, одного із заступників – італієць. Ця практика була порушена у 2008–2009 рр., коли Генсеком став італієць

Трансформація

З огляду на участь у процесах прийняття рішень в рамках Євросоюзу деякі з країн, наприклад Угорщина, почали втрачати інтерес у цій структурі як в інструменті для досягнення своїх політичних цілей. Інші (Білорусь) – продовжують брати активну участь у Центральноевропейській ініціативі як у форумі, який відкриває їхньому політикуму вікно в Європу. Треті, після нетривалого спаду активності (Чехія), знову повертаються до повноцінної діяльності, знаходячи додат-

рах культури, ЗМІ, молоді, наукових досліджень та післядипломної освіти.

Співробітництво базується на фінансуванні з різних фондів. Окрім Фонду співробітництва існують Трасовий фонд, Фонд солідарності та Фонд проектів в галузі клімату та довкілля. Фонди поповнюються за рахунок регулярних щорічних внесків та добровільних цільових внесків країн-учасниць (внесок України до Фонду співробітництва становить 19.800 євро на рік).

Зміни до шкали внесків затверджуються на засідан-

нях країн у напрямі євроінтеграції; зміцнення співробітництва з ЄС. Головним чином спільні проекти здійснюються у таких галузях: інфраструктура та транспорт, енергетика, зв'язок, сільське господарство, нацменшини, довкілля, наука та технології, ЗМІ, культура, освіта, туризм, транспортне і міжрегіональне співробітництво.

План діяльності Ініціативи складається за принципом трирічних циклів. Останній План дій на 2010–2012 рр. був затверджений

Заступник Міністра закордонних справ України О.Купчишин очолює українську делегацію під час засідання міністрів закордонних справ країн Центральноєвропейської ініціативи (ЦЕІ), що відбулося у Бухаресті 12–13 листопада 2009 р.

кові можливості для реалізації своїх національних цілей у рамках окремих програм ЄС. Незмінно активними залишаються Італія, Румунія, Польща, Австрія, Хорватія. Решта країн виявляє ситуативну активність, залежно від їхнього головування чи потреб досягти тактичні цілі, або просувати конкретні проекти.

Сучасність

Поступово, з вирішенням гострих політичних проблем у субрегіоні, фокус уваги Ініціативи зміщується у поле співробітництва в економічній та гуманітарній сферах. Відповідно, діяльність Ініціативи переорієнтується з підтримки політичного діалогу на передачу технологій і сприяння бізнесу, розвитку громадянського суспільства, особливо у сфе-

рах міністрів закордонних справ, а фінансування проектів – на засіданнях Комітету національних координаторів. Хоча вони й не є проектами розвитку і сума, яка виділяється ЦЕІ, як правило, не перевищує 15.000 євро на один проект, втім, було розроблено спеціальний механізм використання коштів ЦЕІ для залучення ЄБРР із використанням Трасового фонду у Лондоні до фундаментальних державних проектів значних капіталовкладень. Фінансування фонду здійснює Італія, яка за час існування перерахувала до нього понад 20 млн. євро.

Також залучаються кошти з джерел ЄС в ході реалізації відповідних проектів. Основні цілі: зміцнення співробітництва між самими країнами, без прив'язки

на саміти глав урядів у Бухаресті у листопаді 2009 року.

У багатьох випадках проекти Центральноевропейської ініціативи є доповнюючим, оперативним елементом стратегічних програм окремих країн. Досить демократична процедура подачі проектних заявок і нескладна система виділення ресурсів зробили проекти Ініціативи доступними при реалізації планів як урядових, так і неурядових національних суб'єктів євроінтеграційної діяльності у різних сферах.

Правилами зафіксовані такі основні сфери проектної діяльності, як клімат та довкілля, стала енергетика, розвиток підприємництва, туризму, людських ресурсів, інформаційного суспільства, ЗМІ, комбінованого транспорту, науки, сільсько-

го господарства, галузевого транскордонного співробітництва, співробітництва у сфері культури та національних меншин.

Які ж саме проекти може запропонувати Центральноєвропейська ініціатива тій чи іншій державі? Річ у тім, що виконавчі органи ЦЕІ не пропонують власних проектів. Натомість, проектні ідеї базуються на пріоритетах і потребах країн-членів та ініціюються національними установами та організаціями, а подальша їх доля вирішується колегіально, на регулярних засіданнях національних координаторів. Сам принцип організації проектів – 50% фінансування з боку ЦЕІ та участь у них представників не менш як 50% складу країн-членів Ініціативи – закладає підґрунтя для тісної співпраці та інтеграції між цими країнами.

Найбільш цінним системним елементом проектів ЦЕІ є передача країнами ЄС свого досвіду євроінтеграції країнам-аспірантам. Методологічним осередком та каталізатором підготовки проектів, серед іншого, слугують дві мережі: науково-технічна та університетська. Мережі складаються з національних навчальних та наукових закладів, які координуються з Трієста італійськими партнерськими інституціями, що є базовими установами. Однак основною функцією мереж все-таки є організація обміну науковцями та студентами в рамках навчальних та наукових програм.

Регіональний вимір

Поруч із завданням заохочувати внутрішню кооперацію між країнами-членами, пріоритетом організації є також зовнішній розвиток через розбудову відносин із ЄС. Як частина європейського інтеграційного процесу ЦЕІ спонукає до поглибленого співробітництва з ЄС, Радою Європи, інши-

ми регіональними організаціями, органами та установами системи ООН, фінансовими інституціями, насамперед ЄБРР.

У 2004–2008 рр. ЦЕІ взяла участь у 11-ти проектах ЄС на загальну суму 12,1 мільйонів євро. Виконавчий секретаріат ЦЕІ як установа-розпорядник залучив з джерел ЄС 907.844.01 євро від цього обсягу.

У 2008–2009 рр. Виконавчий секретаріат ЦЕІ виступив як провідна установа у трьох проектах ЄС, профінансованих на 5.8 млн. євро. При цьому ЦЕІ вдалося залучити до реалізації проектів кілька країн, які не є членами ЄС. Відносно країн Східної Європи перспективним є співробітництво в рамках нових європейських програм ЄС (насамперед, передбачених Європейським інструментом сусідства та партнерства та Східного Партнерства).

Слідом за перетвореннями на європейському просторі відбувалися істотні зміни і в самій організації, у її членському складі: наразі з 18 країн-членів, половина є членами ЄС, шість західнобалканських країн внесені до перспективного плану розширення ЄС; Україна, Білорусь та Молдова охоплені Східним Партнерством.

Геополітичні наслідки останньої хвилі розширення ЄС спрямовують Центральноєвропейську ініціативу приділяти увагу тим країнам-членам, які особливо потребують сприяння розвитку. При цьому Україні відводиться роль найбільш вагомого партнера в контексті співробітництва з країнами Східної Європи.

Україна

Україна є повноправним членом Ініціативи і входить до всіх її структур. Контакти з Центральноєвропейською ініціативою були започатковані ще у 1992 р. У 1994 р. Україна отримала статус

члена Асоційованої ради ініціативи. 31 травня 1996 р. на засіданні міністрів закордонних справ країн-членів ЦЕІ у Відні завершилося оформлення повноправного членства нашої країни в Ініціативі.

Україна розглядає участь у ЦЕІ як інструмент свого наближення до Євросоюзу.

Представники України беруть участь у засіданнях глав урядів, міністрів закордонних справ, політичних директорів МЗС країн-членів ЦЕІ, у роботі Комітету національних координаторів. Участь нашої держави в діяльності ЦЕІ додає ваги її міжнародним позиціям.

Починаючи з 2003 року до України надходять додаткові кошти завдяки міжнародним проектам, які фінансуються Центральноєвропейською ініціативою. За цей період профінансовано проектів, де так чи інакше була задіяна Україна, на загальну суму 3.833.091 євро. У тому числі, Україні одноосібно, саме з фондів ЦЕІ було виділено 545.130 євро, що з урахуванням залучених по каналах ЦЕІ коштів інших донорів (країн чи міжнародних організацій) – 716.481 євро. Для порівняння: сукупний сплачений внесок України до регулярного бюджету (Фонду співробітництва) за усі роки становить 109.500 євро.

З метою активізації участі

України в ЦЕІ, з огляду на значення, якого надають нашої країні в Ініціативі, 23 жовтня 2009 р. відбувся робочий візит Генерального секретаря Виконавчого секретаріату ЦЕІ П.Е.Аго до Києва. У ході переговорів було підтверджено заінтересованість нашої держави у поглибленні співпраці в рамках Центральноєвропейської ініціативи, яка розглядається як один із допоміжних інструментів інтегрування України до ЄС.

П.Е.Аго закликав Україну брати активнішу участь в програмах Ініціативи та проектах, які фінансуються ЄС. У цьому контексті українські інституції, громадські організації та представники приватного сектора можуть використовувати інформацію, яка розміщена на вебсторінці Ініціативи (<http://www.ceinet.org>). Зокрема, там можна знайти повідомлення про проекти, умови та можливості їх фінансування, а також контактні телефони усіх інституцій та експертів країн-членів ЦЕІ, які співпрацюють з Ініціативою.

Він також зазначив, що за останні 6 років ЦЕІ взяла участь у фінансуванні 10 проектів, запропонованих українською стороною. Тематика згаданих заходів була досить різноманітною: від співпраці у сфері енергетики і транспорту до науко-

вого співробітництва та розвитку підприємництва.

Особливо ефективним є використання країно-членом механізму ЦЕІ під час свого головування. За чинним планом ротації Україна головуватиме в ЦЕІ у 2012 році.

У практичній площині ефективність участі України в ЦЕІ залежить від активізації у проектній діяльності, залучення представників України до заходів ЦЕІ усіх рівнів і, таким чином, посилення ваги нашої держави у процесі прийняття рішень в рамках цього регіонального угруповання в цілому.

Майбутнє

Створення та 20-річна діяльність Центральноевропейської ініціативи збіглися у часі з історичними подіями на континенті, які сформували його сучасну політичну архітектуру. Сприяння гармонійному входженню нових демократій до спільного європейського простору, яке успішно надає Центральноевропейська ініціатива, не втрачає своєї актуальності. Взаємовигідне співробітництво країн, пов'язаних географічно та історично, є запорукою життєздатності Ініціативи та її подальшого розвитку.

Ініціатива розвиватиметься в інституційному плані з метою адаптації до політичних реалій на мапі Європи, зокрема з огляду на розширення ЄС. Зміцнюватиметься роль національних контактних осіб як основної експертної мережі, вдосконалюватимуться методи роботи системи національних координаторів як базової за-

сади оперативної діяльності Ініціативи, посилюватиметься рівень відносин з ЄС і міжнародними фінансовими інституціями.

Очевидно, що тематика оперативної діяльності трансформуватиметься у бік скорочення напрямів та їх змістовного наповнення, посилення концентрації на окремих секторах, з урахуванням субрегіональної спеціалізації.

Ініціатива розвиватиме взаємодію, зокрема, з наголосом на використанні випробуваного часом інструментарію – проектів і спеціалізованих тематичних програм, що мають на меті подальшу консолідацію економічних та соціальних структур цих країн.

Продовжуватиметься пошук ресурсів для наповнення бюджету за рахунок збільшення внесків країн-членів та зовнішніх донорів: країн, організацій та міжнародних фінансових інститутів.

ЦЕІ продовжить курс на співробітництво з такими організаціями, як Рада співробітництва країн Південно-Східної Європи, Рада регіонального співробітництва (РРС), ОЧЕС, Рада держав Балтійського моря, Адриатично-Іонічна ініціатива тощо. У 2009 р. в Трієсті під проводом Ініціативи була проведена координаційна нарада регіональних організацій, намічено план подальших спільних дій, підписано Меморандум про взаєморозуміння та започаткована спільна програма з РРС, раніше підписані Меморандуми з секретаріатами Альпійської та Карпатської конвенцій, готується до під-

пису аналогічний Меморандум з ОЧЕС.

Магістральним напрямом на цьому є ЄС як всеохоплююча європейська структура. Безперечно, що й майбутнє ЦЕІ нерозривно пов'язане з розвитком Євросоюзу та його стратегій.

Регіональна інтеграція відповідає загальній стратегії ЄС

та дозволяє мобілізувати ресурси та уникати дублювання в діяльності політичних гравців у регіоні.

Серед актуальних завдань, які має на порядку денному Центральноевропейська ініціатива, є інституціалізація та підвищення статусу відносин з Єврокомісією. Однією із системних перешкод на цьому шляху є розбіжності у регіональній категоризації Єврокомісії, яка концентрується навколо басейнів морів та пролягає вздовж певних транспортних коридорів. Натомість, субрегіон Ініціативи сформувався за іншим принципом – консолідації країн-членів в історично спільному господарсько-економічному регіональному вимірі. З іншого боку, для ЄС Ініціатива також може розглядатися як вдалий партнер, оскільки географічно її субрегіон розташований на східному стратегічному напрямі.

ЦЕІ, яка базується на принципах *acquis communautaire*¹, може бути посередником з країнами, які не є членами ЄС, при виконанні порівняно незначних спільних проектів у рамках більш широких європейських програм, слугувати з'єднуючою ланкою між різними частинами ЄС у зв'язку з кластеризацією. Виконавчий секретаріат ЦЕІ бере участь у проектах, які виконуються в рамках таких

Трієст. Тут розташовано Інформаційно-документаційний центр ЦЕІ

програм ЄС, як INTERREG та INTERACT, 6-й та 7-й Рамкових програмах, програмах Культура 2007–2013, Розумна Енергія-Європа, Південно-Східна Європа тощо². Тематика проектів узгоджується зі стратегією ЄС та Планом дій ЦЕІ у таких сферах, як мультимодальний транспорт, малий та середній бізнес, інформаційне суспільство, наука та технологія, культура, довкілля та просторове планування, транскордонне співробітництво, енергетика, освіта – тобто галузі, які є стратегічно важливими для країн-членів.

ЦЕІ і надалі поглиблюватиме свою участь в європейських проектах і програмах, зокрема, в рамках Східного Партнерства. Вона заохочуватиме прагматичне співробітництво з боку урядових та неурядових організацій, а також ділових кіл. Таке співробітництво покликане сприяти соціально-економічному розвитку країн-членів, зайнятості населення та розвитку виробничих сил, що є нагальним світовим питанням, особливо у контексті наслідків глобальної фінансово-економічної кризи.

¹ *Правова система Європейського Союзу, яка включає законодавчі акти ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейської співдружності, спільної зовнішньої політики і політики безпеки, а також співробітництва у сфері юстиції та внутрішніх справ.*

² *INTERREG, INTERACT, the 6th Framework Programme, the 7th Framework Programme, Culture 2000, Culture 2007-2013, Intelligent Energy – Europe, South East Europe.*

Виявлення та нейтралізація загроз національним інтересам

Методологічний аспект сучасної політики національної безпеки України

Лариса ШИПІЛОВА,
кандидат політичних наук,
завідувач відділу
аспірантури та
докторантури Інституту
проблем національної
безпеки Ради національної
безпеки і оборони України

Зміна міжнародних і внутрішніх умов життя українського суспільства супроводжується переосмисленням багатьох стереотипів, цінностей і цілей держави. Поступово набувають визнання правові норми демократичної держави. Важливим є вибраний Україною курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Зближення України з західними демократіями, реалізація стратегії щодо інтеграції до ЄС вимагають удосконалення підходів до демократичних процесів як в середині держави, так і на міжнародному рівні. Це передбачає не тільки адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС, а й розроблення програм і проектів зі створення оптимального середовища

адаптації до європейського простору.

Методологічні підходи до процесу усвідомлення проблеми репрезентують широкий методологічний спектр і сприяють створенню науково-обґрунтованої системи дослідження політики національної безпеки України в контексті виявлення та нейтралізації загроз її національним інтересам. Але вони не повною мірою визначають сукупність засобів і заходів, що становлять послідовність процесу, спрямованого на підтримання режиму сталого розвитку країни. Тому розгляд поточного ситуаційного контексту загроз національним інтересам, проведення класифікаційного аналізу національних інтересів та специфіки загроз сприятиме визначенню періоду, впродовж якого забезпечується відносна ста-

більність реалізації національних цілей держави. Проведення ж моніторингу поточної ситуації, виявлення і прогнозування потенційних загроз сприятиме забезпеченню національних інтересів держави: цілісності кордонів, стабільності економіки, умов зростання добробуту та конкурентоспроможності, тобто всього, що забезпечує життєдіяльність нації.

Очевидно, що за умови швидкої глобалізації міжнародних відносин Україна має впевнено та чітко відстоювати свої національні інтереси, вживати заходи щодо забезпечення національної безпеки. Адже наслідком для держави, не спроможної відповісти адекватним чином на виклики та загрози, пов'язані з глобалізацією, може стати її неминуче послаблення та

деградація [1]. Загроза – це соціальне, природне чи техногенне явище з прогнозованими небажаними подіями, що можуть відбутися у певний момент часу в межах даної території, спричинити смерть людей і завдати шкоди їх здоров'ю, призвести до матеріальних і фінансових збитків, псувати довкілля [2]. Водночас, об'єктивне визначення загроз передбачає чітке усвідомлення параметрів, поза межами яких певне явище втрачає можливість саморегуляції та потребує зовнішнього втручання для збереження стабільності соціальної системи, а також певних умов, що перетворюють фактори на реальну чи потенційну загрозу [3].

Національна безпека визначається поняттями існуючих або потенційних загроз національним інтересам. У

На виконання рішення Ради національної безпеки і оборони та розпорядження Кабінету міністрів України щодо прискорення процесу завершення демаркації державного кордону України з Республікою Молдова, започатковано демаркацію центральної його ділянки.

Міністр закордонних справ України Петро Порошенко та Віце-прем'єр-міністр, Міністр закордонних справ та європейської інтеграції Республіки Молдова Юрій Лянке встановили перший прикордонний знак на центральній ділянці українсько-молдавського державного кордону (делімітаційна точка №194, с. Велика Кісниця, Ямпільський район, Вінницька область)

Законі України «Про основи національної безпеки України» загрози національним інтересам – це наявні та потенційно можливі явища та чинники, які створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України [4], що безпосередньо пов'язується з оцінками характеру цих загроз, прогнозуванням та перспективним аналізом тенденцій змін, а також впливу внутрішніх і зовнішніх чинників.

При здійсненні сучасної політики національної безпеки класифікаційний аналіз загроз відіграє роль засобу уточнення поняття. Він досить вичерпний, тобто враховує всі можливі випадки, є послідовним й відпові-

дає суспільно-політичній проблемі, що розглядається. Можливим є виокремлення явищ і факторів, тобто гарантованим є структурування суспільно-політичної проблеми відповідно до ситуації та логіки дотримання процедурних правил, основні з яких наведені у таблиці [5].

Наведена таблиця дає змогу ретельніше проаналізувати процес державної політики з питань національної безпеки щодо порядку формування заходів для своєчасної нейтралізації загроз національним інтересам.

Наявність досить серйозних економічних, політичних, релігійних, етнічних та інших проблем (які в умо-

вах динамічного розвитку міжнародної обстановки за певних обставин роблять можливим застосування запобіжних заходів) є фактором не тільки виникнення, а й розвитку та реалізації загроз.

Характер проблемних протиріччя регіону, в якому знаходиться Україна, визначає можливі загрози національній безпеці України, які напряму чи опосередковано пов'язані з застосуванням воєнної сили. Вони поділяються на загрози воєнного та невоєнного характеру.

Загрози воєнного характеру – пряма масштабна збройна агресія. Причиною виникнення загрози можуть стати принципові антагоністичні протиріччя життєво-важливих національних інтересів України і будь-якої держави або коаліції держав, прагнення їх безумовного панування в регіоні. Час, необхідний для визначення та запобігання загрозі, вважається достатнім для виключення фактору несподіванки агресії, але може бути недостатнім для переведення національної економіки на воєнний лад. Тому необхідним залишається

дотримання вибраного курсу проведення зовнішньої політики України.

Причиною виникнення загрози можуть стати суперечки навколо економічної діяльності України у північно-західній акваторії Чорного моря, внутрішні протиріччя етнічного та релігійного характеру в районах поблизу південних, західних та південно-західних кордонів, які ускладнюються низьким життєвим рівнем населення. Загроза може стимулюватися прагненням регіональних або провідних світових держав до лідерства в регіоні та посилюватися через надання ними моральної, воєнної, політичної, фінансової та іншої підтримки внутрішнім політичним силам, незаконним збройним формуванням, проведення інформаційних диверсій, тиск на політичне керівництво. Такий розвиток подій є можливим внаслідок розвитку сучасних протиріч. Ця загроза є найбільш динамічною серед воєнних загроз. Час, необхідний для визначення та здійснення певних приготувань, є значно меншим ніж у випадку з масштабною збройною агресією. Загрози воєнного характеру прямо пов'язані з виникненням воєнних конфліктів та з застосуванням Збройних сил України та інших військових формувань для їх попередження, стримування та адекватного реагування.

Загрози невоєнного характеру – загрози загальної характеру, які виникають внаслідок діяльності терористичних та організованих злочинних угруповань, неадекватної реакції на ці явища держав регіону, що загрожує національним інтересам України. З огляду на наявність в Україні нестабільних територій, низький рівень життя населення, наблизеність до розвинених європейських країн, сприяє можливість виникнення таких загроз. Стихій-

Правило	Вимоги до класифікаційних категорій
Доречність	Категорії мають відповідати суті проблемної ситуації: спочатку чітко визначається суспільно-політична проблема, потім збираються факти щодо неї. Найпродуктивнішим шляхом класифікації є визначення відсутності (наявності типів необхідних) потрібних елементів для розширення можливостей вирішення проблеми.
Вичерпність	Категорії мають охоплювати кожен тип явища, пов'язаного з проблемною ситуацією (кожен тип одиниць)
Виятковість	Категорії мають бути взаємозаперечними
Послідовність	Кожна категорія чи субкатегорія має ґрунтуватися на єдиному класифікаційному принципі
Ієрархічні відмінності	Категорії чи субкатегорії мають чітко розмежовуватись (важливо не допускати переходу висновків з одного рівня на інший)

ні лиха, масштабні екологічні катастрофи є найбільш можливими та, водночас, менш прогнозованими для України. Вони можуть виникати внаслідок стихії природи, а також в результаті діяльності як України, так і інших держав регіону в межах єдиного природного середовища. Можливість виникнення таких загроз значно підвищується на тлі експлуатації екологічно небезпечних виробництв, використання застарілого обладнання, відсутності ефективного екологічного контролю господарської діяльності з боку держави. Завдання щодо попередження і реагування на ці загрози покладаються на відповідні органи державної влади та військового формування. У свою чергу, Збройні сили України мають бути готовими для

**Засідання РНБОУ під головуванням Президента України.
13 жовтня 2009 року**

концептуальних межах він є доцільним для процесу усвідомлення проблеми під час аналізу проведення державної політики.

Вирішення суспільних проблем потрібно розглядати як замкнений цикл, тобто заключний етап – оцінювання політичного курсу держави фактично є етапом усві-

ти органів державної влади та місцевого самоврядування, розвитку демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини; досягненні національної злагоди, політичної та соціальної стабільності; гарантуванні прав українській нації та національним меншинам України; подоланні еконо-

ють в Україні; будівництві системи національної безпеки, однаково ефективної на місцевому, регіональному та національному рівнях;

зовнішні національні інтереси – це налагодження рівноправних і взаємовигідних відносин із усіма державами, інтегрування в європейське та світове співтовариство при збереженні економічної самостійності; забезпечення суверенітету, територіальної недоторканості та політичної незалежності; пом'якшення наслідків домінування іноземного економічного, політичного та культурного впливу; досягнення вільного доступу до життєво важливих економічних зон, комунікацій та інформаційних потоків; підтримання та розвиток міжнародного процесу з нерозповсюдження ядерних технологій та нових видів озброєнь, зниження бойового та чисельного складу збройних сил; закріплення достатнього рівня національної безпеки на основі економічного, науково-технологічного, інформаційного та воєнного потенціалів; участь у будівництві міжнародної систем безпеки, однаково ефективної на європейському і глобальному рівнях.

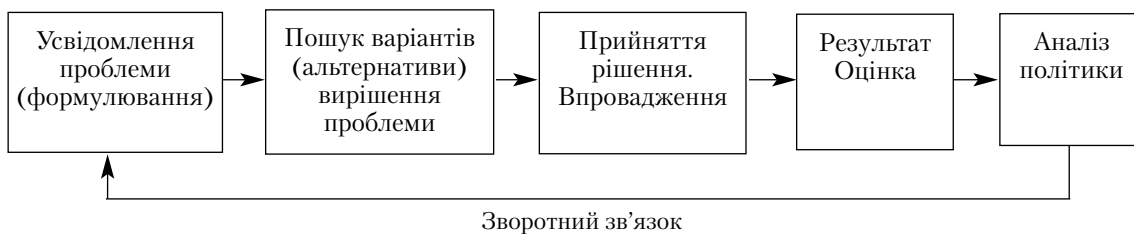

Рис.1. Послідовність вирішення суспільних проблем

надання їм необхідної підтримки та допомоги в разі масштабних наслідків реалізації загроз. Застосування Збройних сил у таких випадках має бути чітко регламентовано законодавством України та відповідати міжнародним правовим нормам.

Застосування ієрархічного аналізу пов'язане з проблемою причинності (причинно-наслідкові зв'язки), дає змогу побудувати ієрархічну послідовність загроз: можливі – незначні, але здатні стати причиною руйнування сподівань; ймовірні – можливі, але їх зв'язок важко довести; дійові – наявність відомих взаємовідносин між загрозами (причинний зв'язок), через можливість систематизувати значну кількість загроз у

домлення нової проблеми (див.рис.1).

У цілому ці етапи призначені також для проведення ситуаційного аналізу та прогнозування під час формування стратегії розвитку суспільства, що є базовою при розробці стратегії національної безпеки, головним при цьому є чітке визначення національних інтересів.

Аналізуючи Закон України «Про основи національної безпеки України», який визначає національні інтереси України в усіх сферах життєдіяльності держави, можна узагальнити і розглядати національні інтереси як:

внутрішні національні інтереси, які полягають у наступному: створенні громадянського суспільства; підвищенні ефективності робо-

мічної кризи та створенні соціально зорієнтованої ринкової економіки; гарантуванні конституційного ладу; створенні механізму ефективного державного будівництва та підвищення стійкості державних інститутів; забезпеченні екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства; збереженні та підвищенні науково-технологічного потенціалу; укріпленні генофонду українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу; розвитку української нації, історичної свідомості та національної гідності українців; розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх національностей, які прожива-

інформаційного та воєнного потенціалів; участь у будівництві міжнародної систем безпеки, однаково ефективної на європейському і глобальному рівнях.

У цьому законі також визначені пріоритети національних інтересів. Реалізуючи свій зовнішньополітичний курс відповідно до проголошених національних інтересів, якими є життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету та єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет та її прогресивний розвиток, Україна дотримується наступних принципів: не висуває територіальних претензій до інших держав і не визнає жод-

них територіальних претензій до себе; суворо дотримується принципу недоторканності існуючих державних кордонів; поважає державний суверенітет і політичну незалежність інших держав і визнає за ними право на вирішення всіх питань своєї національної безпеки відповідно до своїх інтересів без нанесення шкоди безпеці інших держав; сприяє паритетному і збалансованому скороченню всіх видів збройних сил і озброєнь у регіоні та у світі, виходячи з умов забезпечення оборонної достатності кожної держави; обстоює вирішення всіх міждержавних суперечностей тільки політичними та іншими прийнятими згідно з нормами міжнародного права засобами і шляхом прийняття всіма державами зобов'язань про взаємний ненапад; буде свої відносини з іншими державами не-

залежно від їх суспільно-політичного ладу та воєнно-політичної орієнтації на взаємному врахуванні всіх питань національної безпеки сторін; виступає за пріоритетність політичних засобів при вирішенні конфліктних ситуацій; забороняє застосовувати власні збройні сили для розв'язання політичних завдань на своїй території; виступає проти розміщення іноземних військ на своїй території та на територіях інших держав без їх на те згоди; виключає своє одностороннє повне роззброєння [4].

Україна виступає за створення системи загальноєвропейської колективної безпеки та вважає участь в ній важливим компонентом національної безпеки. Вона сприяє створенню надійних міжнародних механізмів і загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях з метою зміцнення довіри та партнерства на основі принципів взаєморозуміння та відкритості.

Недосконалість процесів політичного реформування всередині країни, економічні прорахунки, руйнування духовних та історичних цінностей заважає прогресивному розвитку, негативно впливає на розвиток політичних та економічних відносин з іншими країнами. Необхідним є відстеження динаміки суспільного розвитку, консолідація суспільства в межах реалізації життєво важливих інтересів, розробка соціальних програм розвитку духовних та історичних традицій, виховання патріотизму та пропаганди українських культурних традицій, звичаїв у світі.

Отже, для реалізації сучасної політики національної безпеки України потрібно відслідковувати зміни, що відбуваються в країні з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу для розробки та вжиття заходів, що виходять за межі традиційних механізмів і методів виявлення загроз національним інтересам.

Попри те, що ймовірність прямого військового втручання у внутрішні справи України незначна, загрози

різнопланового характеру існують. Вони можуть формуватися у віддалених від України регіонах, але проявляються саме в нашій державі, до них можна віднести такі, наприклад, як загрози міжнародного тероризму, неконтрольоване розповсюдження зброї масового ураження, нелегальна міграція, загрози в інформаційній сфері, негативний вплив та руйнування основ духовного життя суспільства тощо. Далеко не повний перелік загроз свідчить про те, що проблема існує і потребує вдосконалення механізмів її вирішення. Методологічний підхід, запропонований в даній статті, розкриває послідовність проведення моніторингу державної політики з питань національної безпеки щодо порядку формування заходів для своєчасного виявлення та нейтралізації загроз національним інтересам України.

Список використаної літератури

1. Горбулін В.П., Качинський А.Б. *Пріоритетність національних інтересів у світлі Стратегії національної безпеки України*. // Стратегічна панорама – 2005, № 3. – С. 11.
2. Качинський А.Б. *Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні моделі: Монографія*. – К.: ПНБ НАСБУ. – 2004. – 366 с.
3. Бодрук О.С. *Структура воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти*. – К.: НІПМБ, 2001. – С. 20.
4. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Уряд. кур'єр. – 2003. – 30 лип.
5. Шитілова Л.М. *Методика обґрунтування поняттєво-категорійного апарату теоретичних основ політики безпеки: Монографія*. – К.: Інститут проблем національної безпеки при РНБО, 2005. – 217 с.

Альтернативна енергетика як фактор підвищення конкурентоспроможності України на світовій арені

Татьяна ПЕРГА,
старший науковий
співробітник
ISEMB НАН України

Аналізуючи причини, умови та наслідки світової економічної кризи початку ХХІ ст., доцільно наголосити, що попри беззаперечно її негативні наслідки для розвитку багатьох країн, вона слугує лакмусовим папірцем їх життєздатності та дороговказом подальшого розвитку. Криза не лише продемонструвала негативні тенденції розвитку багатьох країн, а й актуалізувала перегляд стратегій їх розвитку та важливість вираженого прийняття рішень в інтересах своїх народів, а не їхправлячих верхівок.

Серед країн, які у зв'язку з економічною кризою зазнали значних потрясінь, опинилася і Україна й однією з причин цього ми вважаємо низьку конкурентоспроможність держави на світовій арені. Це ставить перед можновладцями на порядок денний завдання нагальної розробки та прийняття стратегічних орієнтирів подальшого розвитку, які зможуть підвищити конкурен-

тоспроможність нашої держави та сприяти більш швидкому подоланню існуючих проблем та наслідків кризи.

Зрозуміло, що це завдання є комплексним, адже воно передбачає всесторонній глибинний підхід до перегляду підвалин розвитку держави, однак у своєму дослідженні ми зупинимося лише на одному аспекті підвищення конкурентоспроможності – енергетиці (а саме – впровадженні альтернативних джерел енергії). Важливість саме цього аспекту обумовлюється тим, що енергетика є становим хребтом економіки будь-якої країни й від її стану залежать не лише успішний розвиток усіх галузей народного господарства, а й рівень та якість життя населення. А в сьогодишніх умовах це означає і більш швидкий вихід з кризи та підвищення конкурентоспроможності держави в посткризовий період.

Актуалізує вивчення перспектив та ефекту від більш активного розвитку альтернативних джерел енергії й те, що на даний момент Україна може забезпечити себе власними енергоресурсами всього лише на 45%, що, враховуючи тенденцію до постійного зростання світових цін на нафту і газ, суттєво знижує конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках. Адже енергомісткість, а отже і вартість української продукції є досить високою.

Доцільно також зауважити, що модернізація паливно-енергетичного комплексу дозволить розв'язати ряд екологічних проблем України, які сьогодні поставили пе-

ред нашою державою дуже гостро й на вирішення яких у бюджеті нашої держави хронічно не вистачає коштів. Це також стане одним з факторів підвищення конкурентоспроможності України.

Ще одним і не менш важливим аргументом на користь модернізації структури вітчизняної енергетики є невпинна інтеграція України до Європи, що передбачає відмову від використання атомної енергії та широкий розвиток альтернативних джерел енергії.

Аналіз свідчить, що впродовж останніх років у вітчизняній енергетиці нагромадилося чимало складних проблем, які потребують ефективного та швидкого вирішення. Серед них першочерговими є проблеми надійного та якісного енергозабезпечення, підвищення енергетичної безпеки України, розробка та впровадження енергоощадливих технологій, ефективного та сталого функціонування Об'єднаної енергетичної системи країни, пошуку нових джерел енергії, розвитку відновлювальної енергетики, вдосконалення структури енергетики, передусім, за рахунок збільшення власного видобутку енергоносіїв, реконструкція та оновлення матеріальної бази галузі, диверсифікація джерел одержання енергетичних ресурсів, інтеграція енергетики України з Європейською енергетичною системою, підвищення безпеки експлуата-

ції енергетичних об'єктів, насамперед АЕС, тощо.

Серед забруднювачів природного середовища найбільш масштабними і шкідливими є газопилові викиди теплової енергетики. Небезпека об'єктів теплової енергетики для населення і природного середовища України обумовлена їх розміщенням (особливо потужних ТЕС) у великих містах та густонаселених районах, а також наявністю в їх викидах, окрім основних токсичних домішок (сірчистий ангідрид та окисли азоту), дрібнодисперсного попелу окису вуглецю і таких канцерогенів, як бензопірен, окис ванадію, високомолекулярних органічних сполук тощо.

Окрім забруднення атмосфери, викиди енергетики інтенсивно забруднюють атмосферу вологу і опади за рахунок розчину в них окислів сірки і азоту; поверхню ґрунти, рослинність – за рахунок випадання на них пилу, забрудненого дощу та снігу; поверхню вод – за рахунок осідання на водні об'єкти шкідливих речовин та змиву їх у річки і водойми дощовими струмками. Наслідком такого забруднення земної поверхні є закислення сільськогосподар-

ських земель та накопичення у ґрунтах важких металів із вугільного попелу, що пригнічує розвиток лісових біоценозів, знижує урожайність сільськогосподарських культур і забруднює небезпечними щодо цього є вугільні ТЕС, які використовують високотемпературне і сірчане вугілля.

З інших (окрім пилогазових викидів) небезпечних для навколишнього середовища видів впливу ТЕС слід відзначити скиди хімічно забруднених стоків у річки і водойми, теплове їх забруднення, що різко змінює і погіршує термічний і гідрохімічний режим поверхневих вод, пригнічує водні біоценози.

Небезпечний локальний вплив на навколишнє середовище ТЕС здійснюють і шлакозоловідвали. Вони є причиною інтенсивного забруднення ґрунтів та місцевих поверхневих і ґрунтових вод. Зараз під шлакозоловідвалами ТЕС зайнято майже 3 тис. га, на яких заскладовано понад 300 млн. т золошлаків. Щорічне зростання цих золошлаків становить 12 млн. т.

Крім хімічного забруднення, електроенергетика здійснює ряд фізичних впливів, до яких належать: теплове

забруднення атмосфери паровими викидами великих градиєнтів охолоджуючих водоймищ ТЕС і АЕС, що викликає негативні зміни місцевого клімату; значний шумовий вплив на навколишні території; утворення постійно діючих потужних електромагнітних полів вздовж трас високовольтних ЛЕП, а також формування під факелами аерозольних викидів потужних ТЕС небезпечного для здоров'я людини електричного поля.

З точки зору хімічного забруднення природного середовища, найбільш чистими вважаються атомні електростанції. Водночас, вони є потенційно небезпечними у зв'язку з можливістю радіоактивного забруднення, про що свідчить аварія на Чорнобильській АЕС, яка призвела до глобальної радіоекологічної катастрофи, негативні наслідки якої відчуватимуться на території України, Росії, Білорусі ще багато десятиліть.

Однак зауважимо, що у зв'язку з нестачею в Україні традиційних енергоносіїв (вугілля, нафти і особливо газу) і незначних запасів відновлюваних джерел енергії (гідро-, вітро-, біо-, геотермальної та ін.) атомна енергетика розглядається сьогодні деякими можновладцями єдиним надійним джерелом енергозабезпечення народного господарства. Однак безпечне використання атомної енергії вимагає, разом з будівництвом нових високотемпературних реакторів і блоків АЕС, створення на території України власного ядерного енергетичного циклу на базі наявних багатих покладів уранової руди, а також вирішення проблеми консервації і демонтажу АЕС, що відпрацювали свій термін, й безпечного довготермінового зберігання радіоактивних відходів. Сьогодні щорічний

приріст цих відходів становить майже 11 тис. куб. м.

Зрозуміло, що всі окреслені проблеми постали перед Україною не сьогодні, а одразу після отримання нею незалежності, проте до цього часу жодної з них не було вирішено, а економічна криза їх лише загострила. Однак, якщо не приділяти їм увагу вже сьогодні, зважаючи на пріоритетне розв'язання соціально-економічних проблем у складних умовах сьогодення, то в недалекому майбутньому конкурентоспроможність України може знизитися ще більше, а ряд економічних та екологічних проблем так і не буде вирішено.

Розглядаючи різні варіанти структурної перебудови паливно-енергетичного комплексу України, зауважимо, що надзвичайно корисним для України є вивчення досвіду Європейського Союзу, який розглядає конкурентоспроможність на світовому ринку.

В основі цієї політики лежить суттєве розширення частки альтернативної енергії в структурі паливно-енергетичного комплексу країн. Так, згідно з прийнятими в ЄС документів, до 2020 року не менш як 20% всієї електроенергії, яка споживається в країнах ЄС, має вироблятися з використанням відновлюваних джерел енергії, передовсім, вітру, сонця та води, хоча сьогодні ця частка в Європі в середньому не перевищує 7% (хоча в окремих країнах вона суттєво відрізняється).

Наприклад, в середньому в Європі на долю гідроелектростанцій припадає лише 2% виробленої електроенергії, а в Швеції, якщо рік не посушливий, ця частка може становити 50%, у Фінляндії – 15–20%. У Данії 20% всієї енергії виробляється на вітрових генераторах. Як бачимо, вже зараз в окремих країнах Європейського Союзу частка альтернативної енергії сьогодні пе-

ревищує намічений рівень.

Зрозуміло, що країни, в яких власні поклади нафти та газу незначні, для виробництва електроенергії використовують ті джерела енергії, які є в достатній кількості. Так, Китай та Японія використовують гідроресурси, Німеччина та Данія – енергію вітру, Ізраїль – сонячну енергію.

Лідером у використанні енергії вітру є Німеччина. Сумарна потужність встановлених на її території генераторів приблизно така сама, як у країнах першої п'ятірки разом узятих – Іспанії, США, Данії, Індії, за якими йдуть Італія, Нідерланди, Японія, Великобританія та Китай.

У Німеччині 7% всієї енергії, яка споживається, виробляється з використанням відновлюваних джерел енергії, при цьому 4% припадає на вітрові генератори. Однією з причин цього є цілеспрямована політика держави щодо розвитку цього напрямку. Так, кілька років тому в країні було прийнято закон, мета якого – розширення масштабів альтернативної енергетики. Він передбачає, що всі оператори, наприклад, сонячних батарей, отримують від уряду компенсацію в розмірі 50–52 євроценти за кожен вироблений кіловат-годину електроенергії.

Для інших установок – вітрових генераторів та гідротурбін – діють більш низькі тарифи. Уряд Німеччини гарантує збереження таких тарифів протягом наступних 20 років. Окрім цього, деякі міські та селищні ради надають таким операторам позики на досить пільгових умовах. Тому, в цілому, фінансування установок альтернативних генераторів представниками приватного сектора не є проблемою, що відкриває сьогодні широкий простір для приватного фінансування розвитку цього сектора.

Водночас, цей закон пе-

редбачає поступове скорочення державних дотацій. З кожним роком для нових виробників альтернативної енергії початкові тарифи, які гарантуються державою, скорочуються на 5%. Цим кроком уряд стимулює більш швидкий перехід на використання відновлюваних джерел енергії.

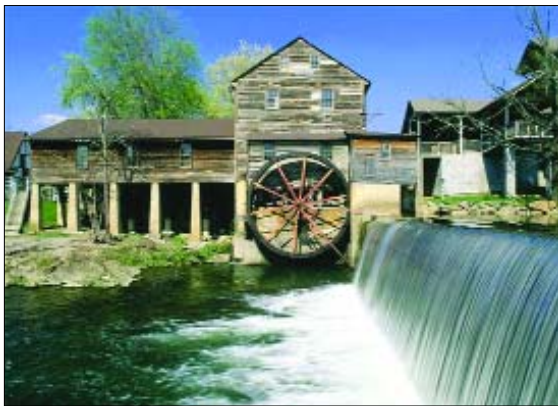
Аналізуючи перспективи розвитку альтернативної енергетики, доцільно брати до уваги і саму тенденцію: з розвитком техніки та технологій електроенергія, отримана від невідновлюваних джерел енергії, дедалі більше дорожчатиме внаслідок вичерпання не відновлюваних ресурсів – нафти, газу та вугілля.

Розглядаючи ситуацію в Україні, наголосимо, що у вітчизняному законодавстві вже зроблено ряд кроків щодо вдосконалення функціонування паливно-енергетичного комплексу. Так, відповідно до планів інтеграції до Європейського Союзу в Україні вже розроблено стратегію розвитку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), згідно до якої їх доля в загальному енергозбереженні країни має зрости з 2,5% у 2002 році до 15,5% у 2030 році. Цю стратегію було підкріплено постановою Кабміну №1505 від 31 грудня ще 1997 року під назвою «Програма державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії й малої гідро- та теплоенергетики». Також було прийнято розпорядження Кабміну №111-р «Про заходи щодо реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції України до Євросоюзу» й Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення України енергоносіями та їх раціонального використання в Україні».

Загалом прийняття Украї-

ною національної Енергетичної стратегії на період до 2030 року, яка затверджена розпорядженням уряду від 15 березня №145-р, має безумовну значущість в історичному та економічному контексті. Тривалий час Україна не мала стратегічної програми національного енергетичного розвитку, що негативно позначалося на формуванні та реалізації вітчизняної як енергетичної, так і загальноекономічної політики.

Позитивним моментом є, на наш погляд, те, що одним із перспективних шляхів ви-

рішення проблеми виходу з енергетичної кризи є залучення до паливно-енергетичного балансу України нетрадиційних поновлювальних джерел енергії (енергія сонця, вітру та ін.). Так, у деяких європейських країнах частка альтернативної енергії в загальному обсязі спожитих енергоресурсів становить 40%, а в Україні цей показник – тільки на рівні 0,8%.

Для порівняння наведемо й такі цифри. Згідно з перспективними планами розвитку ряду розвинених країн доля вітрової енергії в енергетиці ряду країн вже у 2020 році має скласти: у Данії – 50%, Німеччині – 30%, США – близько 25%, Китаю – 15%.

Стратегічним завданням Програми НВДЕ є досягнення до 2010 року економії традиційних паливно-енергетичних ресурсів за рахунок використання нетради-

ційних джерел енергії та альтернативних видів палива в обсязі 8–10% загального споживання енергоресурсів в Україні.

За даними спеціалістів, оцінка потенційних можливостей використання цих видів енергії на території України свідчить, що їх запаси досить значні. Широке впровадження і використання енергії нетрадиційних джерел може дати до 1800 млрд. кВт/год електроенергії на рік. Використання нетрадиційних джерел енергії дає змогу покращити екологічну обстановку в регіонах,

замінити і зеконотити дефіцитне паливо, вирішити певні соціально-економічні проблеми в сільській місцевості, на якій немає централізованого енергопостачання, тощо. Географічне положення України дозволяє розвивати усі напрями нетрадиційної енергетики, і особливо використання енергії вітру, сонця, геотермальної, біомаси.

Технічно доступні ресурси альтернативних джерел енергії в Україні на даний час оцінюються у переведенні на умовне паливо в 100 млн. т. на рік, що може забезпечити задоволення до 40% потреб країни в паливно-енергетичних ресурсах. Найбільші ресурси АДЕ мають АР Крим, Закарпатська, Полтавська, Львівська, Миколаївська, Одеська та Херсонська області. На сучасному етапі в Україні економічно доцільними мають бути такі обсяги виробництва електроенергії:

- 30 млрд. кВт/рік за рахунок використання енергії вітру;

- 4 млрд. кВт/рік за рахунок використання гідроенергії малих річок.

Загальні річні обсяги відновлюваних ресурсів біома-

си становлять 115,5 млн.т. Можливий енергетичний потенціал обсягу біомаси становить 22,0 млн.т., з яких технічно доступний енергопотенціал оцінюється в 13,2 млн. т на рік.

Кожна тисяча кіловат-годин електроенергії, яка вироблена з вторинних ресурсів, запобігає, в середньому, викидам в атмосферу 4,2 кг твердих частинок, 5,65 кг оксидів сірки, 1,76 кг оксидів азоту, а кожна вироблена гікалорія теплоти – 0,2 кг твердих частинок, понад 3 кг оксидів сірки та близько 1 кг викидів оксидів азоту.

При виробництві теплової енергії щорічно можна економити умовного палива завдяки використанню енергії сонячного випромінювання – 6 млн. т., геотермальної енергії – 22 млн. т., біомаси – 6,5 млн. т.

Іншими передумовами розвитку альтернативної енергетики в Україні є наявність розвиненої промислової інфраструктури, підготовленої значною мірою для швидкої організації виробництва головним чином сонячних, вітрових та геотермальних енергоустановок та необхідних комплектуючих у великих масштабах, а також можливість організації значних експортних поставок енергоустановок та комплектуючих до них, що зумовить швидку окупність вкладених коштів.

Щодня Україна витрачає 100 млн. грн. на енергоносії, тому розвиток альтернативної енергетики може звільнити останню від екзистенційної залежності від паливних ресурсів її східного сусіда та спрямувати звільнені ресурси на розвиток власної економіки.

Крім того, більша частина всіх екологічних проблем України пов'язана з паливно-енергетичним комплексом, тому впровадження інвайронментальних технологій альтернативної енергетики значно покращить стан

навколишнього природного середовища країни.

На підставі зазначеного та з урахуванням світового досвіду пріоритетними напрямками розвитку альтернативної енергетики є: освоєння комплексу технологій пасивного сонячного опалення будівель, впровадження систем гарячого водопостачання та опалення з використанням сонячних колекторів, створення високоефективного обладнання для фотоелектричної енергетики, створення комбінованих сонячно-паливних електростанцій та котелень, налагодження виробництва вітротехніки потужністю від 600 до 2500 кВт, впровадження ГеоТЕС одиничною потужністю від 1–5 до 50–100 МВт, а також системи геотермального теплопостачання потужністю від 1–3 до 25–50 МВт.

Таким чином, впровадження та використання АДЕ веде до зменшення впливу на навколишнє середовище, рівномірного розподілу енергетичних ресурсів, децентралізації виробництва енергії, збільшення економічної свободи держав та тривалої моделі цивілізації, що є одними з головних умов стійкого розвитку.

В останні роки особливо негативно на стан теплової енергетики впливає робота в маневровому режимі, що зумовлено «провалом» споживання електроенергії в нічний час (із 23.00 до 6.00). За даними Мінпаливенерго України, нічний надлишок потужностей в Україні перевищує 1100 МВт і має тенденцію до зростання. Для використання цього надлишку і згладжування добового графіка споживання використовуються робота енергоємних промислових підприємств і акумулювання надлишкової енергії в нічний час. В Україні застосовуються гідроакумулюючі станції, вироблення теплоти вночі та її використання в денний час. Проте обидва

види акумулювання характеризуються великими тепловими та гідравлічними втратами, які можуть сягати 35%.

Щодо перспектив використання в Україні альтернативних джерел енергії, то серед теоретиків та практиків існують різні думки. Так, на думку доктора технічних наук, професора, начальника відділу Інституту електродинаміки НАН України Костянтина Олександровича ЛИПКІВСЬКОГО, велику промислову перспективу в Україні має лише біоенергетика. Він вважає, що для використання сонячної енергії треба мати великі площі та значну кількість сонячних днів, які має, наприклад, Ізраїль. В Україні ж місцями, які можуть використовуватися для вироблення сонячної енергії є, передовсім, Крим.

Погоджуючись загалом із думкою про широкі перспективи використання біомаси в Україні, ми вважаємо, що недоцільно взагалі відмовлятися від використання альтернативних джерел енергії у тих регіонах, де вони можуть принести суттєвий ефект. Тому використання енергії сонця в Криму, а води й вітру – в західних регіонах залишається сьогодні актуальним завданням.

Більшість науковців і практиків зазначають, що перехід на альтернативні технології в енергетиці дозволить зберегти паливні ресурси України. Окрім того, вартість енергії, яку виробляють альтернативні джерела, вже сьогодні нижче вартості енергії традиційних джерел, адже ціни на альтернативну енергію знижуються, а на традиційну – постійно ростуть.

Головними проблемами на шляху до широкого впровадження альтернативних джерел енергії, на наш погляд, є: потреба в комплексній модернізації паливно-енергетичного комплексу, яка вимагає значного фінансування, наслідки економіч-

ної кризи, в результаті якої інвестування багатьох проєктів припинилося, недостатнє вивчення та використання міжнародного досвіду з використання альтернативних джерел енергії, відсутність в Україні стратегії сталого розвитку та бачення тісного зв'язку альтернативної енергетики та ефективної боротьби з глобальними змінами клімату Землі.

Деталізуючи проблему фінансування, наголосимо, що з метою реалізації завдань Програми НВДЕ необхідно залучити в 2003–2010 роках з різних джерел фінансування кошти в обсязі близько 13 млрд. грн. А на розвиток альтернативної енергетики в Україні з державного бюджету 2009 року передбачено 500 млн. грн. за лінією Міністерства житлового господарства і 1,5 млрд. грн. – за лінією Міністерства регіонального розвитку і будівництва.

На нашу думку, подальший розвиток використання нетрадиційної енергетики та альтернативного палива, які можуть в короткі терміни принести суспільному виробництву України значний економічний ефект, повинен здійснюватись у таких напрямках, зокрема необхідно:

- використовувати вторинні енергетичні ресурси (штучні горючі гази) промислових підприємств, особливо металургійної та хімічної промисловості та метан вугільних родовищ, в тому числі залучати новітні технології попередньої дегазації шахтних площ;

- відновлювати електрогенеруючі установки малої гідроенергетики;

- впроваджувати новітні конструкції вітроагрегатів для мережної та автономної вітроенергетики, пристосовані для найбільш поширених вітрових умов України;

- забезпечити більш широке впровадження теплонасосних пристроїв та систем геотермальної енергетики ;

- проваджувати комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) на діючих об'єктах електроенергетики, на котельних установках та промислових печах, котельнях комунальної сфери, а також на газотурбінних установках газоперекачуючих агрегатів;

- зменшувати емісію шкідливих парникових газів для чого переводити автомобільний транспорт для роботи на стисненому природному газі, застосовувати кисневмісні спиртові домішки до бензинів, протизносні присадки до масел двигунів внутрішнього згорання;

- використовувати грошові надходження, отримані (при здійсненні реальних продаж) за рахунок продажу квот на знешкодження викидів антропогенних газів та теплового забруднення довкілля згідно з Протоколом Кіото до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

Таким чином, ми бачимо, що на рівні наукових дискусій, економічних розрахунків та законодавчих ініціатив в Україні існує розуміння важливості розвитку альтернативної енергетики як одного з важливих елементів модернізації паливно-енергетичного комплексу. Це дає нам надію сподіватися, що попри всі тимчасові економічні складності, уряд України зробить реальні ефективні кроки в цій сфері.

Болонський процес і фах дипломата

Борис ГУМЕНЮК,
ректор Дипломатичної академії України при МЗС України,
Надзвичайний і Повноважний Посол України,
доктор історичних наук, професор

Проблематика впровадження в Україні сучасної європейської стратегії освіти та науки під назвою Болонський процес останнім часом перебуває в центрі уваги українського суспільства, стає частиною освітніх проєктів, аналітичних досліджень, виступів, коментарів і навіть політичних дискусій.

Водночас переконалий, що сьогодні ця тема потребує комплексного фахового дослідження, зокрема, не стільки в рамках аналізу імплементації окремих складових Болонського процесу на кшталт кредитно-модульної системи оцінювання, скільки з позиції доцільності Процесу для реалізації національних інтересів України, передусім на міжнародній арені.

Пригадаємо, що Болонський процес офіційно розпочався в 1999 році з підписання Болонської декларації. Передумовами її створення вважається підписання в 1954 році Європейської

культурної конвенції, а також Великої Хартії європейських університетів у 1986 р.

Формальне залучення України до Болонського процесу датується підписанням декларації під назвою “Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей”. Це відбулося 19 травня 2005 року у м. Берген (Норвегія) на Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти¹. Попри очевидну приналежність України до європейської цивілізації, приєднання нашої держави до Болонського процесу відбувалося з певними ускладненнями. Адже після офіційної заявки щодо приєднання до Болонського процесу чекати відповідного рішення довелося два роки. Внутрішньодержавні та зовнішні чинники такої затримки, мабуть, можуть лягти в основу

окремого дослідження.

Що ж до самого Болонського процесу – передусім він є формалізацією інтеграційних європейських тенденцій, в т.ч. у сфері освіти і науки. У випадку України, приєднання до Болонського процесу є не тільки частиною реалізації політики європейської інтеграції, а й свідченням неминучості та всеохопності процесів глобалізації.

Сучасні реалії підтверджують тезу, що зусилля, спрямовані на забезпечення безпеки країни наодинці, без приєднання до міжнародних структур, є невиправданими. Відносно безпеки держави в традиційному розумінні цього поняття – жодних сумнівів щодо необхідності приєднання до того чи іншого союзу на сьогодні практично не виникає. В ході політичних дискусій розбіжності стосуються тільки вибору основного союзника.

Та безпеку держави слід розглядати в більш широкому контексті, де освіта і наука є важливими елементами стратегічного планування, а їх вдалий розвиток – запорукою здатності держави захистити національний інте-

рес з одного боку, та не перетворитися на слабку ланку відповідної міжнародної структури – з іншого. Об'єднання таких національних стратегій є корисним для посилення системи колективної безпеки. Парадоксально, але у сфері освіти і науки позитивну роль може відіграти навіть протистояння та відповідна конкуренція окремих елементів однієї колективної системи безпеки.

Саме таке розуміння поняття безпеки стало одним із чинників розвитку Болонського процесу.

Адже створення спільної Зони європейської вищої освіти та розробка заходів щодо її вдосконалення значною мірою спрямовано на підвищення конкурентоспроможності Європи по відношенню до США у сфері вищої освіти та науки.

Відомо, що в Сполучених Штатах державна політика в усіх сферах, зокрема, у сфері зовнішньої політики, політики безпеки та оборони базується на ґрунтовних аналітичних дослідженнях в університетах. Хоча від помилок не застраховані політики жодної держави, зазначений підхід США значно зменшує ризик помилки, відтак робить політику по-справжньому сильною.

Як приклад слід згадати досить вдалу американську систему стимулювання наукових досліджень в інтересах зміцнення оборонного потенціалу країни. В деяких університетах США більшу частину передових наукових до-

Випускники вузу

Берлінський університет імені В.Гумбольдта

сліджень забезпечує Пентагон, в т.ч. йдеться і про дослідження в галузі психології, лінгвістики, інформатики і навіть художньої літератури. Думаю, багато з читачів згадають детективний фільм “Три дні Кондора”, в якому головний герой є науковцем-лінгвістом, який аналізує художню літературу, навіть не підозрюючи, що працює на “оборонку”.

А для розуміння масштабів фінансування науки в США – дослідницький бюджет Університету Берклі співмірний з воєнним бюджетом України.

Не з чуток, а з власного досвіду можу сказати, що переговори з американськими партнерами завжди є складними, оскільки саме в університетах чимало коштів витрачається на ґрунтовну розробку довгострокових сценаріїв розвитку ситуації у разі тих чи інших кроків американської сторони.

На жаль, економічна ситуація в Україні не дозволяє фінансувати освіту і науку на такому рівні. Ми втрачаємо науковий потенціал. Який вихід? Думаю, непоганим варіантом для нашої держави міг би стати шлях, обраний європейськими державами. Йдеться про посилення взаємодії в рамках Болонського процесу.

Болонський процес є важ-

ливим елементом громадянської (публічної) дипломатії. Її значення в історії становлення сучасної Європи важко переоцінити. Так, скажімо, процес історичного примирення між Францією та Німеччиною, що розпочався з дня підписання Єлісейського договору 22 січня 1963 року, був спочатку ознаменований інтенсивним міжкультурним діалогом, різноманітними студентськими контактами. Конрад Аденауер і Шарль де Голль, добре усвідомлюючи значення саме публічної дипломатії, всіляко заохочували міжнаціональне взаємопорозуміння “за межами офіційного протоколу”, що уможливило широку плідну кооперацію двох країн і підготувало ґрунт для економічного розквіту². В сучасних умовах розвитку цього виду неурядової дипломатії України може сприяти усунення перешкод на шляху мобільності студентів та викладачів у межах освітнього та дослідницького просторів, що передбачено Болонською декларацією від 19 червня 1999 року.

При цьому покликання публічної дипломатії – це створення сприятливої атмосфери для професійної реалізації зовнішньополітичних завдань держави. Питання культурної іден-

тичності та культурного суверенітету завжди залишатимуться пріоритетними для громадської дипломатії. Проте саме порозуміння на рівні діалогу культур – це завжди шлях до широкого міждержавного порозуміння та міждержавної кооперації.

При цьому цілком очевидно, що успіх “традиційної” дипломатії передусім залежить від фахової підготовки. Постає питання, чи може Болонський процес відіграти позитивну роль у справі вдосконалення національної системи дипломатичної освіти.

Специфіка дипломатичної освіти полягає в тому, що вона передбачає підготовку фахівця-універсала. Адже міжнародні відносини, міжнародна політика це сфера, на яку здійснює вплив національна політика, національна економіка, міжнародні політики, історія, культура тощо. Крім того, ідеальний дипломат – це національно свідомий громадянин.

Здавалось би, потребам дипломатичної освіти якнайточніше відповідає класичний сучасний європейський університет. Традиції такого університету були сформовані внаслідок так званої реформи Гумбольдта³.

Вільгельм фон Гумбольдт – німецький суспільно-по-

літичний діяч, юрист, дипломат, лінгвіст заснував Берлінський університет у 1809 році на принципах, що поклали край середньовічним традиціям освіти. Реформа Гумбольдта істотно розширила коло дисциплін і перетворила університет на важливе знаряддя розбудови національної держави.

Гумбольдт вбачав в універсальному розвитку індивіда гарантію спроможності останнього визначити межу діяльності держав. Такою межею, на переконання Гумбольдта, є захист кордонів і забезпечення внутрішнього правопорядку держав⁴.

Проте за останні двісті років, що минули з часів заснування Берлінського університету, сутність національної держави істотно змінилась. Сьогодні національна держава вмонтована у глобалізаційні процеси, в різні форми регіональної кооперації. Істотно змінилась і сутність університету.

Сучасному університету притаманні всі риси ринкової економіки, передусім пріоритетність принципу попиту-пропозиції. Розвиток ринкових відносин зумовлює надання автономії університетам, в першу чергу це стосується підходів до вибору системи освіти.

Таким чином, під загрозою опиняється фундамент класичного європейського

Дипломатична академія при МЗС України

університету, а саме освітні програми, спрямовані не лише на передачу знання, а й виховання універсального індивіда та пошук істини. Цінність універсальної освіти приноситься в жертву ринковим відносинам.

І це докорінно суперечить стратегічним цілям Болонського процесу. В Європі спостерігається обмеження державних дотацій вищій освіті і скорочення дослідницьких програм. Болонський процес до певної міри є реакцією європейської спільноти на ці негативні тенденції.

Натомість є достатньо підстав вважати, що система дипломатичної освіти в Україні наочно демонструє відповідність саме “болонській стратегії”.

Зокрема, йдеться про такі важливі завдання Болонського процесу, як стимулювання дослідницької та інноваційної діяльності з метою створення фундаменту вищої освіти; підвищення якісного рівня вищої освіти та посилення її конкурентоспроможності та привабливості; зміцнення зв'язку між простором вищої освіти та простором досліджень⁵.

У структурі Дипломатичної академії успішно функціонує сучасний дослідницький центр – Інститут зовнішньої політики, який запроваджує та реалізує фундаментальні наукові проекти, наукові та освітні програми.

Інститут здійснює тісне співробітництво з вітчизняними аналітичними центрами та науковими відомствами, а також підтримує міжнародні зв'язки з іноземними установами. Співробітники Інституту долучаються до міжнародних дослідницьких проектів і заходів в галузі міжнародної політики та безпеки, є ініціаторами запровадження актуальних міжнародних ініціатив. Одним із головних завдань Інституту в галузі міжнародного співробітництва є

налагодження тісної взаємодії з закордонними аналітичними центрами та науковими інститутами подібного профілю.

Водночас дипломатична освіта є доволі специфічним напрямом фахової підготовки, де беззастережне слідування нібито зрозумілому прикладу академічного навчання у провідних країнах західної Європи навряд чи призведе до очікуваних результатів.

Адже деякі сфери знань є фактично “закритою національною територією”, а отримання інформації щодо їх реального змісту є прерогативою розвідки. У цьому контексті, після проведення ґрунтовного аналізу роздобутих даних, запозичені можуть бути тільки ті підходи до викладення матеріалу, які можна застосувати для захисту національних інтересів України.

Я переконаний, що гармонізація системи дипломатичної освіти в Україні в рамках Болонського процесу значною мірою сприятиме роботі майбутніх політиків і дипломатів, передусім дозволить розмовляти “однією мовою” із своїми західними колегами. У цьому контексті хотів би позитивним чином відзначити поступ, що був зроблений в Україні стосовно забезпечення взаємного визнання дипломів. Нарешті український

диплом “кандидат наук” може бути доповнений англomовним додатком, який засвідчує відповідність цього наукового ступеня західному “доктор філософії” (т.зв. PhD).

Однак запорукою успіху запровадження Болонського процесу у сферу дипломатичної освіти є чітке розуміння того, що Болонський процес – це все-таки не уніфікація, а гармонізація освітніх систем в Європі.

При цьому уніфікацію, а саме максимальне приведення української освіти у відповідність до практики провідних європейських країн слід здійснити лише в шкільній системі, зокрема, з тим, щоб абітурієнт був вже готовий до подальшого навчання у ВНЗ вищих рівнів акредитації та адекватно сприймав елементи Болонського процесу під час подальшого навчання.

Такий підхід опосередковано сприятиме втягненню української шкільної освіти до конкурентного середовища, дозволить позбутися небезпечної тенденції консервування “найкращих” радянських традицій освіти.

При цьому особливу увагу слід приділити механізмам, які дозволили б здійснити м'який перехід до нових практик та передбачити так звану “амністію” по відношенню до поколінь, які починали навчання за старої системи, або в перехідний період.

Саме такі засади дозволять здійснити якісний прорив в українській науці та освіті, створити міцне підґрунтя для підвищення рівня підготовки абітурієнтів ВНЗ.

Адже сьогоднішні аргументи щодо особливої ментальності пострадянського суспільства не може бути виправданням для гальмування реформ, які докорінно змінюють звичні освітні підходи. Очевидно, що ці реформи є об'єктивною складовою розвитку цивілізації.

Нині на стан освіти, науки істотним чином впливає фінансова і економічна криза. Імовірно, ми є свідками вичерпаності певного етапу розвитку глобального капіталізму. Видатний економіст М.Кондратьєв вважав, що такі етапи неодмінно створюють передумови для технологічного стрибка, і отже – для радикальної зміни систем соціальної комунікації⁶. Проте перехід до нового етапу не може відбуватися стихійно. Криза зумовлює необхідність впровадження нових дослід-

ницьких і освітніх стратегій. А це, у свою чергу, передбачає перегляд планів підготовки спеціалістів у традиційних видах діяльності, зокрема і в дипломатії. З цього погляду Болонський процес як освітня інноваційна технологія набуває значення невід'ємної складової глобальних стратегій з подолання кризи. Адже, крім впровадження уніфікованих стандартів оцінювання знань (тестування) до базових цінностей Болонського процесу належить і потреба створення всілякого роду міжнародних освітніх асоціацій, мереж і холдингів.

Як певні моделі утвердження принципів Болонського процесу можна розглядати ряд освітньо-дослідницьких установ у сфері міжнародних відносин. До таких установ, з огляду на її традиції, досвід реалізації передових освітньо-дослідницьких проектів, належить, зокрема, Лондонська Дипломатична академія⁷. Будучи корпоративним членом Міжнародного інституту стратегічних досліджень і Королівського інституту міжнародних відносин, вона функціонує у Вестмінстерському університеті та Вестмінстерському центрі міжнародних студій, якому надав притулок Паризький Вільний факультет економічного права та управління (Faculte Libre de Droit d'Economie et de Gestion de Paris (FASO)).

Лондонська Дипломатич-

на академія будує свої аспірантські програми з огляду на її традиції, досвід реалізації передових освітньо-дослідницьких проектів, на основі досліджень тем, пов'язаних із аналізом оборонних стратегій, взаємовідносин провідних світових потуг, контртероризму та дерадикалізації світової політики, діяльності глобальних інституцій тощо. На основі цих програм цілком можливо розробити систему модулів для системи європейської дипломатичної освіти.

Головні цілі Болонського процесу, а саме створення Європейського простору вищої освіти як передумови мобільності студентів і випускників, підвищення ролі університетів задля розвитку національних та загальноєвропейських культурних цінностей, зміцнення інтелектуального, культурного та наукового потенціалу не викликають жодних засте-

режень. Проте їхня реалізація подеколи наштовхується на інертність національних освітніх систем⁸.

Приєднання України до Болонської хартії відбулося з певним запізненням, отже

було втрачено чимало можливостей впливати на вироблення нових підходів до вдосконалення освітніх систем. Перекоаний, що впровадження болонських принципів неможливе без відповідної корекції, узгодження, продовження дискусії й після 2010 року.

При цьому хотів би зазначити, що поряд з активною участю України в такій дискусії, необхідним є постійне відстеження її перебігу та проведення аналізу з позиції уважного спостерігача.

Адже Болонський процес є важливим індикатором політичних процесів, що відбуваються в самій Європі. Передусім йдеться про інтеграційні та дезінтеграційні тенденції, посилення та послаблення основних гравців, а також зміну рівня готовності країн ЄС до конкуренції зі США в різних сферах⁹.

У зв'язку з цим запорукою правильного розуміння та використання показників Болонського процесу як дзеркала Євросоюзу є поєднання зусиль практичної дипломатії та теоретичних досліджень. Виходячи з основних завдань та принципів роботи Дипломатичної академії, саме цей навчальний заклад може стати надійним притулком для нового союзу теорії і практики.

Глибинний аналіз процесів у рамках Болонського

процесу дозволить українській стороні виробити правильну стратегію переговорів, зокрема, в рамках обговорення такої чутливої проблематики, як реформування НАТО, розбудова Європейської політики безпеки і оборони, забезпечення енергетичної безпеки, російський фактор тощо.

Очевидно, що в умовах стрімкої глобалізації результати застосування такого підходу матимуть неабиякий вплив на посилення української дипломатії не тільки не європейському напрямі, а й на світовій арені в цілому.

Ми всі є свідками того, як процеси глобалізації змінюють зовнішньополітичні пріоритети держави. Адже десять років тому важко було уявити той рівень уваги, який приділяють сучасні дипломати вирішенню проблеми запобігання проявам тероризму.

Водночас розвиток, наприклад, такої важливої складової Болонського процесу, як забезпечення умов для вільного пересування студентів та науковців, може створити передумови для формування осередків терористичних організацій під дахом ВНЗ. Подвійна небезпека виникає, якщо такий осередок створюється в закладах, які готують майбутніх політичних діячів та дипломатів. Це припущення ставить питання про необхідність вивчення і аналізу прихованих викликів та загроз, що містяться в окремих складових Болонського процесу як одного з європейських інтеграційних проектів, їхнього місця у реформуванні національної системи освіти, в т.ч. дипломатичної.

Так чи інакше, стратегії залучення України до європейської системи цінностей через конкретні інституції стимулюють цілеспрямоване прискорене реформування багатьох сфер суспільного життя. Таке залучення

дозволяє подолати інертність у функціонуванні інституцій, пострадянську спадщину, такі явища, як ідеологічний нагляд, авторитарні педагогічні практики, корупцію. За таких умов усілякі запозичення перестают бути формальними, імітаційними, а перетворюються на дієву передумову цивілізаційного поступу країни. Річ у тім, що інституційне приєднання до загальноєвропейських проєктів годі уявити без низки зобов'язань, які самі по собі сприяють підвищенню відповідальності, спонукають до вдосконалення нормативно-правової бази держав.

Відбувається дієва актуалізація знань, які є невід'ємними від конкретних завдань, що не можуть бути ефективно розв'язаними поза інституційними рамками. Ідеться про продуктивне співвідношення між теорією і практикою, а у контексті нашої теми – про конкретне практичне наповнення сюжетів, пов'язаних з програмами підготовки дипломата, професія якого є міждисциплінарною за своєю природою. Маю на увазі зв'язок з такими темами, як глобальні політичні процеси, глобальні політичні цикли, схеми міжнародного партнерства, легітимність міжнародного права.

Конкретного наповнення також набувають такі специфічні теми, як взаємодія закордонних дипломатичних установ України з державними інституціями,

ЗМІ, осередками громадянського суспільства, науковими спільнотами та бізнес-структурами країни перебування¹⁰.

На сьогодні Болонський процес фактично позначив проблемне поле широкої дискусії про базові цінності європейської культури, про узгодження національних стратегій розвитку з євроінтеграційними процесами, про ефекти глобалізації.

Таким чином, кажучи про фах дипломата та стратегії реформи дипломатичної освіти, ми неминуче доходимо висновку щодо нагальної потреби розвитку наших уявлень про фундаментальні принципи міжнародного співробітництва. Ми фактично виробляємо політичну філософію майбутнього, засади та напрями міжкультурного діалогу.

Зрозуміло, що українська дипломатія – це молода дипломатія. Але вона має унікальний досвід, адже це – дипломатія молодшої держави з усіма складнощами утвердження суверенітету. І саме на такий досвід є високий попит у період економічної кризи. Припускаю, що він знайде гідне місце в університетських курсах новітньої історії та політології України, а згодом теоретично уза-

гальнений стане надбанням курсів з новітньої історії та політології багатьох європейських держав.

Болонський процес може бути успішним лише за умов консенсусу академічної та освітянської спільнот на міжнародному і національному рівнях, раціональної взаємодії між ВНЗ та відповідальними за освіту державними установами. Підхід, який допускає примусове “бюрократичне впровадження”, поспіх, прагнення відрепортувати за будь-яку ціну про досягнення несе в собі загрози компрометації всієї справи, зрештою, компрометації євроінтеграційних проєктів і європейських цінностей в цілому.

Насамкінець хотів би наголосити, що проблематика Болонського процесу є та залишатиметься актуальною для України, передусім через геополітичне становище нашої держави. Неза-

лежно від перебігу подій України сприймається у світі як невід'ємна і важлива частина європейського політичного ландшафту. Відтак ми, українці, мусимо досконало вивчити таке явище, як Болонський процес та намагатися використовувати його окремі елементи для реалізації зовнішньополітичних стратегій держави. На моє глибоке переконання, особлива увага має приділятися глибинному осмисленню Болонського процесу та дискусій довкола нього у професійних спільнотах освітян, аналітиків РНБО та дипломатів. Адже на перших покладається відповідальність за реформу галузі освіти, другі повинні забезпечити реалізацію цієї реформи від ризиків та загроз, а треті – постійно перебуватимуть на передовій – вічна-віч з нашими союзниками та одночасно конкурентами з Європи.

¹ Степко М.Ф., Болюбаши Я.Я., Шинкарук В.Д. та ін. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна–Болонья–Саламанка–Прага–Берлін). – Київ–Тернопіль, 2003. – 55 с.

² Desmond Dinan, *Ever Closer Union*, Lynne Rienner Publishers, 1999.

³ Даниленко В.П. Вильгельм фон Гумбольдт и неогумбольдтианство. – М., Книжный дом «Либроком», 2010. – 216 с.

⁴ Гулыга А.В. Философская антропология Вильгельма фон Гумбольдта // Вопросы философии. – 1985. – №4.

⁵ Див. Комюніке Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти “Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей” м. Берген, 19–20 травня 2005 р. – С. 5.

⁶ Кондратьев Н., Яковец Ю., Абалкин Л. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды/М.: Экономика, 2002.

⁷ Див.: Офіційний сайт Лондонської Дипломатичної академії, <http://londondiplomatic.com>

⁸ Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – К.: «Політехніка», 2003.

⁹ Болонський процес. Європейський освітній нормал. <http://ev-edu.org>

¹⁰ Гуменюк Б., Щерба О. Сучасна дипломатична служба. – К., 2001

Мир у політичній доктрині Святого Престолу

Вікторія ВОССІНА,
здобувач кафедри
дипломатичної та
консульської служби
Дипломатичної академії
України при МЗС України

*(Продовження. Початок
у № 10–11)*

У посланні Святішого отця Бенедикта XVI з нагоди Всесвітнього дня миру 1 січня 2006 року йдеться, що правда миру мусить засяяти благословенним світлом навіть у трагічній ситуації війни¹⁴. В ушпастирській конституції *Gaudium et spes* отці Другого Ватиканського Собору підкреслили, що якщо на превелике нещастя війна розпочалася, це не означає, що супротивникам все дозволено. Для обмеження жакливих наслідків війни, наскільки це можливо, зокрема, для цивільних осіб, міжнародна спільнота створила міжнародне гуманітарне право. У різних ситуаціях і обставинах Апостольська Столиця висловлювала свою підтримку цього права і закликала дотримуватися й негайно впроваджувати його, керуючись переконанням, що засада миру зобов'язує навіть під час війни. Міжнародне гу-

манітарне право слід вважати одним із найкращих та найефективніших проявів внутрішніх вимог правди миру. Саме тому дотримання цього права є обов'язком для всіх людей.

Мир є одним з найбільших дарів, яким може володіти людство. Діалог задля миру потрібно розпочинати насамперед на державному рівні, щоб розв'язати соціальні конфлікти і прагнути до загального добра. Пам'ятаючи про інтереси різних груп, спільні зусилля заради миру потрібно реалізовувати завжди з дотриманням прав і обов'язків, які є демократичними для всіх, через структури та різні засоби примирення між працівниками і роботодавцями. При цьому слід поважати та об'єднувати культурні, етнічні та соціальні групи, які формують націю. Коли діалогу між урядом та народом, на жаль, не існує, то немає і соціального миру або ж він перебуває під загрозою. Це неначе стан війни. Але історія та сучасні дослідження демонструють, що багато країн вже досягли та продовжують досягати успіхів у співпраці задля вирішення конфліктів, які виникають всередині цих груп, чи навіть для їх уникнення, розвиваючи справді ефективні засоби діалогу.

Абсолютна більшість країн, що розвиваються, а також країни з перехідними економіками об'єктивно втягуються у могутні процеси глобалізації, а жорсткі умови сучасної міжнародної конкурентної боротьби потребують вироблення відповідної політики – ефективної та безпечної.

Сучасні локальні конф-

лікти та війни, міжнародний тероризм мають глобальні релігійно-етнічні та соціально-економічні витоки, безпрецедентні прояви і, вочевидь, матимуть глобальні наслідки.

У найбільш широкому розумінні глобалізацію можна трактувати як процес, що включає в себе політичні, економічні, соціальні, екологічні, науково-технологічні та інші складові¹⁵.

Слід визначити, що в своєму посланні з нагоди Всесвітнього дня миру (2009) Бенедикт XVI говорить наступне: «На початку нового року я знову звертаюся до людей усього світу з побажанням миру і цим своїм посланням закликаю замислитися над важливою темою: «Боротьба з бідністю як шлях утвердження миру». Папа також звертає увагу на різочу диспропорцію між проблемами, пов'язаними з бідністю, і з заходами, які приймаються, щоб з нею боротися та одночасним зростанням видатків на озброєння, яке загрожує перерости у «гонку озброєнь», провокуючи безнадійність.

Бідні країни, зокрема африканські, потерпають від подвійного виключення: вони мають найнижчі прибутки, а ціни на їхні сільськогосподарські продукти та корисні копалини зростають повільніше, ніж ціни промислових товарів, вироблених у багатих країнах. У Посланні з нагоди Всесвітнього Дня Миру Папа також вказує на негативні наслідки фінансової системи, яка ґрунтується на логіці короткотермінового зиску, що не бере до уваги спільне благо і є небезпечною для всіх, у тому числі й тих, кому вдається видобути користь під час так званих періодів фінансової ейфорії¹⁶.

Однак аналіз проблеми бідності в контексті глобалізації охоплює також духовні та моральні виміри. Багато хто вбачає, що існує зв'язок між бідністю і демографічним зростанням, як її причиною. Наслідком цього є кампанії з обмеження народжуваності, які проводяться на міжнародному рівні. У цих кампаніях нерідко застосовують методи, що зневажають гідність жін-

ки і право батьків самим відповідально визначати число своїх дітей, а також, що ще гірше, нехтують навіть людським правом на життя. Знищення мільйонів ненароджених дітей в ім'я боротьби з бідністю, по суті, рівнозначне знищенню найбільш бідних людських створін. А водночас незаперечним є те, що в 1981 році близько 40 відсотків населення світу жило за межею абсолютної бідності, тоді як сьогодні ця цифра зменшилася вже наполовину, оскільки із бідності вийшли деякі народи, численність яких стрімко зростала. Це показує, що долати бідність можна навіть за умов демографічного зростання. Не слід забувати й про те, що з часу закінчення Другої світової війни численність населення Земної кулі зростала на чотири мільярди, здебільшого завдяки країнам, що досить недавно вийшли на світову арену як нові держави та пережили швидкий економічний розвиток саме завдяки зростанню густоти свого населення. Навіть більше, серед високорозвинених країн найбільший потенціал для розвитку мають ті, що відзначаються найвищою народжуваністю. Інакше кажучи, стає зрозуміло, що багатолюдність країни – це багатство, а не чинник бідності.

Інша проблема, що викликає велике занепокоєння, – це пандемічні хвороби, як, наприклад, малярія, туберкульоз та СНІД. Ці хвороби, оскільки вони вражають продуктивні верстви населення, мають величезний вплив на погіршення загальних умов життя в деяких країнах. Спроби захистити людей від цих пошестей не завжди успішні. Крім того, країни, які потерпають від цих хвороб, стикаються з

Голуб Миру Пабло Пікассо

шантажем із боку тих, хто узалежнює економічну допомогу від проведення ворожої супроти людського життя політики. Щоб успішно боротися проти СНІДу, одного з найбільш драматичних чинників бідності, слід неодмінно брати до уваги моральні проблеми, пов'язані з розповсюдженням цього вірусу. Певні кроки, зроблені в цьому напрямі, вже принесли рясні плоди, зменшивши розповсюдження інфекції. Далі треба зробити доступними для бідних народів ліки та медичну опіку, необхідні для боротьби зі СНІДом. Для цього слід рішуче підтримувати медичні дослідження та новаторські способи лікування, а також гнучке застосування, якщо виникає потреба, міжнародних норм захисту інтелектуальної власності, щоб забезпечити всім і кожному базовий рівень медичної допомоги.

У своєму посланні з нагоди Всесвітнього дня миру Папа Бенедикт XVI зазначає, що у нинішньому глобалізованому світі стає дедалі очевидніше, що мир можна побудувати тільки в тому разі, якщо кожному буде забезпечена можливість для зростання. Раніше чи пізніше за недовіки несправедливих суспільних устроїв доведеться розплачуватися всім.

Становище, в якому перебуває людство сьогодні, містить трагічну суперечність між багатьма деклараціями на користь миру і не менш заморочливим накопиченням зброї. Саме існування гонки озброєнь кидає тінь підозри у фальшивості та лицемірстві деяких декларацій, в яких йдеться про прагнення до мирного співіснування.

Відновити мир – означає, насамперед, назвати своїми іменами вияви насилля в усіх її формах. Вбивство потрібно назвати вбивством. Політичні чи ідеологічні мотиви не змінюють його природи, а навпаки – вбивство принижує їх. Масові вбивства чоловіків і жінок, незалежно від їхньої раси, віку чи становища, слід називати своїм іменем. Мир перебуває під загрозою, коли панує сумнів, підозра та непевність, і насилля це вміло використовує.

Прагнення до миру не змушує людину запліщувати очі на напруження, несправедливість і боротьбу, що є частиною нашого глобального світу. І оскільки вона налаштована на мирні речі, то є дуже чутливою до всього несумісного з миром. Це змушує її відважно йти вперед у дослідженні справжніх причин зла та несправедливості для того, щоб знайти відповідні засоби їх виправлення. Один із найбільших обманів, що отруює стосунки між окремими особами і групами, полягає в ігноруванні всіх аспектів діяльності опонента, навіть добрих і справедливих, заради того, аби ще сильніше засудити його.

Святий Престол невтомно наполягає на необхідності покласти край гонці озбро-

єнь через позитивні переговори та продовжує заохочувати всі кроки, навіть найменші, виваженого діалогу в цій важливій сфері.

Однак предмет діалогу задля миру не можна звести до засудження гонки озброєнь. Це питання пошуку цілкового справедливого міжнародного устрою, консенсусу щодо більш справедливого розподілу благ, послуг, знань, інформації та рішучість підпорядковувати їх загальному добру.

Сумні історії Іраку, Афганістану, Югославії, Ізраїлю, Грузії та нові сценарії розвитку конфліктів відкрили досі невідомі форми насилля, вимагають від міжнародної спільноти використання сучасних засобів захисту національної безпеки.

Війна – це завжди поразка міжнародної спільноти та серйозна втрата для людства.

У посланні з нагоди Всесвітнього дня миру 1 січня 2007 року Папа Бенедикт XVI говорить: «Будь-які військові дії, спрямовані на повне знищення цілих міст або більших регіонів разом з їх мешканцями, є злочином проти Бога і самої людини і заслуговують на негайний осуд. На жаль, різні хмари далі збираються на горизонті людства. Дорогою до забезпечення всім мирного майбутнього є не тільки міжнародні угоди про нерозповсюдження ядерної зброї, а й зобов'язання рішуче домагатися її зменшення і остаточного знищення. Треба випробувати всі варіанти, щоб досягнути цю мету шляхом переговорів! Ставкою у цій грі є доля всього людства»¹⁷.

Минуло понад шістьдесят років відтоді, коли Організація Об'єднаних Націй урочисто опублікувала Загальну декларацію прав людини (1948 р.). Цей документ був відповіддю на жахіття Другої світової війни, визнаючи власну єдність, що ґрунтується на рівній

гідності всіх людей, і поставивши в центрі людського співжиття пошану до основних прав народів: це був вирішальний крок на важкій та вимогливій дорозі до згоди і миру.

Тому, в своєму посланні (2006 р.) Бенедикт XVI зазначає, що Католицька Церква підтверджує свою довіру до Організації Об'єднаних Націй, бажає їй оновлення структури та діяльності, щоб вона могла відповідати на динамічні потреби сучасності, позначеної потужним явищем глобалізації. ООН має стати одним із найефективніших знарядь підтримки цінностей справедливості, солідарності та миру у світі. Церква, зі свого боку, вірна місії, яку отримала від свого Творця, не перестає проголошувати повселюдно «Євангеліє миру»¹⁸.

Отже, можна дійти висновку: мислителі різних епох засуджували війни, пристрасно мріяли про вічний мир і розробляли різні аспекти проблеми загального миру. Одні з них звертали увагу в основному на її етичну сторону. Вони вважали, що агресивна війна є породженням аморальності, що мир може бути досягнутий тільки в результаті морального перевиховання людей у дусі взаєморозуміння, терпимості до різних віросповідань, усунення націоналістичних пережитків, виховання людей за принципом «усі люди – брати». Інші ба-

чили головне зло, що заподіюється війнами, в господарській розрусі, у порушенні нормального функціонування всієї економічної структури. У зв'язку з цим вони намагалися схилити людство до миру, малюючи картини загального процвітання в суспільстві без воєн, в якому пріоритет віддаватиметься розвитку науки, техніки, мистецтва, літератури, а не вдосконаленню засобів знищення. Вони вважали, що мир між державами може бути встановлений у результаті розумної політики освіченого правителя. Треті розробляли правові аспекти проблеми миру, досягти якого вони прагнули шляхом договору між урядами, створенням регіональних чи всесвітніх федерацій держав. Проблема миру, як і проблема війни, привертає увагу політичних і суспільних рухів, учених багатьох країн. Безперечні успіхи миролюбних сил та всіх організацій, як і досягнення ряду шкіл і напрямів, наукових центрів, що спеціалізуються на дослідженні проблем миру. Накопичена велика сума знань про світ як мету, як чинник розвитку і виживання людства, про складну діалектику взаємозв'язку війни і миру та її особливості в сучасну епоху, про можливі шляхи й передумови просування до миру без зброї та воєн. Так само очевидним є й інший найважливіший висновок з вик-

ладеного: аналіз концепцій миру вимагає серйозних зусиль. Має бути побудована досить глибока та послідовна філософія миру, найважливішою складовою якої має стати діалектика війни та миру в їх історичному розвитку.

Плюралізм філософського тлумачення миру, ідейний плюралізм нерозривно пов'язані з політичним плюралізмом. Різні компоненти руху за мир знаходяться між собою в складних відносинах – від ідейної конфронтації до плідного діалогу і сумісних дій. У цьому русі відтворюється глобальне завдання – необхідність знайти оптимальні форми співпраці різних суспільних і політичних сил

заради досягнення спільної для людського співтовариства мети.

Період кінець XX – початок XXI століття, характеризується тим, що релігійний чинник воєнних конфліктів присутній в більшості з них. Конфлікти, де релігія відіграє дуже серйозну роль у процесі політичної та військової мобілізації, жевріють або палають у різних куточках планети. Це зумовлює потребу подальшого вивчення релігійних феноменів та їх вплив на війну.

Мир – це загальнолюдська цінність, і досягнута вона може бути тільки спільними зусиллями всіх народів.

«ООН повинна стати одним із найефективніших знарядь підтримки цінностей справедливості, солідарності та миру у світі...»

14 Послання Святішого Отця Бенедикта XVI з нагоди Всесвітнього Дня миру 1 січня 2006 року (7).

15 Лук'яненко Д.Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності. КНЕУ, К., 2005. – С. 97.

16 Послання Вселенського Архієрея Бенедикта XVI на 42-й Всесвітній День Миру. / www.radiovatican.org/ua/Articolo.asp?c=255653

17 Від слів про мир – до переконання у мирі / Послання Святіших Отців з нагоди Всесвітнього Дня миру 1968–2009 років. – Львів, 2008. – С. 369.

18 Від слів про мир – до переконання у мирі / Послання Святіших Отців з нагоди Всесвітнього дня миру 1968–2009 років. – Львів, 2008. – С. 360.

Українські інтереси в Іраку – втрачені можливості та перспективи

Ганна ШЕЛЕСТ,
провідний науковий
співробітник Регіональної
філії Національного
інституту стратегічних
досліджень у м. Одеса

Вважалося, що Ірак після скасування міжнародних санкцій, може стати одним із пріоритетних партнерів України. На користь цього свідчив досвід торговельно-економічного співробітництва з Багдадом колишнього СРСР, який був значною мірою представлений в Іраку українською технікою та фахівцями. У 80-ті роки в Іраку працювали сотні спеціалістів підприємств «Укрнафта» та «Укргазбуд». Напередодні іраксько-кувейтського конфлікту 1990 року була досягнута домовленість про участь українських організацій і підприємств у будівництві електростанції в м. Насірія, гідровузла в м. Хадіта, іригаційних систем в районах Насірія, Тартар, Кіркук, елеваторів у Захо, Мосулі,

Карбелі, цементного заводу в Самава, а також в облаштуванні нафтових родовищ у Північній Румелії і західній Курні та бурінні вертикальних і похилих експлуатаційних нафтових свердловин. Розрахунки за виконання цих робіт передбачалося вести поставками іракської нафти в Україну. В умовах незалежної України перші офіційні українсько-іракські контакти на досить високому рівні відбулися лише у 1994 р. Основною метою цих контактів був пошук форм співпраці саме в нафтогазовій промисловості як у час дії санкцій ООН проти Іраку, так і після їх зняття.

Іракська проблема є однією з головних у світовій політиці. Від того, чи буде здатна Україна, спираючись на вже завойовані позиції, кваліфіковано визначити свою роль у наступній трансформації Іраку, значною мірою залежать подальші успіхи на шляху до перетворення її на активного суб'єкта світових геополітичних та геоekonomічних процесів, закріплення на нових перспективних ринках Близького і Середнього Сходу, забезпечення активної участі у формуванні нової системи енерготранспортних комунікацій між Європою та Близьким і Середнім Сходом.

До іракської війни, що розпочалася в березні 2003 року, Україна підтримувала тісні відносини з Іраком, насамперед у питаннях торгівлі. Річний товарообіг становив більш як 300 млн. дол. США. Очевидно, що початок військової кампанії був небажаним для української

In this article the author analyzes the current state of relations and perspectives for the cooperation development between Ukraine and Iraq. It was examined the reasons why Ukraine joined international forced in Iraq in 2003, what was expected, what are the interests of Ukraine in Iraq, and what are the real results of 6 years of cooperation. Also, the author gives a picture of the existed cooperation and perspectives in military, economic and energy spheres.

сторони насамперед через економічні мотиви. Однак політичні умови – необхідність поліпшення міжнародного іміджу України – зіграли вирішальну роль у процесі прийняття рішення щодо направлення контингенту в Ірак. Необхідно також зазначити, що формування зовнішньополітичної лінії України щодо бойових дій в Іраку проходило за умов серйозної кризи українсько-американських відносин. Внаслідок участі у складі миротворчих сил в Іраку, Україна сподівалася отримати політичні, економічні та міжнародні переваги.

2 вересня 2003 року Україна та Ірак домовилися про відновлення роботи Між-

урядової українсько-іракської комісії з питань торговельного, економічного, наукового і технічного співробітництва. При цьому Україна була зацікавлена в співробітництві з Іраком у нафтогазовій, електроенергетичній, транспортній галузях економіки, охороні здоров'я, освіті, а також в участі у відновленні іракських аеропортів і постачанні до Іраку транспортних та пасажирських літаків.

7 жовтня 2004 року між міністерствами оборони України та Іраку було підписано угоду «Про двостороннє співробітництво». А 7 листопада 2005 року українська урядова делегація відвідала Ірак, де мала продуктивні

Ірак. Могила Невідомому солдату в Багдаді

Під час візиту Президента України В. Ющенка до Іраку у 2005 р. Зустріч з Прем'єр-міністром Республіки Ірак Ібрагімом аль-Джаафарі та в гостях у миротворців на базі «Дельта» у м. Аль-Кут

переговори з керівництвом Республіки Ірак та провінції Васіт. Обидві сторони висловили готовність щодо активного співробітництва у військовій галузі, ремонті та модернізації техніки, будові інфраструктури, навчанні студентів, обміні бізнес делегацій тощо. Вже наприкінці грудня 2005 року Президент В. Ющенко відвідав Ірак та обговорив пріоритети двосторонніх відносин між Україною та Іраком. Йшлося про інтерес України до участі у відбудові Іраку, зокрема, нафтової галузі, прокладці нафтопроводів.

Також Україна запропонувала Іраку співпрацю в теплоенергетичному секторі – відновленні діяльності ТЕЦ та електромереж та у розбудові транспортної інфраструктури Республіки Ірак та постачанні сільськогосподарської продукції.

Фактично вже у 2004 році Україна поліпшила свій міжнародний імідж та відносини з західними партнерами, а також налагодила співробітництво на політичному рівні з Республікою Ірак. Тривалий час Україна намагалася отримати окрім політичних, ще й економічні дивіденди від присутності в Іраку. Численні українські компанії працювали над одержанням контрактів на відбудову цієї країни, розвиток інфраструктури, створення сил безпеки, розробку нафтових родовищ. Після кількох невдач першу велику угоду було підписано в

кінці травня 2004 року, коли американська компанія AN-НАМ отримала контракт вартістю 120,1 млн. дол. США на оснащення іракської армії – 15 батальйонів та 6 бригад. При цьому самостійно ця компанія мала освоїти лише 7% замовлення, тоді як українські компанії виконали 65% вартості контракту, тобто приблизно 78 млн. дол. США. Партнером з української сторони було дочірнє підприємство державної компанії «Укрспецекспорт» – ДП «Спеціалізована зовнішньоторгівельна фірма «Прогрес». Крім того, Україна реалізувала контракт на поставку для іракської армії впродовж двох років півтори тисяч вантажівок «КрАЗ» у рамках програми післявоєнної відбудови Іраку. Кременчуцький автозавод (КрАЗ) мав поставити дві тисячі позашляховиків «УАЗ», зібраних із комплектуючих, які поставляються з Росії. Окремо виконавці контракту мали створити сервісні центри з обслуговування техніки, навчання водіїв та обслуговуючого персоналу.

У 2004 р., за підрахунками Української спілки промисловців і підприємців, якби Україна отримала контракти на відбудову Іраку, на які розраховувала, товарообіг між обома країнами міг би сягнути понад 600 мільйонів доларів на рік. Однак, окрім трьох вищезазначених контрактів, більше Україна не отримала жодного.

У березні 2004 року Кабі-

нет Міністрів України утворив Міжвідомчу групу із забезпечення інтересів України в Іраку, яка стала консультативно-дорадчим органом, утвореним з метою сприяння двостороннього співробітництва з Іраком.

Уже у жовтні 2004 року делегація Міністерства оборони Іраку відвідала Україну для обговорення можливої співпраці у галузі освіти, переоснащення іракської армії та закупівлі зброї. Під час візиту генеральний секретар Міністерства оборони Республіки Ірак Брускі Нурі Шавейза наголосив на високому професійному рівні та технічному оснащенні Збройних сил України та на необхідності досвіду України у підготовці військових кадрів, зокрема відбудові середньої та вищої командної ланки, а також технічному обладнанні.

У березні 2005 року в Іраку перебувала офіційна українська делегація на чолі з Секретарем Ради національної безпеки і оборони України П. Порошенком. На кожній зустрічі обговорювалися питання співпраці у галузі економіки, медицини, освіти, було запропоновано ряд конкретних напрямів співробітництва у гуманітарній, аграрній сферах. Петро Порошенко також сказав, що Україна готова підготувати у ВНЗ країни від 50 до 100 іракців за спеціальностями, які будуть обрані іракською стороною. Водночас Секретар РНБОУ зазначив, що зараз Республіці Ірак най-

більш потрібні будівники, інженери, фахівці у нафтогазовій галузі, сільськогосподарстві, прикордонники і лікарі. За підсумками візиту очікувалося закінчення опрацювання нової концепції участі України в повоєнному відновленні Іраку, що так і не було зроблено.

Починаючи з 2005 року, коли було прийняте рішення щодо виведення українського миротворчого контингенту з Республіки Ірак, усіма органами державної влади було прийнято лише 9 законодавчих актів стосовно співробітництва з Іраком, з яких 4 – кадрові, і лише один – Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Програми розвитку співробітництва України з Республікою Ірак» від 21.07.2005 мав би стати основою політики України в Іраку.

Вважалося, що головною загрозою такого швидкого рішення щодо виведення українського контингенту з Іраку могла б стати реакція американського уряду, і як наслідок такої реакції – втрата привабливих контрактів щодо повоєнної відбудови Іраку. Але реакція США була досить стриманою та розуміючою. Американський уряд з повагою віднісся до рішення української сторони.

Співробітництво у військовій сфері є одним з найперспективніших, попри високий рівень конкуренції на світових ринках.

Іракські військові звикли до радянської зброї, яка добре показала себе у складних кліматичних умовах. Ірак сьогодні ще не готовий нести великі затрати на закупівлю західних систем. І що є, може, найголовнішим, Україна не висуває жодних політичних умов при реалізації своєї зброї, тому виглядає досить цікавим партнером. Крім того, значна кількість застарілого обладнання та військової техніки виходить із бойового складу у

процесі модернізації української армії.

Багато держав пішли шляхом безкоштовної передачі своєї зброї Іраку, сподіваючись у майбутньому отримати контракти на її модернізацію та ремонт. Покидаючи Ірак у 2005 році, український контингент також передав своє військове обладнання уряду Іраку. Були й плани щодо будівництва в Іраку заводу з ремонту цієї техніки.

Експерти Центру досліджень армії, конверсії та роззброювання вважають, що вже на перших порах щорічні обсяги військово-технічного співробітництва між Україною та Іраком могли б становити 50–80 млн. дол. США. Передовсім, це можна було забезпечити через інтерес іракського уряду до легких гелікоптерів, винищувачів та радіолокаційних станцій, таких як «Ліса» та «Борсук» холдингової компанії «Укрспецтехніка». Крім «Укрспецтехніки», Харківського конструкторського бюро ім. Морозова, танкоремонтних та авіаремонтних підприємств оборонного відомства на іракському ринку могли б працювати такі відомі компанії, як донецький «Топаз» (виробник «Кольчуги»), запорізька «Іскра» (виробник РЛС) та інші. При сприятливому розвитку подій Україна могла б у майбутньому отримати контракти на поставки нових транспортних літаків Ан-32 та пасажирських Ан-140. Перший такий контракт був підписаний у 2009 році. В українських ЗМІ з'явилася інформація про контракт на 80 млн. дол. США на поставку 6 військово-транспортних літаків Ан-32, який може бути розширений у разі задоволення замовників першою партією.

На можливості Іраку бути серйозним замовником озброєння і військової техніки позитивно впливає його потенціал з експорту нафти.

Іншим чинником того, що військово-технічна співпраця з Іраком може бути вигідна нашій країні, є інтенсивний розвиток і численність іракських силових структур. Згідно з офіційною інформацією іракських властей, вона вже перевищила 540 тисяч осіб, причому триває процес їх активного розвитку. А що стосується потреб, то тільки у 2006–2007 рр. «силовики» Іраку отримали зброї, військової техніки та різноманітного спорядження на суму 2,819 млрд. доларів. Враховуючи те, що США не поспішають озброювати іракську армію сучасними видами озброєння і військової техніки, це може бути використано українськими спецекспортерами. Адже на сьогоднішній день ЗС і МВС Іраку отримують від США переважно стрілецьку зброю, засоби зв'язку і транспорту, спорядження, обмундирування тощо.

Тривалий час вважалося, що США повністю контролюють процес придбання нових озброєнь урядом Іраку та сприяють закупівлі зброї саме американського виробництва. Однак, уже у 2008 році вибухнув скандал з приводу закупівель озброєнь у Сербії. Тоді в Багдаді вирішили діяти самостійно через довге зволікання у поставках зі США та скоротивши суму контракту до 236 млн. доларів, замість 833, та пожертвувавши деякою кількістю вертольотів і бронетранспортерів, закупили міномети, автомати, бронежилети та військові однострої.

Якщо казати про ніші на цьому ринку, то Іраку потрібні недорогі вертольоти і літаки військово-транспортної авіації, стрілецька зброя і боєприпаси, бронетанкова та автомобільна техніка, інженерна та будівельна техніка тощо, що необхідно для відновлення інфраструктури країни. Крім того, іракська цивільна авіація потребує поновлен-

ня свого парку, і тут українські Ан-140 або Ан-148 за співвідношенням ціна–якість стали б оптимальним рішенням, особливо за умови гнучкого підходу з нашого боку у вигляді лізингу, довгострокового кредиту тощо.

Перспективним може також виявитися співробітництво щодо модернізації танків, зокрема Т-72. Більшість танків було свого часу виготовлено у Польщі за радянською ліцензією, тому перспектива спільної модернізації виглядає досі ефективною. Взагалі, модернізація застарілого військового обладнання та зброї, які знаходяться в Іраку, може стати ефективним елементом співробітництва між Україною та Іраком. Понад те, українська модифікація Т72AG за своїми характеристиками не поступається американським Абрамс, які зараз планує закупити іракський уряд.

Крім того, Україна та Ірак неодноразово підкреслювали бажання реалізувати проекти щодо навчання іракських військовослужбовців в українських ВНЗ, що також піде на користь двостороннім відносинам у майбутньому. Притому Україна може запропонувати свої ВНЗ як для підготовки молодшого офіцерського

складу, так і для підвищення кваліфікації середньої та вищої ланки.

Уже у грудні 2009 року з'явилася інформація щодо підписання Україною певних контрактів на поставку озброєнь до Іраку, зокрема бронетранспортерів, танків, авіатехніки та іншого, а також ремонт та модернізацію техніки на загальну суму 2,4 млрд. дол. США. Вже підписано контрактів на 40% від загальної суми, інші знаходяться на завершальному етапі опрацювання. Це унікальний та найбільший контракт, який отримувала Україна за роки своєї незалежності. Ці гроші були виділені Іраку США, причому Україні було віддано перевагу в ході складного відбору, фактично без проведення офіційного тендеру.

У сфері економіки та енергетичної сфери дві країни мають що запропонувати одна одній. Однак рівень конкуренції тут також високий.

Так російська компанія «Інтеренергосервіс» успішно працювала в галузі електроенергетики на ринку Іраку, хоча Російська Федерація не підтримала військову операцію США. Тільки у 2004 році ЗАТ «Інтеренергосервіс» і Міністерство енергетики Республіки Ірак підписали три контракти на

У серпні 2009 р. київський авіазавод «Авіант», об'єднаний з АНТК, отримав замовлення на постачання шести літаків Ан-32. На думку експертів, одержувачем техніки, швидше за все, буде Ірак

проведення ремонтно-відновних робіт на ТЕС і постачанні електронних блоків на електростанції. Але важливим фактом є те, що російська компанія виконує ці контракти не сама, а у партнерстві з кількома російськими виробниками та дослідними інститутами, а також двома українськими компаніями «Харківенергопроект» та Полтавським турбомеханічним заводом. Постає питання, чому українські компанії не змогли вийти на ринок Іраку самостійно.

Більш розробленою сферою співробітництва є нафтова галузь. Стратегічним питанням для України є диверсифікація джерел постачання енергоресурсів: доступ до близькосхідної нафти дозволить завершити формування нового трансконтинентального енергетичного коридору до Європи через територію України. Бажання працювати з іракською нафтою висловлювала «Укрнафта», яка розвиває свою нафтодобувну мережу у світі. Крім того, цікавою є ідея транспортування іракської нафти через Одеський нафтопереробний завод (ОНПЗ).

Перша по суті реальна спроба монополізації ринку імпорту нафти відбулася у 2001–2002 рр., коли НАК «Нафтогаз України» почав працювати з імпортом нафти з Іраку за програмою ООН – «Нафта в обмін на продовольство». У ході виконання цієї програми НАК закупив 1 млн. т іракської нафти на одному з терміналів Сирії, але жоден літр цього ресурсу не поступив в Україну через складнощі з проведенням танкерів через Босфор і опір тодішніх російських власників Одеської нафтогавані.

Наступну спробу розпочати закупівлю нафти в Іраку Україна зробила влітку 2005 р., затвердивши Програму розвитку довгострокової співпраці України та Рес-

публіки Ірак. Відповідно до неї Мінпаливенерго до кінця року мало завершити детальне техніко-економічне обґрунтування контракту на закупівлю іракської нафти та транспортування її в країни ЄС за новим для України комбінованим маршрутом: залізничними цистернами Кіркук (Ірак) – Трабзон (Туреччина), танкерами Трабзон – Одеса, а далі до Чехії трубопроводами по маршруту Одеса – Броди і однієї з ниток нафтопроводу «Дружба». Однак, спроба не увінчалася успіхом. У 2007 році ця ініціатива була повторена: Кабінет Міністрів України доручив Міністерству палива та енергетики спільно з Міністерством закордонних справ у 2008–2010 рр. провести міждержавні переговори з Іраком і Туреччиною про необхідність створення нафтотранспортного коридору Кіркук (Ірак) – Трабзон (Туреччина) – МНТ «Південний» (Україна), у рамках Комплексної програми затвердження України як транзитної держави у 2002–2010 рр. Однак ця спроба також залишилась лише на папері.

У січні 2008 року компанія «Укртатнафта» вирішила відмовитися від поставчань з Новоросійська і уклала з турецькими партнерами – компанією Rixco контракт на постачання до Одеси іракської нафти сорту Kirkuk. За інформацією компанії у 2008 році вона мала намір купити 1 млн. т. цього ресурсу, що мало становити близько 15% всього планового імпорту нафти до України. За своєю якістю нафта

Kirkuk близька до російської нафти марки Urals, яка раніше поставлялася на «Укртатнафту». Це стало першим реально виконаним контрактом.

Проте необхідно зазначити, що окрім великої конкуренції на ринку нафти є ще одна проблема – у 2006 році Парламент Іраку схвалив закон про іноземні інвестиції в економіку країни. Зарубіжним інвесторам надаються аналогічні права участі у спільних проектах, що й місцевому бізнесу. Проте іноземці позбавлені прав на придбання землі у власність та права вкладати гроші в нафтові проекти. Це означає, що українські компанії фактично не матимуть можливості пропонувати свої послуги у сфері видобування нафти, а матимуть змогу працювати лише як покупці сировини або постачальники устаткування. Крім того, Україна може запропонувати свої ВНЗ для підготовки іракських фахівців у нафтовій сфері та енергетичній галузі.

В економічній сфері необхідно зазначити, що починаючи з 2003 року, постійно спостерігається скорочення товарообігу між двома дер-

Чи готовий прийняти іракську нафту Одеський НПЗ?

жавами. Окрім загальної складної ситуації в Іраку та відсутності чіткої економічної політики на Близькому Сході, зокрема в Іраку, цьому сприяє і той факт, що зосередившись на військовій та енергетичній сфері, українські урядові та бізнес-делегатії фактично ігнорували інші сфери економічного співробітництва. Так, у 2007 році спостерігалось певне зростання товарообігу порівняно з 2006 роком, але все ще залишалось на рівні 20 млн. дол. США.

Основну частку у товарообігу, за винятком нафтопродуктів, становлять сільгосптовари, металургія, автомобілі та запчастини до них. Перспективною складовою українського експорту можуть стати сільгосптехніка, труби та будматеріали, а також контракти у сфері житлового та промислового будівництва.

Багдад вечірній

Керівництво міста Ербілі, що в іракському Курдистані, вже звернулося з пропозицією до українських будівельних компаній взяти участь у тендерах на будівництво.

Серед негативних чинників, які впливають на економічне співробітництво, поперше, необхідно зазначити невеликий рівень державної підтримки. По-друге, це низький рівень представництва українських компаній в Іраку як безпосередньо, так і через посередників. І, по-третє, це брак інформації про тендерні пропозиції та попит в Іраку, а також про можливості українського бізнесу. Так, на сьогодні лише одна людина у торговельно-економічній

місії у складі Посольства України в Іраку займається цими питаннями, що є вкрай недостатнім та малоефективним. Ще у 2006 році Ірак закликав Україну відкрити велике торговельне представництво в Ербілі (столиці іракського Курдистану)

для активізації ділової співпраці між країнами. Це могло повести за собою і встановлення прямого авіасполучення.

На сьогодні існує великий потенціал щодо українсько-іракського співробітництва у різних галузях. Обом краї-

нам є що запропонувати одна одній, і Україна може стати дуже корисною на стадії відбудови повоєнного Іраку, але необхідно постійно тримати на контролі той факт, що багато сильніших та більш послідовних, ніж Україна, країн працюють на Близькому Сході вже десятки років. Крім того, українські компанії не в змозі самі пробитися на цей ринок без серйозної практичної державної підтримки та хороших відносин України не тільки з іракським урядом, а й з її західними партнерами. Особливо повинна посилити роль українських дипломатів, зокрема, оновлених торговельно-економічних місій.

Для ефективного використання потенціалу двосторонніх українсько-іракських відносин України, в пер-

шу чергу, необхідно розробити Національну стратегію у регіоні Близького Сходу та Північної Африки, а також науково-розроблені пропозиції щодо просування України на іракському ринку.

Взагалі, в Україні давно назріло питання створення міжвідомчої групи, яка визначила б пріоритетні напрями економічного співробітництва та перелік конкретних товарів і послуг, які українські підприємства могли б запропонувати іракським партнерам та які були б конкурентоспроможними. Крім того, необхідно визначити ті галузі та проекти в Іраку щодо реконструкції країни, будівництва нових об'єктів тощо, до яких могли б залучитися українські державні та приватні підприємства.

22 червня 2009 р. в Києві відбулася офіційна церемонія відкриття Посольства Республіки Ірак в Україні, роботу якого було припинено ще в серпні 2003 р.

Релігійні церемонії у Кербелі

Сотні тисяч шиїтів направляються на початку року до розташованого у 110 кілометрах на південь від Багдада міста Кербела, щоб узяти участь в релігійних церемоніях «Аль-Арбаїн». Вони проводяться на 40-й день після Ашури – річниці вбивства імама Хусейна, онуки пророка Мухамеда. Імам Хусейн був убитий у 680 році у бою з воїнами омейядського халіфа Язіда при Кербелі. Разом з ним загинули також його брат Аббас та 70 сподвижників. Дружин та сестер убитих воїни Язіда забрали з собою до Дамаска. Із собою вони привезли й голову Хусейна. На 40-й день після смерті імама Хусейна його сестра Зейнаб повернулася до Кербели з Дамаска, принісши з собою голову брата, котру поховали в його могилі. Смерть Хусейна та його прибічників, яка стала символом мук за віру, боротьби з несправедливістю, утисками та тиранією, розколола іслам на два головних напрями – сунітський іслам та шиїзм. А місто Кербела стало святим для прибічників шиїзму. Вклонитися похованям під позолоченим куполом мечеті останкам імама Хусейна до м. Кербели

ла щороку стікаються мільйони віруючих. 1330 років назад весь шлях від Дамаска до Кербели Зейнаб здолала пішки. Тому й сьогодні більшість паломників намагаються також пройти його. Для багатьох – це дистанція завдовжки в 400–500 кілометрів. З метою уникнення можливих терористичних актів, у тому числі з використанням замінованих машин, будь-який рух автотранспорту по дорогах, які ведуть до священного міста, заборонено. Заходи безпеки виправдані. Так, рік тому шиїтські релігійні церемонії були затьмарені цілою низкою вибухів, зокрема, машин зі смертниками за кермом. Жертвами тоді стали понад 150 чоловік, близько 200 чоловік були поранені. Цього року безпеку паломників забезпечувало 80 тисяч бійців іракської армії та поліції. Кількість паломників до Кербели щороку зростає. Це відбувається завдяки впливу шиїтських релігійних партій, з одного боку, та поліпшенням безпеки – з іншого. Цього року пік релігійних церемоній «Аль-Арбаїн» випав на 5 лютого. У Кербелі цього дня зібралося близько трьох мільйонів віруючих.

Головування в ЄС перейшло від Швеції до Іспанії

У січні 2010 р. головування в Євросоюзі перейшло від Швеції до Іспанії. Таким чином, на Мадрид лягає місія з координації роботи вищих органів ЄС в умовах реалізації Лісабонської угоди. Дана угода, яка має конституційний характер, встановлює нові інтеграційні рамки ЄС, перерозподіляє баланс влади на користь Євроради (саміт лідерів країн-членів Союзу) і Європарламенту. При цьому в Євросоюзі з'явилася вища виконавча особа — голова Євроради, який уже одержав неофіційне звання президента ЄС, і міністр закордонних справ. На ці посади, відповідно, обрано колишнього бельгійського прем'єра Хермана Ван Ромпєйя і британську баронесу Кетрін Ештон. Голова іспанського уряду Хосе Луїс Родрігес САПАТЕРО заявив, що іспанське головування має "перехідний характер". При цьому він поставив як своє головне завдання "інституційну консолідацію" Євросоюзу.

Головування в ОБСЄ перейшло до Казахстану

Головування в Організації з питань безпеки та співпраці в Європі (ОБСЄ) з 1 січня 2010 року перейшло від Греції до Казахстану. Казахстан був висунутий колективним кандидатом від країн СНД на посаду голови ОБСЄ. Рішення про те, що ця центральноазіатська республіка – перша з країн СНД – обійме цю посаду було прийнято 29-30 листопада 2007 року на 15-му засіданні Ради міністрів закордонних справ (РМЗС) ОБСЄ в Мадриді. Тоді в столиці Іспанії в результаті тривалих переговорів було досягнуто угоди про головування Казахстану в ОБСЄ в 2010 році. При цьому з тексту відповідного рішення РМЗС було виключено будь-які умови, явні чи приховані механізми відтермінування його виконання. Значною мірою рішення про головування є визнанням реальних досягнень Казахстану в розвитку демократичного суспільства і ліберальної ринкової економіки. Консенсус держав-учасниць ОБСЄ ґрунтується на визнанні правильності внутрішньої і зовнішньої політики країни, які забезпечили політичну стабільність в країні і чіткість зовнішньополітичного курсу. Однією з головних ініціатив Казахстану як голови ОБСЄ стала пропозиція провести в 2010 році в Астані саміт Організації. Ця ініціатива вже знайшла підтримку в багатьох країнах ОБСЄ не в останню чергу тому, що останній саміт Організації відбувся десять років тому – в 1999 році – в Стамбулі. Президент Казахстану Нурсултан НАЗАРБАЄВ вважає, що обрання республіки на пост голови ОБСЄ в 2010 році є першим кроком до повороту у відносинах між Заходом і країнами колишнього Радянського Союзу. Крім того, на думку казахстанського президента,

під час головування його країни в ОБСЄ треба звернути увагу на екологічні питання і питання, які є в Казахстані через роботу Семіпалатинського полігону і висихання Аральського моря.

Набула чинності Угода між Україною та ЄС про реадмісію

З 1 січня 2010 року набула чинності друга частина Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб. Згідно з цією угодою, Україна прийматиме осіб, які прибули в країни ЄС з території нашої держави та порушили правила в'їзду і перебування в цих країнах. Відповідно до аналізу, проведеного фахівцями Держприкордонслужби України, кількість прийнятих за Угодою осіб у 2010 р. сягне 8-10 тисяч на рік, з яких 6 тисяч — громадяни України, а до 4 тисяч — громадяни третіх країн. Як відомо, обов'язковою умовою приймання осіб є наявність необхідних доказів їх перебування на території України. Компетентними органами, на які покладено завдання з виконання вимог Угоди, є МВС та Адміністрація Держприкордонслужби. Їх повноваження чітко розмежовані у спільній Інструкції про порядок дій органів внутрішніх справ та органів охорони державного кордону. В Україні в 2010 році може опинитися 150 тис. нелегальних емігрантів, яких може передати ЄС в рамках угоди про реадмісію. Україна в пунктах тимчасового утримання нелегальних мігрантів зможе утримувати близько 4 тис. осіб, що обійдеться бюджету в 3 млн. доларів.

ООН у 2010 році збирається привернути увагу всього світу до проблеми біологічного різноманіття

2010 рік оголошений ООН Міжнародним роком біорізноманіття. Таким чином Всесвітня організація намагається привернути увагу до необхідності оберігати та раціонально використовувати природу планети; об'єднати зусилля у справі збереження її екосистеми та захисту особливо цінних об'єктів природи. На підтримку Міжнародного року біорізноманіття у ході 65-ї сесії Генасамблеї ООН у 2010 році пройде нарада високого рівня за участі голів держав та урядів. На сьогодні, за даними Всесвітньої організації, під загрозою зникнення знаходиться понад 7 тисяч видів тварин та майже 60 тисяч видів рослин. Ще у 1992 році на Всесвітньому саміті у Ріо-де-Жанейро була прийнята Конвенція про біологічне різноманіття. Її ратифікували 188 країн і, таким чином, вона стала одним з найбільш представницьких міжнародних договорів. У 2000 році світові лідери прийняли Декларацію тисячоліття, одна з цілей якої – скорочення темпів втрати біорізноманіття.

Нові видання

Алла Захарченко. Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі: збірник статей / А.М. Захарченко. – Одеса: «Фенікс», 2009. – 240 с. – Наклад 300 пр.

Рекомендовано до друку рішенням засідання Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Одесі. Протокол № 9 від 18.09.2009 р.

Збірник містить 32 статті провідного наукового співробітника Одеського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень, кандидата політичних наук Алли Захарченко, присвячені проблемі врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту в 1990-х роках – на початку XXI ст. Пред-

ставлені у збірнику наукові роботи є результатом опрацювання автором вищезазначеної тематики впродовж останніх 10 років. У статтях досліджується переговорний процес між сторонами конфлікту в рамках Мадридської мирної конференції, а також в Осло та Аннаполісі. Автор аналізує основні досягнення переговорного процесу, а також проблеми, що перешкоджають остаточному врегулюванню близькосхідного конфлікту.

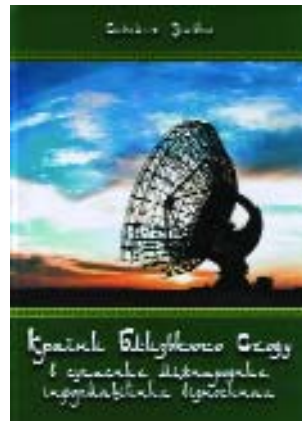
Особливу увагу зосереджено на аналізі ролі міжнародних посередників – США, ЄС та Росії – у мирному процесі в регіоні, а також позиція України щодо зазначеної проблеми. У матеріалах збірника також розглядаються безпекові аспекти сучасної геополітичної ситуації на Близькому Сході, проблеми ісламського фундаменталізму та екстремізму.

Збірник розрахований на науковців-близькосхідників, фахівців із міжнародних відносин, політологів, журналістів і студентів. Викладені в збірнику матеріали розширюють нашу уяву про специфіку арабсько-ізраїльського конфлікту і можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників із міжнародних відносин на Близькому Сході, а також у практичній діяльності зовнішньополітичних відомств України.

Соломія Зінько. Країни Близького Сходу у сучасних міжнародних інформаційних відносинах. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів: Ліга-Прес, 2009. – 364 с. – Наклад 300 пр.

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 4/7 від 1.07.2009 р.).

Монографія наукового співробітника Одеського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень, аспіранта факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка Соломії Зінько присвячена дослідженню інформаційного виміру сучасних міжнародно-політичних процесів у близькосхідних країнах за умов формування глобального інформаційного суспільства. У монографії розглядається вплив інформаційної рево-

люції на розвиток регіонального інформаційного середовища, проведення інформаційно-пропагандистських операцій у близькосхідних конфліктах, аналізуються особливості інформаційного забезпечення зовнішньої політики близькосхідних країн.

Значна увага приділяється дослідженню публічної дипломатії та ролі великих держав у близькосхідному інформаційному середовищі, аналізу інформаційних стратегій близькосхідних діаспорних спільнот

у Європі та США, присутності України в близькосхідному інформаційному середовищі.

Монографія є значним внеском у сучасні українські близькосхідні дослідження, має важливе практичне значення і розрахована на спеціалістів-близькосхідників, фахівців із міжнародних відносин, політологів, дипломатів, викладачів і студентів.

Ігор Хижняк. Нова історія міжнародних відносин в системному форматі (1648–1918): підручник для студ. вищ. навч. закладів. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. – 224 с.

Підручник, автором якого є доктор історичних наук, професор політології, академік Української Академії політичних наук Ігор Хижняк став важливим науковим доробком у сфері міжнародних відносин.

Підручник являє собою першу спробу в українській історіографії розглянути такий складний період міжнародних відносин, як «нова історія» міждержавних відносин у системному форматі.

В основі підходу автора лежить принцип розуміння феномену міжнародних відносин не просто як суми або сукупності якихось певних компонентів (світових політичних процесів, зовнішньої політики окремих держав тощо), а визначення міжнародних відносин як складного, але єдиного організму, властивості якого, в цілому, не вичерпуються сумою властивостей, які притаманні кожній з його складових окремо. Саме таке розуміння всього різноманіття процесів взаємодії зовнішньої політики окремих держав із базовими загальносвітовими процесами і покладено в основу використання самого поняття «система міжнародних відносин».

Одним з базових термінів, що використовуються у підручнику є «баланс сил», який має тут досить чітко визначену конотацію – він використаний у розумінні «співвідно-

шення можливостей». Таким чином стає зрозуміло, що поняття «баланс сил» являє собою певний об'єктивний стан, який неодмінно притаманний кожній міжнародній системі. В той час як «рівновага сил» навіть і приблизно складається далеко не завжди і як правило являє собою досить нестійкий феномен.

Заслугує бути відзначеним також і той акцент, який автор робить у підручнику на досить серйозній загрозі багатополарній моделі рівноваги у зв'язку з виникненням в 1871 р. Німецької імперії на базі об'єднання німецьких земель в дуже потужний геополітичний масив, який домінує в Європі. Ось чому одержання контролю над ресурсами цих двох провінцій саме в той історичний момент, коли визначальну роль для військово-технічного розвитку будь-якої держави стали відігравати новітні технології в галузі металомістких виробництв, сприяв виникненню особливої історичної ситуації. І за таких умов усіляке стримування тепер вже єдиної Німеччини в межах традиційної «європейської рівноваги» методами політики і дипломатії стало практично неможливим. Саме ці структурні передумови Першої світової війни стали предметом детального системного аналізу в цьому підручнику. Автор навіть окремо виділяє перемогу прусько-німецької субрегіональної підсистеми в процесі об'єднання Німеччини. Крім того, в основу роботи над представленим виданням було покладено формулу: «Хто володіє минулим, той володіє і майбутнім». Взагалі, в цій роботі автор вперше ввів у науковий обіг і проаналізував дев'ять регіональних і дві загальноєвропейські системи, що, безумовно, підтверджує новаторський характер представленого підручника.

Текст дає можливість читачеві зрозуміти справді найсуттєвіше і глибинне, починаючи від національного інтересу, причинно-наслідкових зв'язків між подіями і явищами, та завершуючи розглядом «українського питання» на завершальному етапі Першої світової війни.

Підручник має гриф Міністерства освіти і науки України і заслуговує на обов'язкове представлення в бібліотеках професійно спрямованих установ, наукових закладів та університетів України.

Вийшов друком третій номер квартальника «Відносини Україна–ЄС» за 2009 рік.

У ньому публікуються результати роботи групи міжнародних експертів з аналізом останніх ініціатив щодо формування нової системи європейської безпеки. Видання квартальника здійснюється в рамках спільного проекту «Моніторинг відносин Україна–ЄС», започаткованого Регіональним представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі та Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України.

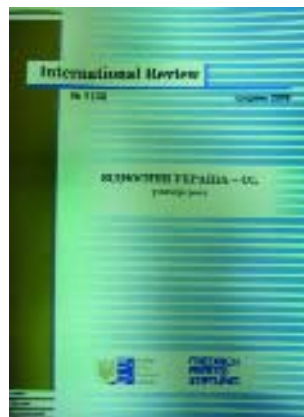
Протягом останніх двадцяти років замість Великої Європи на європейському континенті почала формуватися європейська біполярна система безпеки регіонального рівня, яку стали уособлювати, з одного боку, НАТО та ЄС, а з іншого – з ОДКБ і СНД під прово-

дом Росії. Ця тенденція значно посилилася з послабленням американського лідерства і трансформацією системи міжнародних відносин від однополярності у бік багатополарності. Як наслідок, ця глобальна тенденція супроводжується погіршенням клімату міжнародної безпеки.

В ініціативах президента Росії Д. Медведєва європейцям було запропоновано продовжити розбудову архітектури континентальної безпеки інституційним шляхом. Фактично йдеться про становлення спільних правил гри між Росією, ОДКБ та СНД – з одного боку, та США, НАТО і ЄС – з іншого. При чому ці правила гри мають бути зафіксовані в юридично зобов'язуючій формі.

Україна, на жаль, безперечно, потрапляє до сірої зони між НАТО і ОДКБ. Про сіру зону доцільно говорити, як про вакуум безпеки в Європі. При такій регіональній біполярній системі в Україні залишається досить мало шансів зберегти свою незалежність і державний суверенітет. Проте така біполярна регіональна система безпеки в Європі виявиться нетривалою. Нестійкість і недовготривалість цієї системи обумовлюватиметься динамікою розвитку основних складових цієї системи, а відтак, і зміною балансу сили між ними. Саме тому цю регіональну біполярну систему доцільно розглядати як перехідну до гомогенної, або гетерогенної системи.

У четвертому номері «Відносини Україна–ЄС» за 2009 рік публікуються результати моніторингу взаємин упродовж 2009 року.

На кінець 2009 року докранним фактом для Брюсселя стало розуміння того, що Україна, з її нинішньою розбалансованістю системи влади та недостатнім рівнем ефективності в роботі органів державної влади щодо здійснення реформ та виконання домовленостей, взятих у рамках діалогу з Євросоюзом, не вийшла на рівень партнера, з яким можна розпочинати перемовини про перспективу членства. Щоб до цього наблизитися, слід пройти тернистий шлях завершення переговорів щодо

Угоди про асоціацію з ЄС, яка станом на кінець 2009 року продовжує бути предметом переговорів.

Важливими досягненнями 2009 року стали завершення переговорів щодо приєднання до Європейської енергетичної спільноти та домовленості щодо допомоги ЄС у модернізації української газотранспортної системи. Основним чинником, що вплинув на стан економічного співробітництва України та ЄС у 2009 році, стала фінансово-економічна криза. У 2009 році продовжилася тенденція до поступового зменшення ролі ЄС як торговельного партнера України після піку, досягнутого у 2003 році. Але слід зазначити, що ЄС залишається ключовим іноземним інвестором – його частка в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в Україну збереглася майже незмінною порівняно з 2008 роком та становила 80,0%.

Попри всі об'єктивні та суб'єктивні складнощі, відносини України та Європейського Союзу у 2009 році продовжували зміцнюватися в політичному і секторальному ви-

“Україні дипломатичній” – 10 років

Зарубіжні та українські дипломати, а також відомі українські науковці привітали видавців та авторів «України дипломатичної» 2009 року з ювілеєм. Символічним цьогорічний вихід 10-го тому можна назвати ще й тому, що дата презентації співпала з десятиріччям свята української дипломатії, яке відзначається 22 грудня. Генеральний директор Генеральної дирекції Київміськради з обслуговування іноземних представництв та співзасновник «України дипломатичної» Павло Кривонос сказав, що без цього видання важко собі уявити сучасну українську дипломатію. Науковий щорічник 2009 року є унікальним, оскільки виданий двома мовами – українською та англійською, крім того, до його річниці було спеціально підготовлено систематизований показник, який вмістив відомості про керівників вітчизняних дипломатичних місій та місій іноземних держав часів незалежності України.

Ювілейний випуск розпо-

У приміщенні Дипломатичної академії при МЗС України відбулася презентація ювілейного 10 випуску наукового щорічника “Україна дипломатична”

чинається програмною вступною статтею Міністра закордонних справ України Петра Олексійовича Порошенка, в якій не тільки підбиваються підсумки зовнішньої політики України протягом 10-річчя, а й накреслено основні напрями діяльності та завдання на перспективу.

Високо оцінили це видання і кар’єрні дипломати України та іноземних держав.

– Мені було приємно знайти в цьому виданні цікаві для себе матеріали, довідатися про погляди моїх колег, українських і зарубіжних дипломатів, науковців. Коли читав статті деяких авторів, ніби заново співпереживав період становлення дипломатії незалежної української держави, це був справді надзвичайно важкий період, – зазначив український політик і дипломат, экс-міністр закордон-

них справ України Борис Тарасюк.

За словами ще одного екс-міністра, Геннадія Йосиповича Удовенка, це – визначна подія не лише в житті української дипломатії, а й в житті всієї нашої держави.

– Саме українська дипломатія є провідником української незалежної держави. Наша дипломатія віддана українській державності та незалежності та стоїть на порядок вище багатьох державних інститутів», – наголосив пан Удовенко.

Привітання з десятичним випуском «України дипломатичної» виголосили два іноземних послы в Україні.

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в

Україні Яцек Ключковський подякував за успішну співпрацю з Посольством Польщі та відзначив надзвичайно велике професійне значення щорічника. Пан Ключковський також додав, що родинні зв’язки України та Польщі ставатимуть дедалі тіснішими та багатограннішими. Посол Південно-Африканської Республіки в Україні Андріс Фентер, у свою чергу, розповів про корисність

подібного періодичного видання, оскільки в багатьох країнах, а особливо в таких віддалених, як ПАР, існує проблема отримання інформації про ту чи іншу країну, а цей щорічник саме сприяє пізнанню іншої держави.

Також українські та зару-

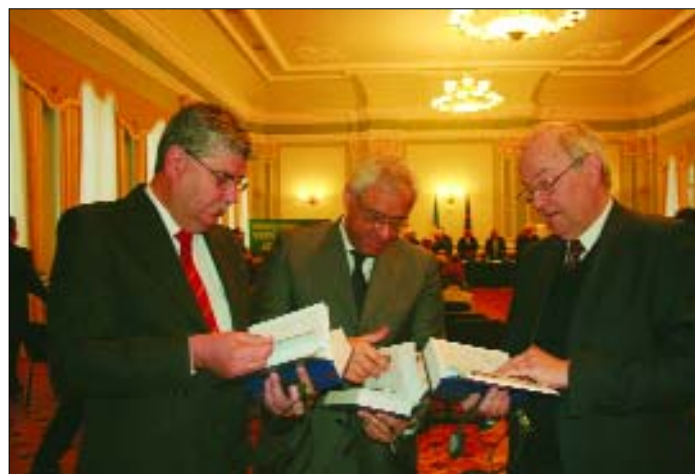
біжні дипломати отримали нагороди від Святішого Патріарха Київського та всієї Руси-України Філарета, на думку якого, головна мета дипломатії полягає у збереженні миру і злагоди в державі та світі.

Побажання творчих успі-

хів та привітання редакційному колективу прозвучало у вступному слові до читачів на перших сторінках щорічника від Президента України Віктора Ющенка. Він зазначив, що «Україна дипломатична» взяла на себе важливу місію наблизити

читача до секретів дипломатичної «кухні», роз'яснити механізми і нюанси світової політики, познайомити з дійовими особами міжнародної та дипломатичної сцени».

Юлія ВАЛЄЄВА

Ірина МАТЯШ,
доктор історичних наук,
професор,
заслужений діяч науки
і техніки України

Продовжуємо друкувати архівні матеріали, підготовлені доктором історичних наук, професором Іриною МАТЯШ про організацію консульської служби України, розпочату профільним міністерством Центральної Ради. У даній публікації зібрані документи, які засвідчують активний обопільний процес зі створення тогочасної дипломатичної структури, який відбувався у 1918 р. У текстах публікації ми зберігаємо характерні тогочасні стильові мовні звороти.

Ad fontes

Лист Міністерства закордонних справ Української Держави до Німецького посольства в Україні про призначення В. Оренчука Консулом у Мюнхені

22 листопада 1918 р.

Міністерство закордонних справ має за честь повідомити Німецьке Посольство на Україні, що наказом по Міністерству закордонних справ від 17 листопада 1918 р., ч[исло] 391, згідно з ухваленим 15 листопада Паном Гетьманом Всієї України Докладом Міністра закордонних справ, віце-директор загального департаменту міністерства закордонних справ Василь Оренчук призначається Консулом Української Держави в Мюнхені від 15 листопада 1918 р.

Повідомляючи про це, Міністерство закордонних справ ласкаво прохає Німецьке Посольство на Україні довести до відома свого Правительства про зазначене призначення та зарадитися, щоб п. Оренчукові дати змогу виконувати покладені на нього обов'язки Консула.

Користуючись нагодою, Міністерство закордонних справ висловлює Німецькому

Посольству на Україні почуття приязні та поважання.

Міністр Закордонних Справ
Директор департаменту
чужоземних зносин

Підписи¹

ЦДАВО ф. 3766, оп. 1, спр. 98, арк. 24.
Машинопис. Копія.

Німецькі моряки, які повстали в Кілі, 1918 р.

¹ Написано від руки за фігурною дужкою, якою об'єднано назви посад.

Лист Посольства Української Держави в Туреччині до Міністерства закордонних справ про візит вірменської делегації з пропозицією налагодження дипломатичних стосунків

17 вересня 1918 р. Стамбул

Маю за честь довести до відома, що 11 вересня с. р. у мене була Вірменська мирова делегація в складі пп. Аветіса Агароніана, голови Вірменської Національної Ради, Александра Хатісова, Міністра справ закордонних

Вірменської Республіки і Михайла Пападжанова, члена мирової делегації.

Висловивши, що на жаль, не знаючи про існування в Царьгороді Української Місії, вони раніш не могли зробити свій візит, хоч я і заявив їм зразу, що я є тільки тимчасовим управляючим справами місії і ніяких інструкцій по дипломатичним справам не маю, [вони] розказавши про сучасне становище Вірменії, прохали довести до відомости українського уряду, що вони мають інструкції увійти в зносини з українським урядом по слідуючим справам:

1. Одержати від України признання незалежності Вірменії.

2. Мати в Ерівані українського дипломатичного представника.

3. Мати допомогу України при їх заходах перед російським урядом для

признання незалежності Вірменії.

4. Донести до українського уряду, що по їх відомостям вірменська делегація має виїхати з Ерівані до України, а може вже виїхала.

5. Установити поштові і телеграфні зносини між Україною і Вірменією.

З приводу всіх цих питань вони також зверталися до уряду України безпосередньо через той пакет, котрий вони прохали передати до Вашої Ексценції і котрий при цьому листу пересилаю. Але поза як в цей час я не маю змоги дослати його дипломатичним гонцем, то я передаю його до нашої місії в Софії, прохаючи надіслати його при першій можливості до Відня, або просто до Києва.

В. о.¹ Управляючого справами
дипломатичної місії в Царьгороді
Підпис нерозбірливий

ЦДАВО ф. 3766, оп. 1, спр. 125, арк. 23
Машинопис. Оригінал.

Тут, у Стамбулі 1918 року знаходилося українське посольство. Цього ж року Туреччина одержить свої сучасні кордони. Фото з архіву Бібліотеки Конгресу США

¹ Дописано від руки.

**Наказ Міністерства Закордонних Справ
Української Держави про призначення
К. Чеботаренка виконувачем обов'язків
Генерального Консула в м. Яссах (Румунія)**

20 жовтня 1918 р., Київ

Призначається виконуючим обов'язки Генерального Консула Української Держави в Яссах в Румунії Чеботаренко Корнель з 7-го жовтня 1918 р. без платні.

Міністр Закордонних Справ
За Директора Загального Департаменту
З оригіналом згідно:

Д. Дорошенко
В. Оренчук
Діловод (підпис нерозбірливий)

ЦДАВО ф. 3766, оп. 1, спр. 2, арк. 102
Машинопис. Засвідчена копія

**Уповноваження
віце-консула Української Держави
в Лодзі С. Нілуса**

26 листопада 1918 р. м. Київ

Міністерство закордонних справ Української Держави призначає Пана Нілуса Сергія віце-консулом в м. Лодзі і доручає йому захист інтересів українських громадян в м. Лодзі і околицях.

Міністр закордонних справ
Директор департаменту чужоземних зносин

ЦДАВО ф. 3766, оп. 1, спр. 137, арк. 8
Машинопис. Копія.

**Телеграма Посла Української Держави в Берлін барона Ф. Штейнгеля Міністру
закордонних справ Д. Дорошенку про візит та пропозиції грузинської делегації**

30 липня 1918 р. Берлін

Ще шостого червня біжучого року Міністр закордонних справ Грузинської самостійної республіки Чхенкелі звернувся до нашого представника в Германії Козія з нотою про визнання Україною Грузії. Ця нота дев'ятого червня цього року була передана п. Козієм Українському Правительству. Двадцять п'ятого липня с. р. до мене явилися Голова Осібною Делегації Грузії в Германії князь Авалов і член тієї ж делегації Геґечкорі, котрі підтвердили знов вищезазначену ноту Міністра закордонних справ Грузії Чхенкелі і знов

просили в моїй особі Правительство України о визнанні Грузії як самостійної держави, при чому пп. Авалов і Геґечкорі від імені свого Правительства заявили мені, що Грузія не зустрічає ніяких перешкод, щодо визнання України. Чхенкелі, який зараз перебуває в Берліні, не міг бути у мене по хворості. В подробицях доклад буде мною посланий з першим кур'єром, але з огляду на те, що мені уявляється важливим установити тепер же тісні і дружні зносини з грузинським народом, а прошу Вас, Пане Міністре, представити Ясновельможному Пану Гетьману пи-

тання про визнання Грузії з Вашим сприяючим заключенням. Для установлення дипломатичних зносин Грузія негайно може командирувати свого постійного представника в Київ. Про наслідки прошу не відмовити дати мені відповідь по прямому проводу. Посланник Української Держави в Німеччині барон Штейнгель.

З оригіналом згідно:
Діловод Підпис нерозбірливий

ЦДАВО ф. 3766, оп. 1, спр. 134, арк. 17
Машинопис. Засвідчена копія.
Переклад з французької.

**Телеграма Посла Української
Держави в Німеччині
Ф. Штейнгеля Міністру
закордонних справ
Д. Дорошенку про від'їзд
до Києва представництва
уряду Фінляндії**

19 серпня 1918 р.,
Берлін

Завтра, 20 серпня, до Києва виїжджає делегація фінського уряду під керівництвом доктора Гуммеруса¹. Прошу Канцелярію міністерства дати розпорядження, підготувати для згаданих осіб чотири кімнати в отелі в Києві, а також розпорядитися, щоб хтось зі службовців міністерства зустрів прибулих на Київському вокзалі.

Посол – барон Штейнгель.

ЦДАВО України ф. 3077, оп. 1, спр. 2, арк. 43
Копія. Машинопис. Переклад з німецької.

¹ Вписано від руки.

**Список зарубіжних консульських
представництв в Києві**

[травень 1918 р.] Київ

- 1/ Грецький консул – Миколаївська, 3 тел.: 20-82, Грі парі Перикл Петрович
- 2/ Іспанський “ – Інститутська, 16, тел.: 3-43¹, Василиаді
- 3/ Персидський “ – Б[ульварно]-Кудрявська, 15, тел.: 26-82, Вітенберг²
- 4/ Італійський “ – Лютеранська, 26, тел.: 7-63, Фішман Н.В.
- 5/ Данський “ – Хрещатик, 5, тел.: 43-34, Гуревич
- 6/ Швейцарський “ – Мар[іїнсько]-Благов[іщенська], 53, тел.: 1-97, Енні
- 7/ Португальський “ – Інститутська, 16, тел.: 3-43
- 8/ Австро-Угорський “ – Пушкінська, 24, Фон-Гоффінгер³

ЦДАВО ф. 3766, оп. 1, спр. 3, арк. 37.
Машинопис, оригінал

¹ Вписано від руки.
² Вписано від руки.
³ Далі напис від руки, розміщений по діагоналі аркуша: «підслати копію німецькому послові п. Мумму.

М. Любинський».

Гуммерус
Герман
Грегориус

Гетьман Павло Скоропадський (у центрі) з зарубіжними дипломатами під час урочистого прийому. Київ, 1918 р.

Гітара – інструмент всесвітній

Паліandroва гітара молодого українського музиканта Бориса Бельського сьогодні набирає висоту і звучить цілком упевнено. Захоплений педагогічною роботою, старший викладач Київського Національного інституту культури та мистецтв має у своєму творчому доробку цілу серію концертів.

Натхнення не можна спланувати. Іноді воно здатне на дива. За один рік Борису вдалося історичний цикл «Три епохи гітари», яка складалася з музики бароко; твори класичних композиторів – «Золоте століття» і нарешті – сучасні концерти, які виконувалися живим звуком.

Наступною творчою вдачею стала музика іспанських композиторів. Музикант збирався зв'язатися з іспанським посольством в Україні, запросити на концерт. Але, як зізнається сам, «руки не дійшли». Згодом думав створити «французький» концерт. Раніше ж з'явилася програма на музику українських композиторів, яка навіть для самого Бельського стала справжнім відкриттям.

– Не забуваю сценічну діяльність, бо для виконавця контакт і енергетичний взаємообмін зі слухачем є справжньою насолодою та, врешті, кінцевою метою. Багаторазові лауреати часто грають без натхнення, хоча й вражають рівнем володіння інструментом. Визнані ж віртуози, хоча й «мажуть» часто, від їхньої гри відчуваєш катарсис.

...За часів навчання Борис Бельський вимовив просту по суті фразу: «На гітарі грають сидячи і дихають доволі». Тоді на повні груди він вдихнув музику Сеговії, Баруккеко, Рассела. Почувши їхню гру, усвідомив, що гітара – інструмент всесвітній. З юності пам'ятаючи, яке враження справило виконання «Чакони» Баха одним із вчителів, Борис усвідомлює, що кожен із них сприяв його становленню. Втім, музикант ще зовсім молодша людина, яка жартує: «Як еліксир молодості, «вживаю» участь у міжнародних конкурсах». У послужному списку виступів: м. Белгород, Росія (1996 р.); м. Пловдив, Болгарія (2000 р.); м. Естергом, Угорщина (2001 р.); м. Сіная, Румунія

(2004 р.); м. Гомель, Білорусь (2005 р.); конкурс Чеського посольства в Україні (2007 р.); м. Українка, Україна (2009 р.). Скрізь ставав лауреатом або призером.

Власне, мав бути ще один представницький фестиваль у США, куди Борис офіційно запросили для виконання концерту та проведення майстер-класів. Але, на жаль, практика щодо українських громадян і чиновницький механізм спрацювали не на користь розвитку українсько-американських творчих зв'язків. В отриманні візи відмовили. До цієї неприємності Борис ставиться з гумором принаймні на людях.

Сьогодні він сам бере участь в організації міжнародних гітарних конкурсів та академій.

Виступає у складі ансамблів, найдорожчим з яких, безумовно, є дует «Бельканто».

– Він сімейний – моя гітара і домбра дружини Ольги. Виступаємо Баха, Доуленда, Гранадо, П'яццоллу. Репетиції – між роботами, хатніми справами, дітьми. Їх у нас двоє. Що ж до виступів – на сцені виникають такі енергетичні розряди, що навіть не треба дивитися на партнерку. Її відчуваєш. Кожен із нас звучить у дуеті яскравіше та виразніше, ніж у сольній грі. Один плюс один – дорівнює більше, ніж двоє. Це здорово!

Нині Борис Бельський входить до складу президії Асоціації гітаристів Національної всеукраїнської музичної спілки, у 2006 році став головним диригентом оркестру при Асоціації.

Нещодавно разом із лікарем, депутатом Київради, лауреатом пісенних фестивалів Ольгою Богомолець він виступав у кількох підліткових і жіночих колоніях. А минулого року взяв участь у благодійному «Марафоні здоров'я» Ольги Богомолець, який проходив за підтримки Президента України. Тоді відбулися концерти по усій Україні.

– Крім концертів, Ольга Вадимівна за допомогою унікального діагностичного апарату обслідувала дітей-сиріт на предмет виявлення злоякісних пухлин. Багатьох поставили на медоблік, а деякого безкоштовно прооперували у клініці. Для мене це величезний життєвий досвід, коли усвідомлюєш, що твоя музика причетна до такої благородної справи. І це дарує натхнення.

Володимир СЕМЕНОВ